

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GAZETECİLİK BİLİM DALI

SOVYET DÖNEMİ KAZAK BASINI

Zhulduz AMANGELDIYEVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Bünyamin Ayhan

Konya-2024

ÖNSÖZ

Tarihsel olarak XIX ve XX yüzyılın ikinci yarısı Kazak basınının doğduğu ve karakteristik özelliğinin şekillendiği ve yayılmaya başladığı dönemdir. Bu dönem Kazak ulusu için inişli çıkışlı bir dönem olmakla birlikte söz konusu zaman aralığındaki basın faaliyetleri, halkın kendisini yansıtmayı başarmış ve toplum hayatının gerçeklerini ortaya koymakta büyük rol üstlenmiştir. Kazak basını, yaklaşık bir asır ve yarım yüzyıldır yaşayan bu süreçte çeşitli aşamalardan geçmiş, acı tecrübeler yaşamış ancak kesintiye uğramamıştır. Bu çalışma, XIX. yüzyılın ikinci yarısından ve XX. yüzyılın ilk yarısına kadar Kazak Basınının görevleri ve hedefleri hakkında tarihsel olarak düşünüp bilgi sağlamasının incelemesidir. Çalışmanın odak noktası ‘Sovyet Dönemi Kazak Basını’dır. Rus çarlığı ile başlayan ve Sovyet sisteminde somutlaşan bu durum, aynı zamanda Kazak basın tarihinin de temelini oluşturmaktadır. Çalışma bu bağlamda Kazak basın tarihinin bir dönemini, kendi içinde ayrımlar ve karakteristik özelliklerini de ele almaktadır.

Bu çalışmayı hazırlarken bana yol gösteren çok değerli hocam, tez danışmanım Prof.Dr. Bünyamin Ayhan’a sonsuz teşekkür ediyorum. Ayrıca, yol göstericiliği ve yardımseverliği ile değerli arkadaşım Taymi Bek’e teşekkürü borç bilirim.

Son olarak, her zaman bana cesaret veren ve yol gösteren aileme teşekkür ediyorum.

Konya, Şubat 2024

Zhulduz Amangeldiyeve

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	: Zhulduz Amangeldiyeva
Numarası	: 184222001016
Ana Bilim/Bilim Dalı	: Gazetecilik/Gazetecilik
Programı	: Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Danışmanı	: Prof. Dr. Bünyamin Ayhan
Tezin Adı	: Sovyet Dönemi Kazak Basını

ÖZET

Çalışma, Kazak basının tarihi ve gelişim aşamalarından Sovyet Dönemini ele almaktadır. Bununla beraber on dokuzuncu yüzyılın sonlarında başlayan bağımsızlık öncesi Kazak basının tarihi ve tarihsel gelişim aşamalarını da değinmektedir. Kazak basını Türkistan'da yer alan diğer ülke basınları ile aynı süreci yaşadığı belirtilen çalışmada, genel olarak Sovyet dönemi Kazakistan basının durumu, geçirdiği aşamalar ve yeni duruma uyum sağlama konusunda yaşadığı sorunlar temel alınmakla birlikte, devlet basın ilişkileri, basının örgütlenme sorunu, gazete yayın politikaları, içeriği ve basın çalışanların sorunları tartışılmıştır. Çalışmada genel yapı tartışılmış, yayın içerikleri detaylı olarak ele alınmamıştır. 1917-1918'de Ulusal-demokratik yayınlar, Sovyet sistemine karşı mücadeleleri nedeniyle kapatılmış ve onların yerine Bolşevik düşünceli gazeteler çıkmaya başlamıştır. Sovyet hükümet sistemi, fikirlerinin uygulanmasında süreli yayınlara özel önem vermiş ve bunları partinin rolünü desteklemek adına büyük bir ustalıkla kullanmıştır. Basın, sosyalizmi yüceltmek, halkın zihninde Leninist ve Stalinist fikirlerin sürdürülmesini telkin etmek ve partiyle birlikte komünizm yolunu izlenmesi gerekliliği üzerine yayınlar yapmıştır. Kitleler, basın yoluyla Sovyet sistemi ve uygulamalarına hazır hale getirilmiştir. Kazakça süreli yayınlar bu süreçte; denetim, sansürler ve içerik açısından parti yayını görevi yapmıştır.

Anahtar Kavramlar: Basın, Sovyet Dönemi, Kazak Basını, Komünist Parti,

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	: Zhulduz Amangeldiyeva
Numarası	: 184222001016
Ana Bilim/Bilim Dalı	: Gazetecilik/Gazetecilik
Programı	: Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Danışmanı	: Prof. Dr. Bünyamin Ayhan
Tezin İngilizce Ad	: Kazakh Press in Soviet Era

ABSTRACT

The study deals with the Soviet period from the history and development stages of the Kazakh press. In addition, it also touches upon the history and historical development stages of the Kazakh press before independence, which began in the late nineteenth century. The study, which states that the Kazakh press experienced the same process as the presses of other countries in Turkestan, is based on the situation of the Kazakh press in the Soviet period, the stages it went through and the problems it experienced in adapting to the new situation, as well as the state-press relations, the problem of organizing the press, newspaper publication policies, content and the problems of press employees. The general structure was discussed in the study, and the contents of the publications were not discussed in detail. In 1917-1918, national-democratic publications were closed down due to their struggle against the Soviet system and Bolshevik-minded newspapers began to appear in their place. The Soviet system of government paid special attention to periodicals in the implementation of its ideas and skillfully used them to promote the role of the party. The press glorified socialism, inculcated the perpetuation of Leninist and Stalinist ideas in the minds of the people, and published on the necessity to follow the path of communism together with the party. The masses were made ready for the Soviet system and its practices through the press. In this process, Kazakh periodicals served as party publications in terms of control, censorship and content.

Keywords: Newspaper, Soviet Period, Kazakh Newspaper, Communist Party

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: SOVYET ÖNCESİ TÜRKİSTAN	4
1. Kazak Süreli Yayının Ortaya Çıkışı (1870-1905)	4
1.1. Türkistan Vilayeti Gazetesi.....	4
1.2. “Dala Vilayeti” Gazetesi.....	10
1.3. “Torgay” Gazetesi.....	14
1.4. “Omiç” Gazetesi.....	15
2. Kazak Topraklarında Devrim Ayaklanmaları ve Tarihsel Değişimler Sırasında Basın (1905-1907)	21
2.1. Kazakistan'da Sosyalist Fikirlerin Yayılması.....	21
2.2. İlk İtiraz Mektupları, Broşürler ve Gazeteler	23
2.2.1. “Kırgız” (Kazak) Gazetesi	24
2.2.2. “Serke” Gazetesi.....	26
2.2.3. “Ural” Bolşevik Gazetesi.....	27
İKİNCİ BÖLÜM: SOVYET DÖNEMİ BASIN (1917-1991)	29
2.1. Sovyet Dönemi İlk Gazeteler (1917-1941).....	29
2.1.1. “Kazakistan” Gazetesi.....	30
2.1.2. “Kazak” Gazetesi	35
2.1.3. “Alaş” Gazetesi.....	42
2.1.4. “Üç Jüz partisi ve Üç Jüz” Gazetesi	43
2.1.5. “Uşkın” (“Egemen Kazakistan”) Gazetesi.....	47
2.1.6. “Jas Alaş” Gazetesi	52
2.2. Savaş Yıllarında Basın (1941-1945).....	58
2.3. 1946-1953'te "Milliyetçiliğe" Karşı Kampanya	62
2.4. 1954-1985 Durgunluk Yılları	64
2.4.1. "Kazakistan Öğretmeni" gazetesi	64
2.4.2. Kültür ve Yaşam" ("Parasat") dergisi.....	66
2.4.3. 1986-1991 Kazak Basını.....	67
2.4.4. Aralık 1986 olayının basında yer alması.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SOVYET DÖNEMİ KAZAK GAZETELERİNİN	
ÖZELLİKLERİ	77
SONUÇ.....	94
KAYNAKÇA	97
EKLER: GAZETE RESİMLERİ.....	102

GİRİŞ

Basın, görevi ve işleyişi bakımından toplumu bilgilendirerek uzak ve yakın çevrede olup bitenleri insanlara aktaran, bilgi temelli insanlık için faydalı bir araç olmuştur. Ancak basının bilgi aktarmak dışında kitleleri yönlendiren, harekete geçiren veya ideolojik-siyasi yönden şekillendiren bir tarafı da mevcuttur. Basının bazılarının elinde kurşunları kaleminden bir akıl silahına dönüşebilmesi, onu zamanla iktidarlar ve çeşitli rejimler tarafından vazgeçilmez bir kitle yönetim ve propaganda aracına dönüşmesine neden olmuştur. Sovyetler Birliği dönemi basını incelendiğinde göze ilk çarpan hususlardan biri de budur.

Sovyetler Birliği kurulduğu zamandan itibaren varlığı boyunca siyasi, askeri, ekonomik, sosyal yaşam, kültür ve daha pek çok bakımdan dünyanın geri kalanından farklıdır. Sovyetler Birliğini farklı kılan olgu ideolojik sistemin kurgulanması, işleyiş tarzı, dünya görüşü ve pratikleri açısından insan yaşamına dair hemen hemen herşeyin ‘Sovyet’ tarzında şekillenmesiyle ilgilidir. Toplumsal hayatın her tabaka ve aşamasında yer alan bu durum o zamanlar Sovyetler Birliği’nin bir parçası olan Kazakistan ve Kazak basını da dahildir.

Kazak basınının tarihte geçirmiş olduğu evreler incelendiğinde Sovyet döneminin diğer dönemlerden çok daha farklı bir ekseninde durduğu görülebilir. 1925’te Sovyetler Birliği’ne katıldığı süreçten Kazakistan’ın 16 Aralık 1991’de ki bağımsızlığına kadar Kazak basını, Sovyetler Birliği ideolojisini ve Komünist partiyi destekleyen Kazak halkı üzerindeki bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Hatta bu uğurda Kazak kökenli şair, yazar ve aydınları yayın yapan gazetelerde çalışmaya teşvik etmiş ve böylelikle Kazak edebiyatı ile birlikte halkın sevgi ve takdirini kazanmış aydınları parti ve ideoloji kendi menfaati için kullanmıştır.

Bu çalışma, geçmişte Sovyet siyasal sistemi ve kültüründen etkilenen gazeteciliğin geçirdiği aşamaları ve gazeteciliğin nasıl yapıldığını incelemek, bireysel olarak Kazakistan’ın basın hususundaki kimliğinin nasıl şekillendiği hakkında okuma yapmak ve basının toplumsal hafızaya ne tür katkılar yaptığını ortaya koymak

amacıyla yapılmaktadır. Çalışma bu noktada daha önce yapılan araştırmaya ve sonuçlarından hareketle temel varsayımlarını bakıldığında; Sovyet Dönemi ve siyasal sistemi, kendi iletişim sistemi ve içeriğini oluşturmuştur. Sovyet devlet siteminde yer alan bütün devletler, Sovyet medya sistemi içerisinde değerlendirilmektedir. Sovyetler döneminde basın yayın faaliyetleri, ideolojik olarak Kazak basınına büyük ölçüde etkilemiştir. Sovyet basını Sovyet insan tipini üretmek için faaliyette bulunmuştur. Komünist ideolojisi ve siyasi partinin dayattığı koşullarda sansür hem parti hem de devlet mekanizmasının güçlü bir ayağı haline gelmiştir. Basınında etkisi ile tüm sosyal hayat ve kültürel biçimler monoton bir şekilde düzenlemesi gerçekleştirilmiş, ortaya çıkan türlü muhalefet söylemleri bastırılmıştır. Tüm SSCB’de olduğu gibi Kazakistan’da dış dünyanın girişini engelleyen tek taraflı bir bilgi sistemi oluşturan merkezi bir sansür sistemi oluşturulmuştur. Sansürün getirdiği mevcut durum ve sansürün gündelik hayata müdahalesi, kamuoyu oluşumu ve kamuoyu ile ilgili süreçleri de etkilemiştir. Komünist parti, merkezden çevreye her alanda basın faaliyetlerine dahil olmuştur.

Çalışma Kazakistan’da çıkan gazeteler ve tarihsel olarak Sovyet Sosyalist döneme dahil olunan dönemden Kazakistanın bağımsızlığını kazandığı dönemle dönemle sınırlı tutulmuştur. Araştırmada, dönemin basını genel işleyişi ve öne çıkan unsurlar üzerinden ele alınmıştır. Sovyet medya sistemi içerisinde her bölgeye ulaşma ve her bireye okuryazarlık götürme ilkesinin gereği köy ve kasabalara kadar giden metin üretme ve bunların siyasal sisteme dahil etmede durumu dikkate alındığında çalışma merkez şehirlerle daraltılmıştır. Çalışma dönemin olağanüstü sürecinden kaynaklı olarak (covid 19) arşiv ve kütüphanelerin çalışma sisteminin farklılaşma ve arşivlere ulaşımındaki kısıtlamalar nedeni ile çalışma literatür üzerinden değerlendirilmiştir. Arşiv belgeleri kısıtlı kalmıştır. Aynı zamanda bölgesel ve yerel basın faaliyetlerine dair kaynaklar sınırlı olduğundan dahil edilmemiştir

Bu çalışmada yöntem olarak literatür taraması yapılmıştır. Dönemin şartlarının izin verdiği sürede öncelikle Kazakistan Devlet Arşivi ve Kazakistan Milli kütüphanesinden konuyla ilgili çeşitli belgeler, kitaplar ve dökümanlar toplanmıştır. Tespit, tercüme ve karşılaştırmalı çalışma ile söz konusu kaynaklarda geçen orijinal

metinler göz önüne alınarak, elde edilen bilgi ve malzemeler literatür çerçevesinden değerlendirilmiştir. Aynı zamanda internet ortamında araştırmalar yapılmıştır. Arşiv ortamından temin edilen günlükler ve notlar çalışmaya özgün bir değer katmıştır.

Çalışma Kazak basının Sovyet döneminde geçirdiği aşamayı görmekle birlikte Sovyet yönetimi gibi bir yönetim altında basının kitleleri bilgilendirmekten çok yönlendirmek ve kontrol altında tutmak adına kullanıldığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Kazak basın tarihsel süreci diğer toplumlar için örnek teşkil etmektedir. Diğer taraftan çalışma Sovyet yönetimi içindeki Kazak basınının yaşadığı tecrübeleri yansıtmaktadır. Propaganda aracı olarak kullanılan gazeteler, sansürlenmiş yazılar, kapatılan gazeteler, tutuklanan ve hatta suikaste uğrayan gazeteciler. Bu çalışma ayrıca otoriter sistemelerin basın-devlet- toplum ilişkisinde nasıl tecrübeler yaşayacağını deneyimlenmiş süreci ve çıkarılabilecek derslere de katkı sağlamaktadır. Bireylerin sağlıklı bir okumayla gerek akademik gerek ise toplumsal ve bireysel anlamda basın tarihinden ders çıkarmalarına, bu konu üzerinde gelecekte yapılacak akademik çalışmalara ve Kazak-Türk toplumlarına katkı sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM: SOVYET ÖNCESİ TÜRKİSTAN

1. Kazak Süreli Yayınının Ortaya Çıkışı (1870-1905)

XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Kazak topraklarının Çarlık Rusyası tarafından tamamen sömürgeleştirilmesi nedeniyle Kazak dilindeki ilk yerel gazeteler, Türkistan'ın Taşkent, Orenburg, Omsk, Uralsk gibi büyük şehirlerinde çarlığın resmî organları olarak yayımlanmıştır. Elbette bu yayımlar, Kazak halkının sosyo-ekonomik, kültür ve eğitim beklentileri dikkate alınarak değil, Çarlık Rusyası'nın resmî görüşlerini halk arasında yaymak ve egemenliği altındaki halklardan gelebilecek itirazların ve isyanların önünü alabilmek için çıkarılmıştır. Ancak Çarlık Rusyası'nın baskıcı politikasına rağmen Kazakistan'da basının ulusal dilde doğması, halkın millî uyanışında, kendini tanımlamasında ve bir arada düşünmesinden önemli bir etkiye sahip olmuştur (Akkuly, 2010). Bu durum çıkarılan gazetelerin sürekliliği, içeriği ve bunun için verilen mücadeleler dolu bir tarihe gönderme yapmaktadır. Kazakistanın ilk yayın organı, bugün coğrafi olarak Kazak siyasi coğrafyasının dışında olan bölge Türk Dünyasında çarlık yönetiminin idari yapısı başkenti olan Taşkent'te yayınlanan vilayet gazetesi ile başlatılmaktadır.

1.1. Türkistan Vilayeti Gazetesi

Kazak basınının ilk yayın organının 'Türkistan Vilayeti Gazetesi' olduğu bilinmektedir. Bu gazete 28 Nisan 1870'te Türkistan Genel Valiliğinin merkezi olan Taşkent'te yayın hayatına giren Rusça 'Turkestanskije Vedomosti Gazetesi'ne ek olarak ayda dört kez (ikisi Özbekçe, ikisi Kazakça) yayımlanmıştır.

Gazetenin editörü Rusça ve birçok Doğu dilini akıcı konuşan, genel valiye tercümanlık yapan ve Kazakların onurunu savunan Başkurt asıllı Şahmardan Mirasulı İbragimov'dur. Türkistan Vilayet Gazetesi resmî ve gayriresmî olmak üzere iki ana bölümden oluşmuştur. Resmî bölümde çarlık hükûmetinin emir ve kararnameleri yayınlanmış ve demeçlerine yer verilmiştir. Gayriresmî bölümde iskân, tarım, hayvancılık, ticaret, iç ve dış politikadaki durumlar, edebiyat, kültür, eğitim, bilim, sanat ve kadın eşitliği gibi konularda yayın yapmıştır. O dönemdeki gazetelerde

‘Kazakistan 1731’de Rusya’ya gönüllü mü katıldı?’, ‘Çungarların Hokand Hanlığı’na ait Kazak topraklarını işgali’, ‘Orta Jüz’ün Ruslar tarafından işgali’, ‘Güney Kazakistan Rusya tarafından ilhak edildi’ gibi başlıklı konuların yanında Kazak bozkırlarında Kenesarı Han’ın ve Sırım kahramanlarından Isatay-Mahambet’in önderlik ettiği kurtuluş ayaklanmalarının da kaydı yer almıştır (Allabergen, 1996). Ayrıca, Kazakların münbit ve bereketli topraklarına doğrudan Rus Çarının kararıyla Rus yerleşimcilere zorla verildiğine dair ifadeler yer verilmiştir. Kazakça yayın yapan gazetenin 1882’de sebepsiz olarak kapatılmıştır. Gazetenin kapatılmasında gazetenin yayın içeriği ve öne çıkardığı konuların önemli olduğu varsayılmaktadır.

Yukarıda belirtilen konulara ek olarak Türkistan Vilayeti Gazetesi’nde kültür, eğitim, edebiyat, tarih, etnografya, arkeoloji ve sözlü edebiyat örnekleri de yer almıştır. Gazete ilk önce Çokan, Ibray, Abay gibi Kazak aydınlarının yaşamları ve kariyer yolculuklarını okuyucuları ile tanıştırmıştır. Ayrıca gazete sayfalarında Rus ve Avrupa halklarının sanatı, kültürü, bilimi ve eğitimi hakkında içerikler yayınlamıştır. Bununla birlikte gündelik hayatla ilgili çeşitli problemlere ilişkin bilimsel makaleler, çiftçilik, agronomi, veterinerlik ve zooteknik gibi konularda tavsiyeler vermiştir. Rus gazeteciliğinin etkisi altında olan gazete, kısa yazı, yazışma, makale, feuilleton, deneme gibi basın türlerini de ortaya çıkarmıştır.

Genel olarak Kazak basınının başlangıcı sayılan Türkistan Vilayeti Gazetesi, daha sonra Kazak halkının siyasi, ekonomik ve kültürel hayatında etkili bir yere sahip olacak süreli yayının doğuşu ve oluşumunda önemli derecede rol oynamıştır. Turkestanskije Vedomosti Gazetesi’nin yayıncılarından Rus bilim adamı Ostroumov, ‘Peter Vedomosti’ 17. ve 19. yüzyıllarda Ruslar için büyük öneme sahiptir. Benzer şekilde ‘Türkistan Vilayeti Gazetesi’ sadece Kazaklar değil diğer topluluklar örneğin Özbekler için de önemliydi’ (Allabergenov, 1998). Kazak basınının ilk örneği olan Türkistan Vilayeti Gazetesi’nin yayınlanma amacının Kazak halkının bilgisini arttırmak, acılarını ve isteklerini dile getirmek, durumlarını iyileştirmek olmasa bile, sahiplendiği rolü inkâr edilemez.

Gazete, Çarlık Rusyası’nın sömürge politikalarını Kazak halkına tanıma, kabul ettirme ve Rus dilini öğretim politikasına bağlı kalırken bile Kazak toplumunun gerçekliğini

yansıtmayı başarmıştır. Kazakların millet olarak tanıtımı, yavaş da olsa gerçekleştirilmiştir. Yabancı ülkelerde olup biten hadiselerden nadiren haber edinen Kazak halkı, 1870 yılında Kazak basınının ortaya çıkmasıyla gazeteler aracılığıyla gelişmelerden büyük bir hızla haberdar olmaya başlamıştır. Sıradan insanlar sadece okumayı öğrenmekle kalmamış aynı zamanda sosyal hayatın iç ve dış koşulların da farkına varmıştır. Örneğin, ‘Türkistan Vilayeti Gazetesi’nin 1870 tarihli 8. sayısında Türkistan bölgesinde ilk telgraf hizmetinin açıldığına dair bir haber yer almıştır. Bu, Türkistan’da ki göçebe insanların sıradan hayatlarında daha önce hiç karşılaşmadıkları bir durumdu. Ayrıca gazetenin 1871 tarihli yayınının 14. sayısında Almatı’da su ile çalışan bir ağaç dilimleme fabrikasının açıldığı duyurulmuştur. Taşkent’de ise Ural şehirlerinin ekonomisine ilişkin çeşitli içerikte içerikler yayınlanmıştır. Buradan hareketle gazete muhabirlerinin Kazak toplumuna yeni oluşan teknolojik gelişmeler ve üretim konusuna dikkat çekici bilgiler aktardığı görülmektedir (Auezov, 1961).

Gazete esas olarak sömürge politikası izlese de bazı durumlarda halka olumlu niyetler göstermiştir. Örneğin yine 1871 tarihli yayının 14. sayısında ‘Genel Valinin Önünde Yaşanan Olay’ yazısı yayınlanmıştır. Sömürge zulmüne karşı bir ayaklanma olduğunu ve Karasu kontrol noktasına saldırıldığını açıkça belirtmiştir. Ayrıca gazetenin 1882 tarihli 18. sayısında yayınlanan ikinci yazıda Kazak örf, şeriat ve Rus hukuku arasındaki zıtlıklar ortaya konulmuştur (Baymenşin, 1994).

O dönemde Rus Çarı tarafından ‘Türkistan Vilayeti Gazetesi’ tarafından Kazak halkının yaşantı tarzını değiştiren bir bildiri yayınlanmıştır. Bildiride, göçebelerin valilik başkanının izni olmadan bir yerden bir yere taşınamayacakları yazıyordu. Bu Kazak halkının konar göçer yaşantı tarzını sonlandırmaya dair ilk adımlardan biriydi. Ticaret ve üretim konularının yaygınlaşması ile ilgili gazete sayfalarında yazılan yazılarda, Kazak topraklarında kapitalist ilişkilerin kurulmaya başlandığı görülmektedir. Örneğin, ‘Akmola’da Çarşı konu haberleri’ içeriğinde, ticaret haberleri ve içindeki hammadde fiyatları hakkında bilgi verilmiş. Sonraki yazıda ise Orta Asya’nın kendi para bankasını açtığı bildirilmiştir.

Bu bağlamda gazetenin sonraki sayılarında 1866 para reformu ile ilgili ‘Banka Hakkında’ yazı ile Kazak halkının ticaret, para dolaşımı, bankacılık konularındaki

fikirlerine yer verilmiş ve ticaretin faydalarına değinilmiştir. Ayrıca Çin sınırındaki Kazaklar, Rusya ve Çin, Tatarlar ve Özbekler arasındaki ticari ilişkiler kayıt altına alınmış, bankalarca borç para verilmesine ilişkin kurallar getirilmiştir.

Bunun yanı sıra yayınlarda dış politikaya da büyük yer verilmiştir. Örneğin ‘Çin’den Haberler’ makalesinde Çin’de yaşayan Müslümanların ayaklanması anlatılmıştır. Ayrıca Kazakların Çin, Rusya, Buhara ve Hive hanlıkları ile ilişkileri hakkında birçok yazı yayınlanmıştır (Rameev, 1926).

Bunlardan biri ‘Kulja yakınlarındaki ülkeler Rusya’ya boyun eğdi’ ikincisinde ‘Rusya Kokan Hanlığını zapt etti’ diyerek yazılmıştır. Üçüncü raporda ise ‘Rusya Hive’yi fethetti’ denmiş ve bu bağlamda Adai boyunun Hiva Hanlığına değil Rusya’ya tabi olacağı bildirilmiştir. ‘Türkistan Vilayeti Gazetesi’nin sayfalarında ülkenin iç ve dış koşullarının yanı sıra yerleşim, tarım ve hayvancılıkla ilgili birçok temel materyaller yayınlanmıştır (Bekhojin, 1981).

19. yüzyılın 60’lı yılların ortalarında, Kazakistan’ın Rusya tarafından tamamen işgal edilmesi nedeniyle Kazak halkı hayvanlarını ve topraklarını kaybetmiştir. Bununla bağlantılı olarak, tarım ve yerleşimin zorla terk edilmesiyle ilgili içerikler gazete sayfalarında sıklıkla yayınlanmıştır. Bunlardan birinde tarımın faydalarından bahsedilmiş ve Jetisu bölgesinin dağlık bölgelerine ekin eken Larionov’un tecrübesi yöre halkına örnek olarak yazılmıştır. Bunun dışında gazetede tarıma zararlı haşereleri nasıl bertaraf edileceğine dair birçok yardımcı bilgiye de yer verilmiştir.

Ayrıca Orta Asya’da çeltik ve pamuk ekimi ile ilgili bilgilerde, Türkistan bölgesinde Fransız pirinç tohumları ve Amerikan pamuğu tohumlarının ekim deneylerinden bahsedilmiştir. Hayvancılık konusunu gündeme getiren yazılarda ise hayvanların cinslerinin yetiştirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir (Ahmedov, 1996).

‘Türkistan Vilayeti Gazetesi’ eğitim ve önemi ile ilgili materyallere yer vererek Kazakları öğrenmeye ve bilime ilgi duymasında etkili olmuştur. Örneğin, 10 Aralık 1870 tarihli sayısında güneş tutulması ve nedenleri hakkında öğretici bir yazı

yazılmıştır. Bir başka makalede, uzak yerlerden hızlı bir şekilde mesaj almanın mümkün olduğunu, telgrafın çalışmaları ve işleyişini anlatılmış, Orta Asya'daki 25 şehir ile Rusya arasında telgraf iletişiminin kurulduğu hakkında bilgi verilmiştir (Atabayev, 2000).

‘Bilim Haberleri’ başlığı altındaki yayında, bilim ve teknoloji haberlerini, Türkistan bölgesinin dağlık bölgelerindeki (Almatı, Taşkent, Türkmenistan) deprem haberleri ve deprem nedenleri aktarılmış. Bunun dışında ‘Bir balonla gökyüzüne uçmak’, ‘Kar ve yağmurun oluşumunun sırrı’, ‘Göksel dünyanın gezegenleri hakkında fikirler’ gibi bilimsel tahminler yayınlanmıştır. Bu vasıta ile dünyaca ünlü gezgin Macellan'ın dünyanın küre şeklinin ispatı hakkındaki eseri Kazak diline çevrilmiştir.

‘Türkistan Vilayeti Gazetesi’, bilimsel başarıları bildirmek ve kanıtlamakla sınırlı kalmayıp eğitilmiş vatandaşlar tarafından eğitim ve öğretime davet mektupları yayınlamıştır. Bu davet mektupları içerisinde çocuklara nasıl bilim öğretilceği sorununun tartışarak olumlu yanlarını analiz etmeye ve açıklamaya çalışmıştır. Buna bir örnek, ‘Çeşitli haberler’ başlığı altında yayınlanmış yazı, Yazar Hasenov'un makalesidir. ‘En başından beri, bir çocuğa Kur'an öğretilip ondan sonra birkaç Arapça ve Farsça kitap öğrettiğinde, Müslüman ümmetimizin mollaları çocuklarına beş-on yıl okutsa bile okumayı ve yazmayı zar-zor öğretir. Bazıları sakalları uzayana kadar okur ve hiçbir şey anlamadan gider. Çocuğa kendi dilinde eğitim verilmelidir. Sonra yazı yazmayı öğretmek gerekir. En önemlisi, yabancı milletin yazısını ve eğitimini kendi başına veya birisinin yardımıyla öğrenmek isteyen bu yola baş koyan insan kendisini asla kaybetmez. Yolunu gördükten sonra çok çalışırsa, öğrenecektir.” (Eleukenov, 1998). Burada yazar, anlamı net olmayan Arapça ve Farsça dillerini öğretmenin küçük bir çocuk için zor olduğunu haklı olarak anlatmaya çalışmıştır. Aynı zamanda mollaların beş-on yıl öğretmenlik yapsalar da öğrencilerine kaliteli eğitim veremediklerini eleştirmiştir. Özellikle çocukları öğrenemedikleri için suçlayan mollaları eleştirmiştir.

Gazete ayrıca kadın eşitliği konusuna da dikkat çekilmiştir. Örneğin 1875 tarihli yayının 16. sayısında bir yazar tarafından Kazakların reşit olmayan bir kızla evlenme

gelenegini eleştiren bir makale yayınlamıştır. ‘Bu sözü gazetede yayınlarsanız Kazaklarımız biraz utanıp düşünür’ denmiştir. Ayrıca yayınlanan yazıda dul kadınlar ve insanlara faydadan çok zararı dokunan geleneklere değinilmiştir. Bunlardan biri de: ‘Kocası vefat eden bir kadın özgür olmalı ve kimi isterse ona gitmelidir’ diyen ve dönemi için oldukça cesur sayılabilecek yazıdır (Nuskabayoğlu, 1997).

Geçen yüzyılın Kazak toplumunda kadın eşitliğinin bastırılması, örf ve adetlerden daha çok dini inançtan kaynaklıdır. Örneğin 1877 yılının 2. sayısında Şeyh İsmail adlı bir mollanın 14 yaşındaki hasta bir Özbek kızı iyileştireceğim diye evine getirdiğini, zorla nikah kıydırıp evlendirdiğini yazmıştır. Yazının sonunda, ‘Bu mollanın adını gazetede yayınladık. Mollalar bir daha kandırırsa, Rus yasalarına göre ağır şekilde cezalandırılacaklar’ denilerek toplumsal kontrol ve yasaların uygulayıcısı bir çizgiyi savunmuşlardır (Jakıp, 1998).

Halk şiirleri, göçebe bir toplum olan Kazaklar için büyük önem arz ettiği ve şiir geleneğinin yüzyıllardan beri süregeldiği bilinmektedir. Basılmış örneklerine de erken dönemlerden itibaren rastlamak mümkündür. Yusup Balasagun'un ‘Kutadgu Bilig’ adlı tarihi eserinde bulunan eski şiir ve atasözlerine çokça yer verilmiştir. Ayrıca Kaşgarlı Mahmut tarafından derlenen bazı atasözleri, Kazak halkına çok yakın olup yerli ve sözlü edebiyat örnekleri olarak kabul edilmektedir. 18. yüzyılın son yıllarından itibaren Kazak yas şarkılarıyla birlikte ‘Kobylandy’, ‘Kozy Körpeş - Bayan sulu’, ‘Alpamys’ destanları kağıt üzerinde yer almaya başlamış ‘Türkistan Vilayeti Gazetesi’ de bu konuya önemli katkı sağlamıştır.

Pek çok ülkede olduğu gibi Kazakistan’da basın tarihsel süreçte yazılı edebiyatın gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Bunun canlı bir örneğini ‘Türkistan Vilayeti Gazetesi’ sayfalarından görmek mümkündür. Örneğin, 1879’un 28. sayısında, rüşvet alan Kazak kadıları hakkında bir hikâye yayınlanmıştır. Hikâyede, iki kadı anlaşılmadıkları için kavga etmeleri hicivli bir üslupla yazılmış. Biri ‘Efendinden aldığı dildayla sarhoşsun’, diğeri ‘İnsanlardan rüşvet yiyorsun ve ağzından çıkan sözleri bilmiyorsun’ diyerek kavga etmeye başlamışlar (Kenjebayev, 1956). Salık Karaululy, Babajanov'un yayınından derleyip topladığı ve sonrasında yayınladığı

atasözleri mevcuttur. Bununla beraber editör kadrosunun dil konusunda görüşlerini aktarılmıştır. Orynbay şairinin eserlerinin dilini öven ve bazı yazarların eserlerini Özbekçe, Tatarca ve Arapça kelimelerle karıştırarak eleştirdiği yazılar kaleme alınmıştır.

1.2.“Dala Vilayeti” Gazetesi

‘Dala Vilayeti Gazetesi’ – ‘Türkistan Vilayeti Gazetesi’nden sonra kendi tarihi yeri olan Kazak dilinde ikinci yayın organıdır. 1 Ocak 1888'den 12 Nisan 1902'ye kadar Ombı şehrinde 14 yıl üst üste yayımlanmıştır. Gazetenin Rusça versiyonu ‘Kyrgyzskaya Stepnaya Gazeta’ diye adlandırılmıştır.

Gazete, Türkistan Vilayeti gazetesi gibi Çarın sömürgeci politikasını destekleyen yayınların yanı sıra, gayriresmi bölümünde tarımın gelişimi, yerleşime geçiş, bilimsel yenilikler, kültür arayışı, tıbbi bakım, okul açma, kalkınma sorunları, Kazak dili ve edebiyatını geliştirme meselelerine de yer vermiştir. Ülkeyi yönetmek, ticaret yapmak, büyükbaş hayvancılık, tohumculuk vb. birçok konuyu da ele almıştır. Ayrıca Rusya'nın, komşu ülkelerinin iç ve dış haberleriyle ilgili içerikler de gazete sayfalarında yer almıştır.

‘Dala Vilayeti Gazetesi’ Çarlık hükümetinin bir organı olmasına rağmen Kazak halkının sosyal hayatında ilerici bir rol oynadı. Bu doğrultuda Rus bilim adamlarının ve gezginlerinin gazetede ki çalışmaları inkâr edilemez boyuttadır. Sadece yayıncılık işinin ilerlemesine katkıda bulunmakla kalmayıp aynı zamanda hangi konunun tanıtılacağı, hangi bilimsel ve edebi malzemenin çevrileceği konusunda çeşitli tavsiyeler ve makaleler kaleme almışlardır (Koygeldiev, 1995).

Kazaklar ilk kez Jukovski, Puşkin, Lermontov, Krylov, Tolstoy, Uspensky, Mamin-Sibiryak gibi ünlü Rus şair ve yazarlarının eserleriyle ‘Dala Vilayeti Gazetesi’ aracılığıyla tanışmışlardır. Gazete de Kazak ve Rus halklarının yazılı ve sözlü edebiyatlarının yanı sıra Ukrayna, Litvanya, Tatar, Başkurt halklarının

edebiyatlarından ve ilave olarak Doğu'nun 'Binbir Gece', 'Leyla ile Mecnun' gibi eserlerden alıntılar yayınlanmıştır.

Gazete yayın hayatına kimin dost kimin düşman olduğunu okuyucularına anlatarak başlamıştır. Dönemin şartlarında temel üretim tesislerinin, fabrikaların yokluğunda yaşamak oldukça zordur. Bu zorlukları aşmak adına Kazak halkı boy sistemini kullanarak yaşardı. Ancak zamanla Kazak topraklarına tesislerin kurulup fabrikaların yapılmasıyla ucuz işçi gücü ihtiyacı doğdu. Bu da boylar arasında zengin burjuvalılar tarafından alevlendirilen düşmanlıklar ortaya çıkardı. Örneğin 'Bir Adamın Ölümü' adlı makalede, Semey bölgesinde bulunan Delbentai Kazakları ile Nurlybai Sarymsakuly arasında çıkan kavgada iki gün sonra Nurlybai Sarymsakuly'nın yaralandığı ve öldüğü belirtilmiştir (Kojakeev, 1991).

Yüzeyde, bireyler arasında bir kavga gibi görünsede aslında, zengin burjuvaların bir köyü diğerine sürme politikasının parçasıydı. 30 Aralık 1888 tarihli 52. sayıda yayımlanan 'Geçmişte Kazakların İktidarı Kurmaları' başlıklı makalede: 'Geçmişte, her boy aynı zamanda lider olarak kabul edilen bir yaşlı tarafından yönetiliyordu. Boyun mensupları onu dinler ve kararlarını uygulardı. Boyun lideri daha sonra, yönetme yeteneğine sahip haleflerini yetiştirirlerdi. Ancak Rusların getirdiği modern köydeki yaşantı tarzında yaşlıların yetkisi sınırlıydı. Asıl yöneten kişiler Polis olarak kabul edilirdi" diyerek ulusal birliğin dağılmasının nedeni üzerinde durulmuştur (Kozhakeev, 1993).

'Dala Vilayeti Gazetesi' o yıllarda yoksul Kazakların yaşamlarının nasıl iyileştirilebileceği konusunda bir dizi çalışma yürütmüştür. O dönemde Kazaklar için en büyük sorunlardan birisi geçim kaynağı olan hayvancılıktır. Yayının ilk sayısında, 'Dala Vilayeti' genel valiliğinin 119 sayılı emri yayımlanmıştır. İnsanların elindeki hayvanların açlıktan öldüğü, ayırım gözetilmeden vergi kesildiği, bunun sonucunda nüfusun giderek daha da yoksullaştığı ve bu da hayvansal ürünlerin üretimine ciddi şekilde zarar verdiği belirtilmiştir. Bu kapsamda Kazak yoksullarından vergi alınmaması talimatının verildiği, son üç dört yılda 'Dala Vilayeti'nde hayvancılık

üretiminin arttığı, yoksul oranının azaldığı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır (Aydarov, 1991).

Çarlık idaresi de Kazaklar arasında hayvancılık uygulamaları ile ilgilenmiştir. Sonuç olarak sığır yetiştiriciliği önemli gelir kaynağı haline gelmiştir. Dolayısıyla bu alandaki açmaz sorunu gazetenin biraz da olsa dillendirmesi çözüme katkı sağlamıştır. ‘Dala Vilayeti’nde yayınlanan Kazak halkının hayatıyla ilgili içerikler, Kazak halkının göçebelikten yerleşik hayata geçişteki zorluklarını, yüzyıllardır göç etmiş, çoğunlukla hayvancılıkla uğraşan bu insanların dönemin değişikliklerine ayak uydurmakta zorlandıklarını yansıtmıştır.

Ayrıca gazete, hayattan örnekler vererek, sadece hayvancılıkla uğraşmanın verimsiz olduğunu, ziraatte gelişmenin ancak ülkenin tarım yapması halinde mümkün olduğunu açıklamıştır. Bu nedenle, tarım başta olmak üzere ekonomik konulara ve gelecekteki hayata odaklanılmıştır. Örneğin, muhabir Kosjanov’un yazısında: ‘Mesela 100 atlı bir Kazak alalım. Atlarının her biri 10 som değerinde olduğunda, toplam maliyet 1.000 som olur. Diyelim ki yüz attan en az 20 kısarak yavrulayacak. Her birini 3 som olarak tahmin edersek, 20 tay 60 soma mal olur. En az 10 yavru ölür. O halde bu Kazak 100 attan yılda sadece 302 som kazanır. Ve bu gelir onun yıllık ihtiyaçlarını karşılayamaz’ diyerek okuyucuların anlayabileceği basit bir hesapta bulunmuş. Gelir tablosunu açığa çıkaran Kosjanov, halka hayvancılıktan elde edilen kârın önemsiz olduğunu, göçbeliğin ve bununla gelen etkinliğinin bundan çok daha fazla olduğunu anlatmaya çalışmıştır (Bennigsen, 1991).

‘Dala Vilayeti Gazetesi’nde yayınlanan bilimsel makaleler ise, insan zihninin araştırmasının meyveleri olan doğa olaylarının işleyişini doğru bir şekilde yaymak ve açıklamaya çalışmış ve bunda büyük rol oynamıştır. Ayrıca bilim adamlarının tanıtımı veya insanların gözünde ilgi çekici olan bilgilerin paylaşılmasında gazetesi katkıda bulunmuş. Örneğin, 1 Eylül 1889 sayısından o yılın sonuna kadar, Türk halklarının tarihi araştırmacısı Macar bilim adamı Herman Vambery'nin ‘Türk halkları’ adlı eserinin Kazakçaya çevrilmiş bölümleri yayınlanmıştır. Çevirmen, Kazak halkının tarihi ve dili ile ilgili bilgilere dayanarak Macar bilim adamını diğer milletlerden

okuyuculara tanıtmayı tercih etmiştir. Aynı zamanda eser, Türkçe konuşan halkların tarihi, dili, etnografyası, yaşam tarzı, ülke yönetimi, toprakları ile ilgili birçok arşiv anıtı, kitap, kayıt ve diğer gerekli versiyonları göstermiştir.

‘Eski zamanlarda insanlar yazmayı nasıl öğrendi?’ adlı makalede ise birçok bilimsel referans gösterilmiştir. Yazı ve çizim sembollerinin ilk sırada yer alması, her kişinin farklı semboller ve çizimler çizerek düşüncelerini ifade etmesi, daha sonra tek bir nesnenin sadece ilk harfini çizmeye yönelmesi ve ilk harfli yazı kullanmaya başlayan Fenike halkının olduğu hakkında ilgi çekici bilgiler vermiştir (Mukanov, 1964).

O dönemlerde Kazakların kendi aralarında bugünkü anlamda bildiğimiz ticaret anlayışından çok daha farklı bir ticaret yapısı vardı. Bu durum elbette ‘Dala Vilayeti Gazetesi’nin sayfalarına da er ya da geç taşındı. Gazete, bazı köylerin günlük ihtiyaçları için takas ticareti yaptığını açıkça belirtiyordu. Semey, Pavlodar, Karkaralı, Akmola, Atbasar panayırlarına her yıl sığır, deve, inek, at, koyun ve keçi derisi, yün, tüy, tereyağı, keçe vb. takas edilerek kâğıt para kullanmadan ticaret yapılıyordu.

Üretim tesislerinin gelişi, fabrikaların kurulması ve piyasanın oluşturulmasıyla hayvancılık ticareti her geçen yıl artış gösterdiği kaydedilmiştir. Örneğin, 1820’de Orynbör, Sibirya ve Ural bölgelerindeki ticaretten elde edilen toplam kâr 115 bin olarak tahmin edilirken, 1862’de 5 milyon 348 bin 438 soma ulaşmış. 1820’de Kızıljar mübadelesine toplam 70.000 sığır olduğu tahmin edilirken, 1860’larda her yıl 100.000’den fazla sığır, yaklaşık 1 milyon koyun ve keçi besiciliğe alındığı kaydedilmiş. Burada Ticaret sorununun bir yandan çözülmekle beraber giderek te büyüdüğünü ve Kazakların ihtiyaçlarının da arttığını anlaşılabılır (Nurpeisov, 1995).

‘Dala Vilayeti Gazetesi’, Kazak sözlü edebiyatının orijinallerini toplanması ve yayımlanmasının yanı sıra Rus masallarının Kazak diline tercümesi ve yayınlanmasında önemli katkı sağlamış. Sözlü edebiyat örnekleri de toplanarak, ‘Halkın sözlü eserleri’ olarak gazetelerde yayınlanmıştır.

Ayrıca gazete ‘Editöre Mektup’ başlığı altında mektuplar ve özel makaleler yayınlayarak Kazak yazılı edebiyatının ve edebi dilinin gelişimi gibi önemli konular üzerinde durulmuş. Bir noktada gazete yazarları, Kazak şairlerinin seçilmiş eserlerini tercüme edip toplamayı veya ayrı bir kitap olarak yayınlamayı bile tartışmıştır.

Gazete 1888 tarihli 42. sayısında, Adikov'un editöre yazdığı mektup yayınlanmıştır. Mektubunda, ‘Kazakistan'da ve diğer şehirlerde basılan kitaplar Türkçe, Nogayca ve karışık dillerle yazılıdır. Bu bir Kazak için anlaşılır değil. Bu nedenle halkın düzgünce okuyabilmesi için Kazak dilinde kitap yayınlaması faydalı olacaktır’ demiştir (Kakişuly, 2003).

1.3. “Torgay” Gazetesi

2 Ocak 1869'da Kazakistan'ın Orynbör ve Sibirya departmanı altındaki bölge yeniden düzenlenerek Torgay bölgesi olarak adlandırılmıştır. Bölge 28 il ve 4 ilçeden oluşuyordu ki bu bölge o dönemde Kazakistan'ın büyük bölümünü kapsıyordu.

Gazete 1879'da Orynbör şehrinde bölgesel yönetimin basın merkezi kurulmasının ardından resmi basın organı olarak ortaya çıkmıştır. 1895 yılından itibaren ise ‘Torgayskaya gazeta’ adlı resmi olmayan bir bölüm yayınlanmaya başlanmıştır. Gazete yaklaşık 15 yıldır varlığını korumuştur. Torgay gazetesinde Ş. Ualikhanov ve Y. Altynsarın'ın hayatını ve faaliyetlerini tanıtan haberlere yer verilmiştir.

‘Torgayskaya Gazeta’, Basın hayatına Ruslardan kiril alfabesini uyarlayarak Kazak dilinde haber çıkarmasıyla başlamış (Nuskabayuly, 2018). ‘Torgay Gazetesi’ sık sık Rus ve Arap harfleriyle Kazak dilinde halka faydalı olduğu düşünülen içerikler yayınlamış. Özellikle o dönemde salgın hastalıkla ilgili bilgiler, toplumsal olguları eleştiren kısa yazılar, halk edebiyatı örneklerini vb. derlemeler yayınlanmıştır.

Gazete için en önemli isimlerden birisi, gazetenin çalışmalarına yön vermiş olan G. Balgynbayev'dir. Balgynbayev, dönemin Orynbör'da yayınlanan basın ajanslarından sorumlu olan Torgay bölge yönetiminin gazete masasının 1902-1906 arasında

başkanlığını yapmıştır. Bu görevde sadece 4 kalmış olmasına karşın gazete için önemli katkılarda bulunmuş, görev süresi boyunca sadece idari işlerle uğraşmakla kalmamış, aynı zamanda sık sık makaleler yazıp Kazakça içerikleri Rus gazetelerine tercüme etmiştir. Ayrıca devrimci hareket yıllarında, Torgay gazetesi'nin önemli rol almasına da vesile olmuştur. Devrimin arifesinde, gazetenin sayfalarında Kazak işçilerinin üstündeki baskıyı 'onların' (Rus) zenginlerin ve çarlık otokrasisinin baskısını anlatan haberler yayınlamıştır. G. Balgynbayev'in gazetecilik faaliyeti, 1895 yılında 'Turgayskaya Gazetesi' dergisinin 45. sayısında yer alan 'Karabutak'ta Rus-Kazak Kız Okulunun Açılması' başlıklı yazıyla başlamış. G. Balgynbayev'in 'Turgayskaya Gazeta' dergisinin 1904 tarihli 48. sayısından başlayarak çeşitli sayılarında yayımladığı 'Kırgız (Kazak) Yaşamı Üzerine Denemeler', 'Beşikten Mezara' alt başlığıyla feuillet göçebe Kazak halkının sağlık hizmetlerinin eksikliklerini, yaşamlarının ve geleneklerinin harap olmasını eleştirmiş, dönemin olumsuz taraflarını gün yüzüne çıkarmıştır (Omaşev, 1988).

1.4. “Omiç” Gazetesi

Ulusal 'Alaş' hareketi ve partisinin lideri Alikhan Bukeyhan tarafından yayımlanan 'İrtiş', 'Omiç' ve 'Golos Stepi' gazetelerinin birincisi İrtiş olmuş. Söz konusu 'Omiç' ise Tomsk şehrinde kurulmuştur. Brockhaus ve Efron'un 'Yeni Ansiklopedik Sözlüğü'ne göre 'Omiç' gazetesi, 1906-1907'de Kazak ulusal kurtuluş hareketi ve 'Alaş' partisinin lideri Alikhan Bukeykhan tarafından yayımlanan üç zincir gazeteden ikincisidir. Uzun yıllardır boyu araştırmacılar tarafından bulunması güç olan 'Omiç' gazetesinin izi, beklendiği gibi Ombı şehrine değil, Sibirya'nın başka bir idari ve bilimsel merkezi Tomsk'ta ortaya çıkmış (Kaliuly, 1999).

Tomsk Devlet Üniversitesi Bilimsel Kütüphanesinde bir asırdan fazla bir süredir kayıp olan 'Omiç' gazetesinin sadece 3 sayısı korunabilmiştir. Bulunan 3 sayı ise 'Rus Kazakları' derneğinin aktivisti Daniyar Şaripov'un çabaları ile gün yüzüne çıkmıştır. Kütüphane fonunda 17, 18 Kasım ve 17 Aralık 1906 tarihlerinde yayınlanan gazetenin 2, 3 ve 22. sayılar tespit edilmiştir. Gazetenin son sayfasında kimliği belirsiz bir kadın olan N.A. Veredenko'nun adı 'yayıncı-editör' olarak gösterilmiştir.

‘İrtiş’ gazetesinin tamamı olmasa da çoğu bulunmuştur. ‘İrtiş’, Alaş figürü Alihan Bukeyhan tarafından Temmuz 1906'dan Şubat 1907'ye kadar yayımlanan üç dergiden ilkiydi. Gazete hem tarihi açıdan hem de etik kurallar açısından çok önemli bir yer teşkil ediyordu. Alaş hareketinin lideri, Alaşorda Ulusal-Bölgesel Özerklik Halk Konseyi başkanı, aynı zamanda bir bilim adamı ve yayıncıydı (Şaripov, 1995).

‘İrtiş’, ‘Omiç’ ve ‘Golos Stepı’ gazeteleri, Anayasal Demokrat veya Kadet Partisi'nin Akmola bölge ve Ombı şehir komitelerinin resmi gazeteleriydi. Gazeteler partiyi "Halkın Özgürlüğü" adıyla tanıttılar.

1905-1917'de ‘Halkın Özgürlüğü’ partisi, Çarlık Rusyası'nın kitlesel nüfusu arasında büyük nüfuza ve prestije sahip siyasi bir örgüt halini almış. Rusya'da otokrasi ve mutlakiyetçilik yerine anayasal bir demokrasinin kurulması, sömürge imparatorluğu yerine devletin bir federasyon şeklinde yeniden inşası, Kadet Partisi'nin nihai programı ve hedefiydi. En azından partinin sonraki 12 kongresinin yapıldığı Temmuz 1917'ye kadar durum bu yöneydi. Bu kongreden sonra Alikhan Bukeyhan hem Kadet Partisi Merkez Komitesinden hem de parti saflarından ayrılmış ve ilk Kazak ulusal siyasi partisi ‘Alaş’ı örgütlemeye başlamıştır.

Kadet Partisi'nin 1917 devriminden önceki büyük prestijinin ve liderlik rolünün tek kanıtı, Devlet Dumasının 1906 yılında ilk ve 1907 yılında ikinci toplantılarında ‘Halkın Özgürlüğü’ partisinin milletvekili sayısı diğer partileri geçmiştir. Bu öncelik, ilk iki Dumanın zorla feshedilmesinin ana nedenlerinden biri olmuş. Harbiyelilerin liderleri de mason örgütünün ana bölümünü oluşturmuştur. Ekim 1905'te Alaş hareketi ve partisinin lideri Alikhan Bukeyhan, ‘Halkın Özgürlüğü’ partisinin Akmola bölge ve Ombı şehir komitelerinin organizatörlerinden ve liderlerinden birisiydi. Bu nedenle, ‘Rus Çarının hizmetkarı’ olmakla suçlanıp, Kazak eyaletinin genel valisi tarafından baskı ve şiddete maruz kalmış (Subhanberdina, 1963).

Ocak 1906 ise Alikhan Bukeyhan tutuklanmış. Herhangi bir yargılama ve soruşturma olmaksızın önce Pavlodar hapisanesine hapsedilmiş kısa süre sonra ise Ombı hapisanesine nakledilmiştir. Ombı cezaevinden ancak 30 Nisan'da Semey

uyezdinden ‘seçmen’ seçilmesi sayesinde salıverilmiştir. İki hafta sonra Alihan Bükeyhan, Semey uyezdinden ‘Halkın Özgürlüğü’ partisi adına Birinci Devlet Duması'na milletvekili seçilmeyi başarmıştır.

1908-1917'de ulus liderinin siyasi sürgünde bulunduğu Samar'dan edinilen bilgilere göre, Kadet Partisi'nin Samar valilik komitesine Alihan Bukeyhan başkanlık etmiş. Ayrıca Kazak figürü, Mason örgütü ‘Polyarnaya Zvezda’ (St. Petersburg) yerel şubesine de başkanlık yapmıştır.

‘İrtiş’ gazetesinin ise 10 sayısı Tomsk Devlet Üniversitesi Bilimsel Kütüphanesinde tutulmaktadır, ancak birkaç sayısı dışında tümü Omsk şehrinde dir. Rusya'nın en önemli kütüphane ve arşivlerinde özellikle Moskova'daki Rusya Devlet Kütüphanesi içinde ve St. Petersburg ve Rusya Devlet Tarih Arşivi içinde ‘Omiç’ veya ‘İrtiş’ gazetelerine dair bilgi-belge bulunamaz iken enteresan şekilde Daniyar Şaripov’un çabalarıyla Ombı Devlet Tarih Müzesinde bulunmuş ve ‘Omiç’ gazetesinin bulunan sayıları korumaya alınmıştır (Ilyuçevskiy, 1989).

Daha sonra Azattyk Radyosu’nun çabalarıyla Ombı devlet tarihi ve bölge müzesi müdür yardımcısı Yuri Trofimov’dan ‘İrtiş’in 2’den 92’ye kadar tüm sayısının müze kütüphanesinde saklandığı ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan gazetenin sadece birkaç sayısı eksikti. ‘Omiç’ gazetesinin ikinci sayısı 17 Kasım 1906 Cuma günü çıktığı dikkate alındığında, ele geçirilen gazetenin sayfasında ‘Ombı şehrinde tatilden sonra her gün’ adıyla 16 Kasım 1906 Perşembe günü yayınlandığı belirlenmiştir.

Gazetenin 17 Aralık 1906 tarihli 22. sayısında yayınlanan bir ilan, Alaş hareketi ve partisinin lideri Alihan Bükeyhan’ın editörlüğünde çıkan üç gazeteden ilkinin nasıl ve ne zaman kapatıldığını bildiriyordu: “‘İrtiş’ gazetesinin abonelerinin dikkatine! 14 Kasım 1906’da ‘İrtiş’ gazetesi, Dala Genel Valisi kararnamesiyle sıkıyönetim sonuna kadar askıya alındı. ‘İrtiş’ gazetesinin yayıncısı ile yapılan anlaşmaya göre, abone olanlara ‘Omiç’ gazetesi gönderilecektir.’

Dikkat edilmesi gereken önemli bir konu: Kazak ulusal kurtuluş hareketinin lideri Alihan Bukeyhan'ın hayatı ve şiddetli mücadelesi sadece üç gazetede – ‘İrtiş’, ‘Omiç’ ve ‘Golos Stepı’ de yayınlanan ilanlar sayesinde ve ‘Alaş’, ‘Golos stepı’ ile ilgili bazı tarihi olaylardan aktardıklarından öğrenmek mümkündür (Kul-Muhammed, 1996).

Örneğin, bir duyuruda: ‘Yazı işleri ofisinden, gelecekte yazı işleri ofisi düzenlenene kadar, ‘Omiç’ gazetesinde devlet ajansların telgrafları ve duyuruları basılacaktır.’ Bunlar ve sonraki duyurular, her üç baskının da karşı karşıya olduğu çalkantılı dönemi göstermekle kalmıyor, aynı zamanda fiili yayıncı-editörleri Alihan Bükeyhan'ın, sömürgecilerin idari baskısı da dahil olmak üzere zor koşullarda çalışmak zorunda kaldığını gösteriyor. Bir diğer uyarıda, Kazak bölgesindeki sömürge yönetiminin Alaş liderinin başkanlığındaki yayını yok etmek için mahkeme ile yetinmediklerini gösteriyor: ‘Omiç’ okuyucularına: ‘12 Aralık günü saat 19.00'da gönderilen gazetenin 22. sayısı çıkmadı. Önerdiği yöneticiyi yönetimin onaylamaması ve eski yöneticinin işe gelmemesi nedeniyle gazetemizin çıktığı ‘İrtiş’ yayınevi yönetim tarafından kilitlendi. ‘Omiç’ dergisinin 22. sayısı bugün, 17 Aralık'ta yayınlanacak. ‘Omiç’in yazı işleri ofisi.’ (Kuzenbay, 2019).Üç gazetede de aynı anda yayınlanan son duyuruya göre, ‘İrtiş’ yayınevinde ‘İrtiş’, ‘Omiç’ ve ‘Golos Stepı’ yayınlanmıştır.

Yukarıdaki duyurulardan çıkarılabilecek sonuçlardan birisi, üç baskının da fiili yayın editörü Alikhan Bukeyhan'ın gazete kapatılmadan önce ve sonraki halinin yayımlanmasına kıyasla İrtiş yayıneviyle doğrudan ilişkili olduğu sonucudur. ‘İrtiş’ yayınevi, Alaş liderinin veya Kadet Partisi'nin mülkü ve partiye ait olup Kazak asıllı bir kişiye ait olması Çarlık otoritesinin gözünde politik tehdit olduğudur.

İkincisi, ‘Omiç’ gazetesinin 22. sayısı, idari baskılar, mahkeme kararları veya Çarlık yetkililerinin diğer agresif eylemleri nedeniyle abonelerine ve okuyucularına uzun bir gecikmeyle ulaşan muhtemelen ilk veya son sayı değildi. 12 Aralık'ta çıkması gereken Omiç'in 22. sayısı beş gün geç çıkmıştır (Akkuly, 2010).

Üçüncü çıkarım, ‘Golos Stepı’ gazetesinde yer alan duyuruya göre, ‘Omiç’ gazetesinin 1907 Ocak-Şubat döneminde yayınlandığı ‘sıkıyönetim sonuna kadar askıya alındığı’

yazısıdır. Bu nedenle Aralık 1906'nın sonunda 'Omiç' in yalnızca 9 ve 11 numaralı sayısı yayınlanmıştır. 2, 3 ve 22 sayılarına ek olarak kesin çıkarım için 'Omiç' gazetesinin en az 30 sayısını daha aranıp gün yüzüne çıkarılması gerekiyordu. Yayının geri kalan sayıları Sibiry'a'da veya Rusya'nın Uzak Doğusunda bulunan arşivlerde korunuyor olsa bile henüz gün yüzüne çıkarılmış değildir.

Buda gazetesinin yayıncı-editörü Alihan Bükeyhan, kendisine karşı çıkan, gazete çıkışlarını aksatan, kendisine zor durumda bırakan yetkililere rağmen çalışmalarına devam etmiş Kazak Alaş hareketi ve partisinin liderini geniş Kazak bozkırlarında yaşayan halka duyurmuştur. Ayrıca Bükeyhan, gazete içerisinde takma adlar kullanarak kendisi gibi fikirdaş olan arkadaşları ile iletişim içerisindeydi (Akkuly, 2010).

'Omiç' gazetesinin üçüncü sayısında buna rastlamak mümkün. İlk iki sayfada 'teşkilatlardan gelen telgraflar ve uyarılar' olarak adlandırılan yazı bulunuyordu. Üçüncü sayfada Rusya ve Avrupa'daki önemli olaylardan acil haberleri, 'Chronicle' sütununu, tıp camiasının toplantısı hakkındaki raporu, bir feuilletonu, dördüncü sayfada ise 'Omiç muhabirlerinden' başlığı altında kendi muhabirinin önemli bir yazısı mevcuttur.

22 numaranın bir sayfasında 'V.D. Mitriç' veya 'P-v' ve önceki 'Irtış' gazetesinde sıklıkla görülen diğer adlar ve takma adlar bulunuyordu. Örneğin, üç gazetenin de fiili editörü olan 'V. D. Mitriç', 1895-1897'de 'Stepnoi Kray' gazetesinde el ele çalışan A. N. Bokeykhan'ın mektup arkadaşıydı (Myrzahmetov, 1993).

'V. D. Mitriç' Omsk'ta siyasi sürgünde bulunan Vladimir Sokolov tarafından imzalanmıştır. 1930'da 'Severnaya Asia' dergisinde yayımlanan Sergey Şvetsov'un anılarında, 'Ormancılık Enstitüsünden yeni mezun olan ve Ombi'ye gelen A.N. Bokeykhan'ı 1895 yılında 'Stepnoi Krai' gazetesini davet edenin Sokolov-Mitriç olduğu yazılmıştır

Bu da, ‘İrtiş’ gazetesinin zorla kapatılmasına rağmen, Alikhan Bukeyhan'ın yazı işleri ekibinin temelini koruduğunu ve iletişim halinde olduklarını gösteriyor. ‘İrtiş’ gazetesinin ilk sayısı 19 Temmuz 1906'da yayınlandığı gün, Alaş hareketi ve partisinin lideri Alikhan Bukeykhan'ın Vyborg şehrinin yıkılmasından sonra dönüş yaparken Vyborg'da, Devlet Dumasının yaklaşık 200 milletvekili, Duma'nın feshedilmesine karşı ‘Halkın temsilcilerinden halka’ çağrısını imzalamıştır.

‘Vyborg Adresi’ olarak bilinen bu tarihi belgede milletvekilleri, Rus halkının yetkililere karşı sivil protestoya çağırıyordu. İmzalayan halk temsilcileri arasında iki Kazak milletvekili- Alikhan Bukeyhan ve Salimgerey Jantorin de varmış (Nazarbayev, 1999). Kazak tarihinde Birinci Devlet Dumasının tarihi yeri özeldir. Parlamenter yönetim anlayışının tarihi sadece Rusya'da değil, aynı zamanda bugünkü Kazakistan'da Birinci Duma ile başlamıştır. Sonuçta, Duma'nın birinci ve ikinci toplantılarına Kazak halkından on bir milletvekili seçilmiştir. Bunlardan ikisi- Şaymer'den Ahmet Korganbekuly Birimjanov ve Molla Kosşıgululy - her iki Dumanın da üyeleri olmuştur.

Birinci Devlet Duması, 9 Temmuz 1906'da Çar II. Nikolas tarafından zorla feshedilmiştir. Feshedilmesine karşı çıkan büyük bir milletvekili grubu 10 Temmuz'da Vyborg şehrinin eteğindeki Terioki'de (şimdiki Finlandiya) toplanmıştır. İtirazın imzalara dökülmesinin ardından halkın temsilcileri kendi yaşadıkları ve sorumlu oldukları bölgelerine dönmüştür (Nygmetov, 1964).

Alaş'ın şahsının 1906'da Devlet Dumasına milletvekili seçildiği açıklandıktan sonra, St. Petersburg'un ‘Naşa Jizn’ gazetesi, Alikhan Bukeyhan'ın ‘sınır aнадilinde bir gazete yayınlamak’ başlıklı ilk bildiride halkın temsilcileri hakkında bilgiler yer almış. Ancak Duma'nın zorla sınır dışı edilmesi nedeniyle Rusça yayın yapan bir parti gazetesi yayın yapmış. Ayrıca Kazakistan'ı esaret altında tutan Rus çarlığı yönetimi, Alaş hareketinin lideri Alikhan Bukeyhan'ın Kazak dilinde gazete çıkarmasını yasaklamıştır.

Sonuç olarak, ‘İrtiş’ gazetesinin yaklaşık 90 sayısı ve ‘Omiç’ gazetesinin yalnızca üç sayısı bulunduktan sonra, Alaş hareketinin ve partinin lideri, Alaşorda ulusal-bölgesel özerklik başkanı, bilim adamı ve yayıncı Alihan Nurmuhameduly Bukeykhan'ın tüm eserlerinin yedi sayfalık derlemesi, bu iki gazetede yayınlanan makalelerden ve ‘Golos Stepi’nin üçüncü baskısından oluşmuştur. Dördüncü sayfada ise 1896 ve 1897 yıllarında ‘Stepnoi Krai’ gazetesinde yayımlanan eserler de yer almıştır (Omarbekov, 1997).

2. Kazak Topraklarında Devrim Ayaklanmaları ve Tarihsel Değişimler Sırasında Basın (1905-1907)

1905-1907 yılları arasında gerçekleşen ilk Rus burjuva devrimi, kitlelerin siyasi bilincini keskinleştiren bir olaydı. Tarihte ilk kez, işçi ve köylü birliği birleşmiş ve ortak düşman olarak gördükleri Çarlık yönetimine karşı bir mücadele başlatmıştır. Devrimin yankıları Kazakistan bozkırlarına da ulaşmış. Verny, Auliyeata, Perovsk, Kazaly, Ural, Aktöbe, Semey, Petropavl tren istasyonlarının işçileri ve demokratik anlayışa sahip kişiler, Çarlık hükümetinin zulmünü protesto edip grev başlatmışlar. Orınbor, Taşkent, Türkistan, Perovsk, Josaly, Şalkar istasyonlarındaki işçileri ise çalışma günlerinin azaltılmasını ve ekonomik koşulların iyileştirilmesini talebinde bulunmuştur. Bazı yerlerde işçiler toplu yürüyüşler düzenlenmiş, Kazakistan’da olduğu gibi tüm Rusya’nın geri kalanında protesto ve grevler baş göstermiştir (İmaşev, 1961).

2.1.Kazakistan'da Sosyalist Fikirlerin Yayılması

19. yüzyılın sonunda, emperyalizm çağına giren Rusya, sosyalist devrimci hareketinin merkezi haline gelerek Kazak bozkırında ‘İşçi sınıfının kurtuluşu için mücadele birliği’ fikri yayılmaya başlamıştır. Fikri yayanlar, Rus devrimciler idi. Ayrıca Kazakistan'a sürgün edilen sosyal demokratların yanlarında getirdikleri yasaklanmış gizli yayınlar ve Çarlık hükümetine karşı yazılmış bildiriler vardı. Bu bildiri ve yayınlar yerel halka dağıtılmasıyla birlikte taraftarlar çoğalmıştır.

Söz konusu dönemde Kazak işçilerinin proleterleşme süreci hızla ilerlediği sırada ‘Vostochnoe obozrenie’ gazetesinin muhabirlerinden birisinin kaleme aldığı yazıda: ‘Sığırlarını ve geniş çayırıları kaybeden Kazak yoksulları sürüler halinde kırsalı terk ediyorlar. Tarım mesleğine geçme ve bağımsız endüstriyel meslek edinme fırsatları yok. Eski göçebeler kuşlar gibi ‘özgürce’ her türlü işin üstesinden gelebilen işçiler olarak çalıştılar. Ama artık karın tokluğuna çalışıyorlar giderek çoğalıyorlar. Doğal kaynaklar açısından zengin olan Sahra'da hayvanlarını kaybeden göçebe halkın işçileri proletarya olarak başkaldırıyor’ denmiştir (Fetisov, 1961).

Proletaryanın ulusal kadrolarının oluşmasının ön koşullarından biri, Kazak köylülerinin geçim arayışı içinde işgücü piyasasına girmesiydi. Kazakistan sürgün bölgesi olması nedeniyle çok uluslu bir proletarya ortaya çıkmış. Bu durum ülkenin sınıf mücadelesi bilincini güçlendirmesi, ulusal kalıplardan kurtulması açısından elverişli koşullar yaratmış. Özellikle Rus işçileri ve siyasi sürgünler, devrimci deneyimlerini Kazak işçilerle paylaşmış ve onlara kendiliğinden eyleme geçme, örgütlenme hususunda bilinç kazandırmış. Çok geçmeden bunun farkına varan Dala bölgesinin genel valisi 1883 tarihli raporunda: ‘Siyasi nedenlerle sürgün edilecek olanları Dala bölgelerine göndermeyi bırakın.’ demiştir (Ospanuly, 2006).

Çarlık hükümetinin katı talepleri ve sıkı denetimi, Marksizm düşüncesinin Rusya'da yayılmasını hızlandırmış ve bunun sonucunda Kazak bozkırlarında sosyalizm ve işçi devrimlerine dair söylemler yaygınlaşmaya başlamıştır. Günlük basında bu yönde büyük rol oynamıştır. Devrimci hareketin amacını, işçiler ve köylüler arasındaki ilişkiyi açıklamıştır. Bunlardan biri, tüm Rusya'yı kapsayan Bolşevik ‘İskra’ gazetesidir. Ayrıca Ulytau, Atbasar, Esil, Akmeşit, Karsakpai işçilerine ‘İskra’ dağıtan ilk gazeteler, İvan Deev ve Sabyr Sharipov'du.

‘Iskra’ gazetesinin muhabirleri sadece Rusya'da değil, Kazakistan topraklarında da bulunmuşlar. Kazak halkının zorlu yaşamı hakkında mektuplar ve makaleler yayınladılar. Örneğin, ‘Iskra’ No. 2, yazarı belirtilmeyen ‘Büyük Sibirya Otoyolu Boyunca’ bir mektup yayınlanmış. Demiryolu topluluğu balyozlarını dikenli dişli kurtlara benzeterek gerçek imajlarını dolaylı yolla da olsa yansıtmıştır.

15 Ocak 1902 tarihli 'Iskra' sayısında, Orynbor-Taşkent demiryolunun inşaatını yürüten işçilerin durumu hakkında bir makale, o yıl başlayan Orynbor-Taşkent demiryolu inşaatının müteahhitleri ve işçileri arasındaki ' çatışmalar' özellikle işçilerin yaptığı soygun kaleme alınmış, makale de çalışma koşullarının çok zor olmasına ve makul olmayan para cezalarının yaygın olmasına, işçi ücretlerinin doğru hesaplanmadan yasa dışı ücret kesintisi gibi birçok usulsüzlük sebebiyle işçilerin isyan ettiğini belirtmiştir.

Yazının sonunda ise işçilere bir som yerine sadece 60-80 tyna ödendiği ve yönetimi protesto ettikleri yazılmış (Amantayev, 1990). Devrim dalgasından korkan çarlık hükümeti, 17 Ekim 1905 tarihli manifestosunda basın özgürlüğü de dahil olmak üzere siyasi özgürlükler ilan etmiş. Bunun sonucunda Rusya'nın farklı bölgelerinde yeni gazeteler yayınlanmaya başlamıştır. Bunlar arasında, Ekim 1905'in başlarında, St. Petersburg'da yayınlanan 'Novaya Jizn' gazetesiydi. Gazetenin bir yazısında Kazak bozkırında konuşlanmış askeri birliklerde isyanlar olduğunu ve bu isyanlara Taşkent, Jarkent ve diğer garnizonlarında katıldığını ifade etmişlerdir.

1 Aralık 1905 tarihli sayısında 'Novaya Jizn', Ural bölgesindeki Kazakların kötü durumu hakkında haberler yayınlanmış ve Rus Çarlık sömürge politikasını eleştirilmiş. Haberde topraksız köylülerin Rusya'nın iç eyaletlerinde barınabilmesi için Kazakların ekili arazilerinin ellerinden alındığı, Jirenkudyklere mensup Kazakların yüzde 80'inin tarımla uğraştığı halde ekin ekemediklerini, çünkü arazilerinin onda birinin bile kalmadığı aktarılmış (Eleukenov, 1998). Ayrıca gazete, Kazakların ormanlarını ve ağaçlarını kaybettiklerini, yakacak odun parçası bile bulamadıklarını kaydetmiştir.

2.2.İlk İtiraz Mektupları, Broşürler ve Gazeteler

'Sibirya Sosyal-Demokrat Birliği'nin Marksizm fikirlerini Kazakistan'da yayma faaliyeti bulunuyordu. 'Sibir işçileri ve kadın işçilerine', 'Halka', 'Çalışan yoldaşlara' ve diğer Çarlık otokrasisinin devrilmesi çağrısında bulunan çağrı mektupları ve bildirileri gönderilmiştir.

Bildiriler dolayısıyla Ündev Vesyr, Kazak dili için bir ilke imza atmış. 1905 yılında yayınladığı bir yazının çarlık görevlilerinin fark etmesi için yazıyı Kazakça ancak latin harfleri ile yayınlamıştır. Rusya ile Japon İmparatorluğu arasındaki savaş nedeniyle birden Çarlık binlerce askerin kurşuna dizildiği, yoksulluğun tüm ülkeye yayıldığı, halka eskisinden daha fazla vergi yüklendiği ve sıradan insanların daha ağır koşullarda yaşadığı bir döneme girmiştir. Yayımlanan şiir ‘Şimdi hareket zamanı’ diyerek halkı devrimci savaşa çağırmış. Çağrılar netice vermiş ve 1905'te Moskova'da silahlı bir ayaklanma başlamış, ancak başarılı olamamıştır. Bu başarısızlığın ardından devrim bir müddet gerilemiş. Çarın Ocak 1906 başında yayımlanan kararnamesi ile toplantı yapılması yasaklanmış. Akmolâ ve Semey bölgelerine ise sıkıyönetim getirilmiş. Devrimci grevlere katılanların cezaları ise arttırılmış (Rameev, 1926).

Ancak hükümetinin ağır cezalarına ve artan kontrolüne rağmen, devrimci hareket devam etmiş. Kazakistan'a yeni işçi grupları oluşmuş ve bu yeni gruplara gazeteler destek vermeye başlamış. Kullandıkları başlıca yazı türleri temyiz mektupları ve broşürlermiş. Örneğin, Ocak 1906'da Semipalatinsk Sosyal-Demokrat Örgütü, işçilere aşağıdaki içerikle bir çağrı yayınlamış:

‘Vatandaşlar! Çarlık hükümeti halkı aldattı. 17 Ekim manifestosunda bize söz verdi ama bize karşı makineli tüfek ve sopa kullandı; bize özgürlük vaat etti ama seçtiklerimizi hapsedti. Otokrasinin kötü insanların işi, özgür düşüncüyü yok etmek ve isyan edenleri kurşuna dizmektir’ (Akhmetova, 1993).

İlk Rus devriminin yenilgisinden sonra ülkede bir ‘Stolypin’ polis düzeni kurulmuş. Polis düzeni içinde işçilerin ücretleri düşürülerek çalışma saatleri uzatılmış ve devletten habersiz basılan içeriklere yasak getirilmiştir.

2.2.1. “Kırgız” (Kazak) Gazetesi

‘Kırgız’ (Kazak) Gazetesi- Mart 1907'de yayınlanmaya başlanmış. ‘Torgay Gazetesi’nin 1907 tarihli 1. sayısında yer alan ‘Novaya Kyrgyzskaya Gazeta’ bibliyografik makalesinde: ‘Orenburg eyaletinin Troitsk şehrinde yeni yayınlanan

‘Kırgız Gazeta’nın 2 Şubat tarihli ilk (deneme) sayısını aldık’ ibaresi yazılmış. Buda gazetenin ilk başlarda deneme basımı olduğunu gösterir niteliktedir. Gazete ile ilgili diğer bir husus ise kiril alfabesiyle Rusça, Arap alfabesi ile Kazakça yayın yapan çift dilli bir yapıya sahip olmasıdır. Editörü ise Sosnovsky, yayıncı ise Kostanaylı Kazak Imanbayev’dir. Makalenin yazarı, ‘Kırgız Gazetesi’nin çıkan sayısında yayımlanan haberleri inceleyerek ideolojik yönünü belirlemeye ortaya koymayı amaçlamış ve yaptığı değerlendirmede: ‘Küçük başlıkta editör, gazetenin siyasi yönünü ortaya koymaktan kaçınıyor. Ancak gazetede yayınlanan yazıların içeriğine bakılırsa, ‘yanlışlıkla da olsa sol örgütlerin militan taktiklerini kullanmak niyetinde olduğu söylenebilir’ ifadesinde bulunmuştur. Ayrıca ‘Kırgız Gazeta’nın yazı işleri, Tüm Rusya halkının çıkarları ile bağlantılı olarak Kazakların çıkarlarını savunmak için tüm çaba ve imkanlarını kullanacaktır’ diyerek hükümetinin sömürgeleştirme politikasına karşı çıkan görüşü vurgulamıştır (Koygeldiev, 1995).

‘Kırgız Gazetesi’ ürettiği içeriklerinde bulunan tutumdan anlaşılacağı üzere sol örgütlerin taktiklerini, yani devrimci yönü desteklemiştir. Amacı, otokrasiyi devirmek olan demokratik değişimleri başlatmaktır. Bu amacından hareketle Kırgız Gazetesi’nin ilerici bir rol oynamaya niyetli olduğu söylenebilir.

‘Kırgız Gazetesi’ yayınlandığı sırada, Çarlık hükümeti, halkın hoşnutsuzluğunu ve isyanları bastırmak için sahte bir manifesto yayınlamıştır. Yüzlerce kişilik bir çetelerin örgütlendiği, ulusal nefreti körüklenip devrim yanlılarının işçileri dövdüğü ve Yahudileri katlettiği söylenmiştir. Bunları dikkate alarak Profesör Kalijan Bekhojin: ‘Kırgız Gazetesi’nin ortaya çıkışına, çarlık hükümetinin sömürgeleştirme politikasına, özellikle çarlık hükümetinin ulusal nefreti kışkırtma girişimine karşı mücadele ilanına tepki olarak, Yahudi Haim Sosnovsky ve Kazak Eşmuhambet Imanbayev, Jetpisbai Andreyev ortaklaşa bir Rus-Kazak gazetesi kurmuştur. Kırgız Gazetesi ise Çar hükümetinin, yabancı bölgelerdeki milletlerin hoşnutsuzluğunu artıracığı bahanesiyle ilk sayısından itibaren kapatılmıştır (Akınbekova, 2020).

2.2.2. “Serke” Gazetesi

‘Serke’ gazetesi, 1905-1907 yıllarında Rusya’da ilk devrim sırasında ortaya çıkmıştır. Kenjebayev’in ‘Kazak Basın Tarihinden Veriler’ kitabında bu gazete hakkında bilgi verilmektedir. Bu bilgiler ışığında ‘Serke’ gazetesi, 1907 yılında, Şaymerden Kosçigulov’un yönetiminde ve Hacı İbragimov’un editörlüğünde, St. Petersburg’da yayımlanan ‘Ulfat’ gazetesine ek olarak Kazak öğrencilere ithafen yayınlanmış. Çarlık makamının iznine göre, ilk başta iki yediden birinin yayınlanacağı belirlenmiş. Ancak sadece iki sayıda ‘Serke’ yayınlanmış. Abonelik fiyatı bir yıl için 2 som, yarım yıl için 1 som 25 tiyin, bireysel numara 10 tiyin olarak belirlenmiş (kitaphana.kz, 2010).

1911’de Mukhametjan Seralin, ‘Serke’ gazetesinin öğrenciler için ana makalesinde yayınlanması hakkında: ‘1907’de ‘Serke’ dergisi, 11. Devlet Duması üyesi Şahmerdan Kosçigulov’un girişimiyle St. Petersburg’da yayınlanmaya başlandı ancak hükümet tarafından durduruldu’ yazılmıştır (Şaripov, 1995). Kazakistan Ulusal Bilimler Akademisi Merkez Bilim Kütüphanesinde gazetenin yayınlanması ile ilgili Kosçigulov tarafından yazılmış bir el yazması mevcuttur. El yazması notta, ‘Serke’ gazetesinin 3-4 sayısının yayınlandığını, ‘Serke’ kelimesinin ne olduğunu, fırtınada uyanış hareketini başlatan lider anlamında kullanılan bir kavram olduğunu belirtilmiş. 1906 yılının sonunda, ‘Ulfat’ gazetesinin editörlerinden birinin imzaladığı raporda, ‘Ulfat’ın Kazak öğrencileri için ‘Serke’ adlı Kazak dilinde yedi haftalık gazetenin yayınlanmasına karar verildiği yazılmıştır. Gelecek yıl mart ayının başında aynı gazetenin yayını çıkmıştır. Ardından 28 Mart’ta ise ilk sayısı, gazetenin yayınlanmasından birkaç gün sonra polis gelerek, ‘Serke’ ve ‘Ulfat’ gazetelerinde çalışanların tutuklanmasıyla ilgili belediye başkanı tarafından emir verildiği söylenmiştir. Tüm nüshalar ise ofiste toplanıp kilitlenmiştir.

Tutuklanma sebebi olarak ise ‘Serke’ gazetesinde Kazak halkını hükümete karşı tahrik içeren bazı yazılar yazılmış olması gösterilse de (Mukaşeva, 2018) daha sonra gazetenin kapatılmasının asıl nedeni ise ünlü şair-gazeteci Mirjakıp Dulatov’un ‘Gençliğe’ adlı şiiri ve ‘Hedefimiz’ isimli makalesinin yayınlanmasının sebep olduğu ortaya çıkmıştır.

2.2.3. “Ural” Bolşevik Gazetesi

Gazete, 4 Ocak- 27 Nisan 1907 tarihleri arasında Orinbor'da yayınlanmış. 31 numaralı sayısı yayımlandığında çarlık hükümeti tarafından yasaklanmıştır. Gazetesinin editörü Bolşevik Hüseyin Yamaşev'di. ‘Proleter’ gazetesi onu ‘milliyetçiliğin ne olduğunu bilmeyen gerçek bir sosyal demokrat’ olarak tanımlamış. Aslında editörlüğünü yaptığı ‘Ural’ gazetesi, Kazak işçileri arasında ‘Orynbor-Taşkent’ demiryolu boyunca ve şehirde devrimci fikirleri yayarak ve onları silahlı mücadeleye hazırlamasıydı. Sayfalarında proletaryanın ve Marksist partinin öncü rolü, işçi birliğinin önemi ve devrimin gelişiminin yeni aşaması hakkında makalelere yer verilmiştir.

Gazete, II. Devlet Duması seçimleri ile bağlantılı olarak, liberal burjuvazinin ve köylü hareketi üzerinde etki yaratmak için Harbiyeli Parti ile iş birliğini savunanların sınırlarını ifşa etmiş ve kamuoyunun hoşnutsuzluğuna yol açmış. 1907'nin 2. sayısında, gazete ses getirecek olan V. I. Lenin'in ‘Devlet Dumasına kimler seçilmeli’ makalesi ve ‘Uluslararası’ ilahi tercüme edip yayınlanmış. Bu yayından sonra gazete, İslam'a karşı ateist bir tavır sergilemiştir. Örneğin, 3 numarada: ‘Rus Müslümanları, dünyadaki tüm milletler gibi, din ve milliyetlerine bakılmaksızın sınıflara ayrılmıştır. Müslümanlar arasında toprak sahipleri ve kapitalistler vardır. Çiftçiler ve ücretli işçiler de var. Ekonomik çıkarları olan insanlar bir sınıftır olarak kabul edilir. Gücünü kiraya veren işçinin çıkarı, gücünü kullanan efendinin çıkarından tamamen farklıdır’ (Abdimanov, 1998).

İşçileri bir şekilde eğitmek ve harekete geçirmek isteyen gazete, siyasi özgürlük ve toprak elde etmek için tüm uluslardan işçilerin 8 saatlik bir iş günü boyunca otokrasiye karşı birlikte mücadele etmesi gerektiği sloganını gündeme getirmiş. Sayfasına Kazak işçilerinin Rus halkına yazdığı bir ‘açık mektup’ basılmış. Mektup ‘Kırgızistan'ın yetkili temsilcisi’ tarafından imzalanmıştır.

Profesör B. Kenjebaev'e göre bunu Bakytjan Karatayev'in yazmış olma ihtimali var. Bunun nedeni, ‘Açık Mektup’ yayımlandıktan sonra Duma'nın Haziran 1907'de

yapılan toplantıdaki konuşması içinde söylenenlerin içeriği ‘Açık Mektup’ ile tutarlı oluşudur (Akhmetova, 1993).

‘Açık mektup içinde Çarın yetkililerinin Kazak işçileri öz vatanlarından kovduğu, topraklarına ise el koyduğu dile getirilmiş. Mektupta: ‘Yukarıda yazılanları Rus halkına düşmanlıkla söylemiyoruz. Rus halkı bizim düşmanımız değil. Hepimizin düşmanı aynı, otokratik hükümet’ diye yazılan, toprak meselesinin her bir halkın çıkarları doğrultusunda çözülmesini talep eden ve Duma’nın meseleyi bu şekilde çözemeyeceğini, çarlık hükümetinin feshedilemeyeceği ve toprak meselesinin halkın çıkarları doğrultusunda olmadığını açıkça belirtmiş (Allabergen, 1996).

İKİNCİ BÖLÜM: SOVYET DÖNEMİ BASIN (1917-1991)

2.1. Sovyet Dönemi İlk Gazeteler (1917-1941)

Sovyet hükümetinin ilk önlemlerinden biri, ‘Kazak’, ‘Saryarka’, ‘Birlik Tuwı’, ‘Uran’, ‘Alaş’ vb. adlı karşı-devrimci-burjuva basınları olmuştur. Ulusal yayımlar kalıcı olarak durdurulmuş ve kapatılmıştır. Bu konuda Kazak topraklarında yeni kurulan meclisler faaliyet göstermiştir. 1918 yılının sonlarına doğru zengin, milliyetçi oldukları bir grup gazete ve dergiyi topluca imha ederek matbaalarını ve kağıtlarını kullanarak kendi gazetelerini çıkarmaya başlamışlardır.

Ekim devriminden önce bile Kazakistan'da kitlesel işçi örgütleri vardır. Verny'de ‘Birleşik Müslüman İşçiler Sendikası’ kurulmuş ve çalışmıştır. 13 Aralık 1917'de bu birlik ‘Sadak’ adlı bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Esas olarak Jetysu bölgesindeki eksiklikleri ortaya çıkarmayı ve düzeltmeyi, halka kültürel ve eğitim hizmetleri sağlamayı amaçlıyordu. Dergiyi ideolojik taraftan yöneten O. Jandosov, editörü ise A. Basirov'dur (Abdimanov, 1998).

Şubat devriminden sonraki geçici hükümet döneminde Kazak topraklarında bölge ve ilçe komitelerinin kurulduğu bilinmektedir. Örneğin Saken Seifullin, Akmolada kurulan bu tür ‘Kazak’ komitesinin bir üyesiydi. O zamanlar komite, eski valilerin ülkeyi yönetme görevinden azledilmesi, fakir işçilerin askere alınması, dine karşı mücadele ve Kazak kadınlarına özgürlük verilmesi gibi devrimci önlemlerin uygulanmasıyla meşgul olmuştur.

Bu komiteden Saken, Nisan 1917'de ‘Genç Kazak’ teşkilatı kurdu. İlk başta üye sayısı 40-50'yi geçmesede sonradan üye sayısı hızla artmıştır. Örgütün amacı, halk arasında hukuku öğretmek, bilgiyi yaymak ve yeni siyasi işlere katılım sağlanmasına teşvikte bulunmaktır (Özbekuly, 1998) Ancak ‘Genç Kazak’ teşkilatının en önemli faaliyetinin üyelik aidatından ve memlekette toplanan paralarla bir Kazak matbaası kurup 1917-1918'de ‘Aina’ dergisinin bir sayısını ve ‘Tirçilik’ gazetesinin ilk sayısını çıkartmaları olduğunu söyleyebilir (Myrzahmetov, 1993)

2.1.1. “Kazakistan” Gazetesi

1910'da çoğunluk birliğinin üyeleri ülkeden para toplamış ve A.N. Şçelkova'nın Orda şehrinde kendi matbaasının kurulmasına yardım etmiştir. Böylece Mart-Mayıs 1911'de Rus matbaası tarafından ‘Kazakistan’ gazetesinin ilk iki sayısı yayımlanmıştır. Bir gazete çalışanı olan S. Mendeşev, ‘Bokey Alanında 1916 Ayaklanması’ adlı makalesinde bundan bahsetmiştir.

Gazetenin yayıncıları, iki sayının yayımlanmasının ardından yazı işleri ofisini Orda şehrinden Ural şehrine taşımıştır. Çar yönetiminin yayındaki her makaleyi sansürlüsüz suçlaması ve yazarlara zulmetmesi neden olmuştur.

Yazı işleri ekibi Ural’a taşındıktan sonra kendi dillerinde Arapça gazete ve dergiler çıkaran Mutigolla Tukhvatullin, Gabdolla Tokay, Kamin Tukhvatullin, Muhamed-Gali Musin gibi Tatar figürlerinin matbaasını krediyle satın almışlardır. Borçtan hemen kurtulmak kolay olmamış. Sonuç olarak, yazı işleri kadrosu bir gazete çıkarmak yerine, üç ila dört ay boyunca bireysel kurum ve kişilerin siparişlerini yerine getiriyorlarmış. Son olarak borçtan kurtulmanın başka yolu kalmayınca gazetenin ilk sayısını memleketten isteyerek para toplamış. Yayının 18 sayısı üç yılda yayımlanmış. Bazı sayılarında Rusça, Kazakça ve Tatarca yazılmış materyaller yayımlanmıştır (Allabergenov, 1998).

Gazete 1913'te kapatılmıştır. Yayın ekibi, yayının kapatılma gerekçesini ‘Öğrencilerimize saygılar’ yazısında kaynak yetersizliği olarak göstermiştir. Bunun da temel nedeni, gazetenin ilerici ve demokratik yapısından korkan çar valilerinin yasaklama eylemidir. Yayının editörü o zamanlar Eleusin Buyrin’dir. ‘Kazakistan’ gazetesi tarafından yayımlanan içerikler, ülke içindeki siyasi konulara odaklanmıştır. Örneğin, 1912'de Lena'daki işçi grevinin derinlemesine bir analizini, sıradan köylülerin ve yoksulların bilincinde olacak şekilde yazmıştır. Böylece burjuva ile işçiler arasındaki karşılıklı anlaşmazlığın nedeni ortaya koymuştur.

Diğer bir ayırt edici özelliği ise kapitalistler ve işçiler arasındaki çatışmanın Kazak toplumunun yaşamına benzetilmesi, üçüncü özelliği ise grev türlerine ve amaçlarına

dikkat edilmesidir. Makalede iki farklı grev olduğu aktarılmaktadır. Biri ekonomik, diğeri politik olarak yorumlanmıştır. Ekonomik grevin işçiler tarafından bireysel amaçlar için (ücretlerin, konutların, yiyeceklerin vb. artırılması etrafında) düzenlendiğini ve siyasi iktidarı ele geçirmek için siyasi grevin düzenlendiği açıklamıştır (Espagambetova, 2010).

Diğer bir istisna, ‘Ürkit Valiliği’nde, Lena’ makalesinde yazılıymış. Altın madeninde çalışan madencilerin bir aydır grev yaptıklarını 4 Nisan’da ordunun müdahil olduğunu, karşı çıkan madencileri ise vurdukları kayıtlara geçirilmiş. Pençede 119 kişinin öldüğü, 350’den fazla kişinin yaralandığı yazılmıştır.

Makalenin yazarının kim olduğu bilinmemektedir. Profesör K.Bekkojin: ‘Bu makalenin yazarı veya organizatörü Ural Bolşeviklerinden biri olduğunu, Kazak işçileri arasında devrimci bir fikri yaymak için Ural Bolşeviklerin ‘Kazakistan’ gazetesini kullanmış olabilecekleri iddiasını ortaya atmış. Ancak editoryal görevlilerden birinin yazmış olmasında mümkünmüş.

Kazakistan gazetesi, feodal günlerin geçip gittiğini, Kazakların artık sadece hayvancılıkla uğraşamayacağını, yerleşik hayata geçmeleri gerektiğini, tarıma ve ticarete uğraşmalarını savunmuş (Koljigit, 2019)

Ayrıca ‘Kazakistan’ gazetesinin ikinci sayısında yayımlanan ‘Emek olmadan hiçbir şey yetişmez’ makalesinde, bu durumdan çıkmanın tek yolunun yerleşmeye ve tarıma başlamaya yönelik bir hareket olduğu ayrıntılı olarak açıklanmıştır (İsakanuly, 1999) 1912 tarihli baskının 11. sayısında B.Karatayev’in ‘Vatandaşlar için bir veya iki kelime’ makalesi yayımlanmış. Yazar, göçebe yaşamın ve eski alışkanlıkların Kazak bilimini ve eğitimini terk ettiğini, insanları yerleşik bir hayata doğru hareket etmeye, yararlı bir işe girmeye, çocukları eğitmeye çağırdığını belirtmiştir.

Bu örneklere baktığımızda, gazetenin sadece propaganda içerikleri yayınlamakla sınırlı olduğu düşüncesini ortaya koymaktadır. ‘Kazakistan’da’ belirli öneri ve görüşler veren çalışmalar da yer almıştır. Örneğin, 1912 tarihli gazetenin 11 numaralı sayısında

yayımlanan bir makalede, Yazar Abdullah Kopjasarov, yoldaş hakkında şu konuşmayı yapmış: ‘Okuyan, halkı bir araya getiren, iki, üç ilçeyi bir araya getiren, bir yoldaş yaratan, toplanan parayla topraktan bir dükkân açan, sai-salu'yu engelleyen, yoldaşa pay sahibi olan ekili, saman tarlalarını yetiştiren insanlar! Bunlardan yararlanan insanların kendileri için azimle çaba gösterdiklerini görseydik, yoldaş olarak pay sahibi olan ekili toprakları yetiştirirlerdi. Pazarlamanın avantajlarından biri, insanlara birliği öğretmesi ve güveni arttırmasıdır.

Kazakistan gazetesi, Aykap dergisinde yayımlanan makalelere yanıt vermiş ve destek olmuştur. Bu gerçek aynı zamanda gazetenin özgünlüğünü, ilerici rolünü anlamamıza da yardımcı olmaktadır. Örneğin, Aykap'ın 1912 beşinci sayısında yayımlanan Ahmet Jangalin'in makalesinde, Kazak halkının bir şehir içinde olmaması gerektiği, şehirde kalmanın sonunda halka çok fazla korku yaşatacağını belirten Karaşev ‘Aykap’ ın sayfasında yayımlanan ‘Ahmet Jangalin'e cevap’ makalesiyle karşı çıkmıştır. Yazar: ‘Hristiyanların ana mesleği- tarımcılıktır, bizim ana mesleğimiz ise - hayvancılıktır. ‘Şehirli’ olmak demek ‘hayvan yetiştirmeyi bırak’ demek değildir. Hayvancılık, biz Kazakların alnına yazılan bir iştir. Bir Kazak isterse çiftçilik ve ticaretle geçimini sağlayabilir. Ruslar ve Tatarlar gibi yerleşik olan tüm ülkeler başlangıçta hayvan güderek yaşıyordu’ (Baitasov, 2005).

‘Kazakistan’ gazetesi ve ‘Aykap’ dergisinin yerleşim konusunda karışık bir görüşe sahip olduğunu, ancak doğru anlayıp derinlemesine analiz ettiklerinde her ikisinde ülke için ilerici rol oynadıklarını söylemek mümkündür (Nygmetov, 1964).

‘Kazakistan’ gazetesinde, insanları çalışmaya çağıran içerikler de yayımlanmış. Örneğin, baskının ilk sayısında yayımlanan ‘Tırşılık talası’ başlıklı makalede: ‘Tembellikten kurtul ve risk al yoldaş’ diyen halkı neticeli iş yapmaya çağıran manalı bir slogan yer almış. Gazete köylü Rus şairi A.V. Koltsov'un ‘Ne uyuyorsun adamım?’ adlı şiir yayımlanmış, şiirinde:

“Ne zamana kadar böyle uyuyacaksın?

Güneşli yaz tekrar geldi

Bak, senin komşuların

İşini yapıyordur

Sen ise gece-gündüz uyku peşindesin,

Neden sende şevkli değilsin..."

olarak, Kazakçaya tercüme etmiştir (Kenjebayev, 1956).

Gazetenin 15 Kasım 1911 tarihli sayısında Rusça yayımlanan ‘Kırgızlar Nasıl Yaşar’ adı yazıda: ‘Biz, tüm bölgenin ve Orda’nın Kırgızları, her yıl yoksullaşıyoruz, alın teriyle geçimini sağlayan yarı aç proleterlerin saflarına ekleniyoruz. Elimizdeki tek yaşam kaynağına sahibiz ve onu da kaybetmemeliyiz. Bu bir araçtır, bizim işimiz, sahip çıkarsak mutlaka çorak topraklardan daha fazla ürün alırsınız... Yoğun olmayan tarımla ilgili yaşam biçimini değiştirmek ve entansif tarıma geçmek gerekiyor’ deniyormuş (Kuzenbay, 2019). Buradan anlıyoruz ki, bu kritik makalenin yazarları, çifte sömürü nedeniyle toprak ve susuzluktan kaynaklanan kuraklıktan bir çıkış yolu aramışlardır.

‘Kazakistan’ gazetesi de düzenli olarak eğitim, sanat ve kültür sayıları sürekli yayımlanıyormuş. Örneğin Kazak halkına ilim ve bilimin yayılması konusunda G.Karaşev: ‘Bizim bir yanlgımız daha var, Rusça diye bilimden nefret ediyorlar. Bu yanlış alfabe, okuma yani kısas, coğrafya, hakimiyeti, mühendislik, zavarikh (tarih), tabib (tıp), kimya, diravat (tarım), tajirat (ticaret) gibi konularda Rusça öğrenmenin bir zararı yoktur. Arapça, Farsça, Türkçe okumanın zararı olmadığı gibi. Sadece okuduğunun anlamını iyi bil ve aklını kullan’ (Akhmetova, 1993).

Gazete, yerleşme meselesi gibi, çocukları yeni yollarla öğretme sorunu etrafında bir tartışma düzenlemiş ve halkı düşünmeye teşvik etmiş. Bu amaçla 1912 tarihli ‘Kazakistan’ dergisinin 11. sayısında görüş açılarından birbirine zıt iki yazı yayımlanmıştır. İlk makalenin yazarı ‘G.T’, ‘Kazakçada eski ekolle çalışmalısın ki bu zor’ demiş. Öte yandan, bu makaleye cevaben, makalenin yazarı ters yönde şunları yazmış: ‘Eski yöntemler ile okuyanlar iki yıl içinde hiçbir şey bilmeyen cahil insanlara

dönüşecekler. Yeni okuma ile okuyan çocuklar kısa sürede mektup yazabilecekler. Eğer dost isen, insanlara böyle bir kanaat yayma' diye yazmıştır (Allabergenov, 1998). Bu eğitim çalışmasıyla bağlantılı olarak, yayının sayfalarında kadın eşitliği konusuna da değinilmiş. Örneğin, yazar Esen Amanov, 1912'de 'Kazakistan' ın 10. sayısında Kazak kızlarının satıldığını ancak son zamanlarda kızlara karşı tutumlarda bazı olumlu değişikliklerin olduğunu aktarmış. Ural bölgesinin Jimpit, Jirenkoja ve Iirimjar ilçelerinin özgürlükleri için savaştığını da aktarıyormuş.

'Kazakistan' gazetesi çalışanları, genel olarak edebiyatın problemini ve toplumdaki yerini bildikleri için bu konuya büyük önem vermişler. Bu bağlamda gazete, 'Edebiyatın Şafağı' başlıklı ana yazısında, halkın hayatını ve geleceğini anlatan edebî eserlerin yayımlanmasının yanı sıra, gazete ve dergilerde münferit kitapların yayımlanmasında da katkı sağlamıştır (Nurpeisov, 1995).

Ayrıca yayın sayfalarında sık sık feuillets, gezi yazıları, makaleler, mesajlar, yazışmalar, tartışmalar ve felsefi makaleler de yayımlanmış. Gazetede o dönemin önemli konuları (yerleşim mesleği, eğitim, edebiyat, kültür) gazetecilik bakış açısıyla ele alınmış ve halka yön verilmiştir. Ana makalelerde, gerçeklerin karşılaştırmalı analiz yöntemi hâkim olmuştur. Örneğin 'Şimdi nasıl kalkılır' makalesinde Kazak halkının silahları bırakıp barışçıl tarımla uğraştığı 18.-19. yüzyıllardaki yaşam özelliklerine değinilmektedir. Telefon-telgraf gibi yenilikler ile zamanın değişimi nispeten detaylandırılmıştır. Aslında Kazakların çağın değişim ve taleplerine hazır olmadıklarını, bilim ve eğitim olmadan iki asrı boşa harcadıklarını, büyük zorluklarla karşılaşacaklarını anlatmış: 'Artık elimizde yok. Eski günler, eski gibisi yok' diyerek halkı çağa ve hayata uygun hareket etmeye çağırıp, yaşamaya davet etmiş (Eleukenov, 1998).

Feuilleton türüne gelince, 'Kazak' mahlasıyla yazılmış 'Kauysbay ve Gernshtein' feuilletonu, Kazakların naiflikleri, tüccarların avı haline gelen cehaletleri, uzlaşmaz ayrılıkları, tuhaf karakterleri, eylem-eğilimleri ve ticaretten aldıkları zararlarla alay edilmiştir. Elbette 'Kauysbay ve Gernshtein' saf bir tefsir türü olarak sınıflandırmamak

bile tefsir türünün tüm sembollerini içinde görebiliriz. Tecrübe eksikliği, anlatım ve olay örgüsünün olmamasıdır diyebiliriz.

Felsefi yazılar içinde G.Karaşev'in gazetede yayımladığı 'Bedensiz ruh olmaz' ve özellikle 'Düşüncelerim' adlı yazısı gelecek nesiller için vazgeçilmez değerli bir miras olarak görülmüştür (Omarbekov, 1997)

Farklı dillerden çevrilmiş makalelerde gazetede sıklıkla yayımlanmıştır. Örneğin gazetenin 1913 yılındaki 1. sayısında yazar Arkhangelskiy'nin 'Kazak sığır yetiştiriciliğine yardım hakkında' başlıklı bir makalesi Kazakçaya çevrilerek yayınlanmıştır. İç ve dış siyaset ile ilgili yazılarda kaleme alınmış. Okuyucular, Kazakistan ve diğer yabancı ülkelerde yaşananlar hakkında hemen bilgilendiriliyormuş. Buna örnek olarak 'İlk Tatar-Türk Oyun Yazarı' haberinde Mirza Feteli Ahundov'un doğumunun 100. yıl dönümü hakkında yazılmış, 'Jana Gazet' haberinde 'Kazak' gazetesinin gidişatı hakkında açıklama, 1913 yılında A.Baitursynov'un editörlüğünde Orynbor'da yayımlanmış (Abdimanov, 1998)

Gazetenin tarzı, önceki 'Türkistan Vilayeti Gazetesi', 'Dala Vilayeti Gazetesi' ve diğer yayımlardan daha olgun, cümleleri özlü ve dili anlaşılır. Her içerikte bir sorun ortaya atılıp, analiz edilir ve kamu yararına tartışılmış. Böylece 'Kazakistan', türün olanaklarını amacı doğrultusunda meslek ve bilim öğretmek yolunda gayret göstermiştir (Akınbekova, 2020).

Özetlemek gerekirse, 1911-1913'te Orda'da ve ardından Ural'da yayımlanan gayriresmi 'Kazakistan' gazetesi böylesine ilerici bir role, aydınlanmış ve demokratik bir anlama sahip olmuştur.

2.1.2. "Kazak" Gazetesi

'Kazak' sosyo-politik ve edebi bir gazetedir. 2 Şubat 1913'ten itibaren Orinbor'da haftada bir, 1915'te haftada iki kez çıkmıştır. Tiraj 3000, bazı raporlarda ise 8000'e ulaştığı yazmaktadır. İlk editör tanınmış bilim adamı, yazar, halk figürü Ahmet

Baytursynov, ikinci editör tanınmış yazar Mirjakip Dulatov ve sonrasında yayıncı Mustafa Orazhev olmuştur. Ahmet İshan Orazhev, gazetenin yayımlanması için para toplayan ilk kişi olmuş ve kendi cebinden de para harcamıştır. Ahmet, gazeteye yazar olarak da katılmış ve ‘Kızılıkum diyarında’ gibi yazılar yayımlamıştır. Khusainov, Karimov matbaasında basılmıştır. Gazetenin 1918 sayılarının editörü Januzak Janibekov olmuştur. Toplam 265 sayı yayımlanmıştır.

Gazetede 20. yüzyıl başlarında Kazak halkının siyasi ve sosyal hayatının en önemli konuları, ekonomik durumu, toprak sorunu, diğer ülkelerle ilişkileri, eğitim, çocuk yetiştirme, edebiyat ve kültür, örf ve adetler, gelenekler, tarih ve şecere Bokeykhanov, Ş.Kudaiberdiev, M. Jumabaev ve S. Donentaev, B. Mailin, S. Toraigirov, G.Karaşev, A.Mametov, B.Serikbaev, R.Malabaev, K.Konyratbaev gibi yazarlar bilimsel literatürün gelişmesine katkıda bulunmuş, eserler, kısa öyküler, şiirler yayımlanmış, çeviriler hakkında eleştirel makaleler ve ayrıca L.Tolstoy, A. Çekhov, M.Lermontov, V.Korolenko, I.Krylov'un ilk çevirileri yapılmıştır (Espagambetova, 2010).

‘Kazak’ın ana yönü eğitim sorununu içeriyormuş. Gazete, 1913 yılında yayımladığı içeriklerde halka eğitimin gerekçelerini ve önemini anlatmaya çalışırken, ikinci 1914 tarihli ‘İlkokul’, ‘Okulun İhtiyaçları’, ‘Eğitim zamanı’ gibi yazılarında mektep ve medreselerin yerlerini net bir şekilde gösterilmiş, neye ihtiyaçları olduğunu söylenmiştir (Koygeldiev, 1995).

‘Bir Kazak ilkokulu nasıl olmalı?’ ve ‘O okullara ne gerek var?’ 20. yüzyılın başında büyük Kazak eğitimci A. Baitursynov şöyle demiş: ‘Kural gereği Kazak dili ve Kazak alfabesi ile eğitime başla’ diyen çocukların velileri olmadığı gibi, valiler de halkın kendi dilinde ve alfabesinde okumasını sevmediği için öğretmenler de okutmadılar. Anadili ve ulusal alfabe ile öğretime başlayacaklarını söylediler. Yani kural kâğıt üzerinde olmasına rağmen pratikte yoktur. Bütün bunlar yapılıyor çünkü hükümet kendi çıkarını arıyor. İlkokulların sadece devletin değil, halkın da yararına olması gerektiğini, devletin ülkedeki herkesin aynı dili, dini ve alfabeyi konuşmasını ve her milletin kendi dinini koruması gerek tabi dilinide. Bundan sonra ilkokul misyoner

görüş ve siyasetinden, yani Kazak dini, dili ve yazıları korkunç görüşlerden uzak durmalı, soğukkanlılıkla eğitime odaklanmalıdır' diye cevaplamış (Nurpeisov, 1995). Yukarıda 'Kazak' gazetesini sosyo-politik bir gazete diye adlandırmıştık. Yayın kurulunun hükümetin politikasının yazılmasına çok dikkat ettiği görülmektedir. Asıl amaç, Kazaklara hükümeti, onun ne olduğunu, çıkarlarını ve toplantılarda tartışılan ana konuları tanıtmaktır.

Yayındaki makalelerin çoğu A.Bokeykhanov tarafından 'Kyr balası' takma adıyla yazılmıştır. Örneğin, gazetenin 1914 tarihli 49 numaralı sayısında müstear isimle yayımladığı bir yazısından: 'Bu bilim adamları bir takım kanun tasarılarını kitaplarda yayınlıyorlar ve kelime bilgisine sahip bir bilim adamının işi, partinin zenginlerinin gideridir. Bu partinin milletvekilleri tarafından parti adına Devlet Dumasına kaç yasa tasarısı sunuldu. Tüm bu yasa tasarısı sadece milletvekilleri tarafından değil, partinin G.Duma'da olmayan ama dışarıda olan bilim uzmanı tarafından yazılıyormuş. Her Cuma milletvekilleri, Büyük Duma'da kabul edilen yasa tasarılarını gözden geçirir. Bu rüşvet yarışmasında bilgili ve ilmi bir parti üyesi kim olacaktır' diye yazmıştır (Kenjebayev, 1956).

Diğer makalelerde Duma Konseyi'nde tartışılan ana konulardan biri olan savaşın ilerleyişi, silahlar konusu tartışılmıştır. Örneğin, 6 Ağustos'ta Duma büyüklerinin toplantısında 'Duma feshedilmeli mi, feshedilmemeli mi?' konunun araştırıldığını ve çeşitli partilerin temsilcilerinin kısaca konuşmalarını yaptığını söylemiştir. Başkanın çoğunluğunun Duma'yı feshetmemesi gerektiği, hızlandırılmasından yana olduğu biliniyormuş ve konsey karar aldığı anda ise:

- 1) gelire dayalı vergilendirme;
- 2) devlet bankasının haklarının arttırılması;
- 3) mültecilere yardım;

'Kazak'ın kayda değer bir diğer önemli faaliyeti de sağlık sorunlarına gösterdiği özenli tepkidir (Espagambetova, 2010) 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında vebanın Kazak topraklarını etkisi altına aldığı ve çok sayıda insanın hayatını kaybettiği bilinmektedir. Bu vesileyle gazetenin çalışmalarına Ahmet ve Alikhan ile birlikte katılan gazeteci M. Dulatov, halkı perişan eden veba başta olmak üzere sağlıkla ilgili

‘Vebadan’ ve ‘Veba Kongresinden’ başlıklı yazılar yayımlamış, Kazak halkının yaşadığı acıları şu şekilde dillendirmiştir: ‘Ural bölgesindeki Kazakların sayısı 600 bin ve hükümet yüzlerce kilometreye yayılmış bu nüfusa 3 doktor görevlendirmiş. Urallar bölgesinde veba olmasaydı belki üçten az olurmuş. Yetkililer, yaz aylarında başlayan hastalığı Ekim ayının sonunda öğrenmişler ve vebaya karşı önlemlerin hazırlanmasının ancak vebanın Kazak topraklarından Kazak-Rusya'ya (Kalmykova) taşınmasından sonra başladığı söylenebilir’ diye hükümetin ancak salgın patlak verdiğinde kontrolü ele almaya başladığını söylemiş (Şonanuly, 1995).

Ayrıca yazar, ‘Sihhi müfrezenin gelmesinden önce hastalık 14 yerde tespit edilmiş ve 80 kilometrelik Kazak bozkırlarına yayılmış. O bölgenin yöneticilerinin, hastalıkların Kazak-Rus topraklarına gönderilmesini önlemek için tüm güçlerini kullandıkları ve bu nedenle bilinen yerleri kuşatıp korudukları gizli değildir. Hastalıkla mücadele için gönderilen 4 doktor herhangi bir yardımcı olmadan tıbbi ekipmanlardan olmadan gönderilmiş. Bu dört doktordan ikisi Kazakmış, ikisi Rusmuş: (Khalel Dosmukhametov, Bagaliyev, Koltsov ve Kalinin.) (Eleukenov, 1998).

Vebanın başladığı ve en şiddetli olduğu yer olan Esentobe'ye yerleşen Kazakların yarısı ölmüş. 306 kişiden sadece 154'ü hayatta kalmış. Oradan hastalık, 33 kişinin öldüğü Tumantöbe'ye ve ardından 13 kişinin öldüğü Kalmykov'a sıçramış. Esentöbe'de üç günde 120 Kazakın öldüğünü ve onları defnedecek kimsenin olmadığını açıkça söylemiştir.

Bu, çarın yabancı bölgelerde yaşayan milletler üzerindeki politikasının art arda gelen baskılarından biriydi. ‘Kazak’ gazetesi tüm bunları açık açık, korkmadan yazmış ve insanlarda bilinç uyandırmaya çalışmış (Koygeldiev, 1995).

Kazakların tarihinde hala tam olarak anlaşılamayan durumlardan biri de 1916 yılında Çarlık hükümetinin yabancı milletlerden asker toplaması meselesidir.

K.Bekkojin, ‘Kazak Basın Tarihi Üzerine Bir Deneme’ başlıklı çalışmasında, yayının yayımlanma amacını, Troitsk'te yayımlanan ilerici ‘Aykap’ dergisine ters yönde ilerleyen bir organ olarak görmesidir. Yakın zamana kadar akademik bir çalışma

olarak görülen ‘Kazak SSC Tarihi’nin 1982 yılında 3. cildi geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmış, 25 Haziran 1916’da çarın cephe gerisine alınmasına ilişkin kararnamesi yayımlanır yayımlanmaz, Kazak burjuva milliyetçilerinin liderleri, çarlık makamlarına yardım sağlamak için önlemlerin alındığı bir dizi toplantı düzenlemişler. ‘7 Ağustos 1916’da, kraliyet yönetiminin izniyle Kazakistan’ın beş bölgesinin- Akmola, Jetisu, Semey, Ural ve Torgay- temsilcilerinden oluşan bir konsey Torgay’da toplanmış. Konseyde feodal-kabile seçkinleri, isyan hareketine düşmanlıklarını ilan etmişler ve Çarın genç erkekleri cephe gerisinde çalışmak üzere askere alma kararnamesine destek vermişler. ‘Dini liderler de gericiliği desteklemişler’ diyen ‘Kazak’ gazetesinin 8 Temmuz 1916 tarihli sayısından, ‘Çarın emri haktır, dolayısıyla karşı çıkılmaz... Bu yüzden kralın emirlerini yerine getirmeliyiz’ deniyormuş (Mukanov, 1964). Dikkatli bakıldığında bunun samimi bir görüş değil, Sovyet hükümeti yıllarında ideolojisinin sayısallaştırılmış bir değerlendirmesi olduğu görülür.

Ne de olsa sayfasında yayımlanan çeşitli içerikleri okuyarak ‘Kazak’ ın Rus Çarının bu emrini alkışlarla karşılamadığından emin olabiliriz. Örneğin, gazetenin 1916 207 numaralı sayısında yayımlanan yazılarda ilk makalenin adı ‘Torgay bölgesinin Irgız ve Torgay ilçelerinin baş hükümet emri’. 25 Haziran’da çıkarılan kraliyet fermanına göre, daha önce askerlikten muaf tutulan ülke halkı savaş bölgesinde çalışmaya çağırılmıştır.

Çoğu ise çarın emirlerine kayıtsız şartsız itaat etmiş. O gün onbinlerce Sart, Buryat ve Kazak erleri cephede çalışmaya başlamış ve cephe için ihtiyaç duyulan askerler ihtiyacı bu uluslardan karşılanmıştır (Espagambetova, 2010).

İkinci yazı ‘Torgay ve Irgız ilçeleri halkına!’- diye verilmiş. Burada, ‘Bildiginiz gibi, Kazak halkımız da dahil olmak üzere, Rusya’da askerlikten muaf tutulmuş kişilerin savaş hizmetine alınmasına ilişkin Çar’ın kararnamesinin çıkarıldığı 25 Haziran’dan bu yana beş ay geçti.’ Bazı halklar, örneğin Türkistan’ın Sartları, başta çıkan karara şok olmuşlar ve inatla direnmişler. ‘Bizi işe almayacaklar, asker olarak alacaklar. Bizi bizim olmayan bir savaşta öldürtücekler’ diyerek alımlara karşı çıkmışlar. Birkaç gün içinde ordu bölgeye ulaşarak kararnameye karşı çıkanları tutuklamaya başlamış.

Jizak'ta direnen 20.000 kişi öldürülmüş. Hayatta kalanlar serbest bırakılmış. Ancak malını ve çiftliğini kaybetmiş. Yetim ve dul kalmış, olanların toprağı ve suyu Rus hazinesine gitmiş. Direnmiş olsalarda Türkistan halkları çarın talep ettiği adam ihtiyacını karşılamak için genç erkeklerini teslim etmiş. Jetysu'nun karşısına çıkan Kırgız halkı teslim olmayacaklarını söyleyerek dağlara, vadilere kaçmış. Ancak zor iklim şartlarına maruz kalıp yarı yolda Rus birlikleri tarafından yakalanıp katledilmişler (Fetisov, 1961).

‘G. Duma’nın asker meselesi’ başlıklı makalesinin yazarı M. Dulatov halkın hala siyasi örgütlenmesinden memnun olmayanın söyleyip, Duma’nın keşfine karşı Samara’dan A. Bokeyhanov’un, Orenburg’dan A. Baytursynov’un, Aktobe’den N. Bekmetov’un ayrıldığını belirtmiştir. Onların Petersburg’a:

- 1) Savaş sırasında Kazakistan’dan asker almamak;
- 2) Asker toplamadan önce ölçüleri düzeltmek;
- 3) Esir alınınca piyade yerine süvari olmak

gibi net ve kararlı bir istekle yola çıktığını, Kazakların toprak, su ve haklar bakımından Ruslarla eşit olması gerektiğini yazmıştır.

Yazar ayrıca, ‘siyasi gözlerimiz açık olsa bile, Duma kapılarının kapalı olduğunu görüyoruz kapıları kapatılsada halkın ağzını kapatmanız imkânsız’ demiştir (İmaşev, 1961).

‘Kazak’ın bu konuda bahsettiğı sorun, Duma’da Kazakların isteklerini ifade edebilecek ve Kazakların durumunu anlayabilecek kimsenin olmaması ve Müslüman fraksiyonun yanında bir büro açması, konuşmanın temel nedeni de fon meselesidir. ‘Tüm Kazaklar olarak bir kişiyi gönderemezsek yazık olur. Bilin ki, siz Kazak davasına kan vermedikçe sizin sözlerinizi söyleyebilecek ve fikirlerinizi aktarabilecek bir vekil yoktur’ demiştir (Matvienko, 1988).

Gazeteci Y.Şaporev’in ‘Aray’ dergisinin 1-2, 1991 sayılarında Tarih Doktoru V.K.Grigoriev ile yaptığı röportaj, ‘Alaş’ ve onun organı olarak ‘Kazak’ı olumsuz değerlendirmiştir. 1917-1918’de gazete bu partinin sadece resmi yayın organı

değildir, 1913-1916'da ortaya atılan fikirler 'Alaşorda' partisinin temelini oluşturmuş. Basını okuyamayan diğer milletler, orijinal versiyondaki çalışma, bazı insanların okuma yazma bilmeyen çevirileri veya konuşma dilleriyle değerlendirilmiş ve bir dereceye kadar kalkmadan daha fazla okumuştur, bu da Rusça konuşan okuyuculara yanlış bir fikir vermiştir. Alaş partisinin programının daha önce adı geçen kişiler tarafından orijinalinden okunduğundan şüphelenilmiş. 'Alaş' partisi tarafından kabul edilen ilk programın taslağında yazılan 'Devlet statüsü', 'Yerel özgürlük', 'Temel haklar', 'Din', 'Yetki ve mahkeme', 'Ülke koruması', 'Vergilendirme', 'Bilim', 'Eğitim', 'Toprak sorunu' bölümlerindeki fikirlerin, bugünkü bağımsız Kazakistan'ın yeni Anayasasında kabul edilen anayasal maddelerle birleştirildiği ve hayattaki yerini bulduğu görülmektedir.

Yayın, askeri sansürün sıkı kontrolü altında olmuştur. 'Kazak'ın her sayısında 'askeri sansüre izin var' köşesinde bulunmuş. Örneğin 3 Ağustos 1914 tarihli sayının ana yazısı gazetede yayımlanmamıştır. Bu bağlamda, ana makalenin 'editörün izni nedeniyle yayımlanmadığını' yazılmıştır (Şaripov, 1995).

Buna ek olarak, arşivde Kont Tatişçev'in Urallar valilerine, Orenburg'a, Baskı İşleri Genel Müdürlüğüne gizli mektupları saklanmış ve Kazak sayfasında yayımlanan her makaleyi, mesajı olabildiğince dikkatli bir şekilde incelemesini, adalete teslim edilmesini ve baskı yasasını ihlal ettikleri takdirde editörleri kınamasını emretmiş. Ayrıca Orynbör valisi Korgeneral Sukhomlinov'un 'Kazak' gazetesinin teftiş ve kontrol işini Torgay bölge idaresinin tercümanı ve Tatarca süreli yayımların amiri Tungançin'e devretmesi gerektiğine dair bir emri vermiştir. 'Kazak' gazetesi çarlık hükümetinin bu tür cezalandırıcı nitelikteki önlemlerinden sıkıntılar çekmiştir. Örneğin, 1914 yılının 78. sayısında yayımlanan 'Alaş'a' ve 79. sayısında 'Rusya'da örgütlenmeler' başlıklı makalelerinde, toplumda meydana gelen gerçekleri açığa vurduğu için A.Baytursunov çarlık politikasına karşı çıktığı gerekçesiyle iki yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Ayrıca 'Bu nasıl?' adlı yazı içinde editör 50 som para cezasına çarptırılmış. Orınbör Genel Valiside A.Baitursynov'a 'Yasa taslağı hakkında rapor' makalesi nedeniyle 1500 som para cezası vermiş (Nysanbayev, 1998).

Bunca zorluğa rağmen gazete Eylül 1918'e kadar aralıksız olarak yayımlanmıştır. Ancak Ombı İcra Komitesinin 4 Mart 1918'de Orinbor Sovyetine ‘... lütfen gazeteyi hemen kapatın’ talimatından kısa bir süre sonra gazete kapatılmıştır.

Ancak 75 yıl sonra ‘Kazak’ gazetesi, ‘baş yazarı’ A. Baytursynov ile halkına geri dönmüş. Gazetenin yazı işleri müdürü, tanınmış bilim adamı, yazar Orazaylı Murtaza Faizolla okuyucularına şunları söylemiştir: ‘1918'de 6 yaşına geldiğinde 'Kazak' gazetesi kapatılmış. Bugün gazete yeniden dirilmiş ve hayatına devam etmektedir. Şu anki okuyucusu yeni, yabancı bir nesildir. Bununla birlikte, gazetenin amaç ve hedeflerinin aynı kalmasının daha iyi olduğu sonucuna vardık. İnanıyoruz ki halk destek verir ve uzun yaşarsa ‘Kazak’ yorulmadan vatan için çalışmaya, tarihimizi, dilimizi, edebiyatımız ve kültürümüzü anlatmaya, ülke hayatının ıslahına katkıda bulunmaya devam edecektir’ (İsakanuly, 1999)

2.1.3. “Alaş” Gazetesi

‘Alaş’, 26 Kasım 1916’dan 1917’nin ortalarına kadar Taşkent’te haftada bir kez yayımlanmıştır. Editör Kölbay Togısov, yayıncı Maryam Togısova’dır. ‘Türkistan Kurye’ matbaasında basılmıştır. ‘Alaş’ gazetesinin ilk sayısında gazetenin yayımıyla ilgili olarak ‘Kazak halkının Rusya’ya bağlı ülkelerden biri olabilmek için çözmesi gereken sorunlar göçebelik ve yerleşiklik, eğitimin örgütlenmesi, Devlet Dumasına katılımıdır. Davaları düzeltmek, kadın sorununu gündeme getirmek, ülkenin yaşam koşullarını iyileştirmek’. Gazetenin ağırlıklı olarak bu konuları gündeme getirdiği yazılardan da görülmektedir. K.Togısov ‘Romanovlar Yok Olsun’ adlı yazısında Rusya’yı 300 yıl yöneten Romanovlardan bahsetmiş ve her ulusun egemen bir ülke, demokratik bir cumhuriyet olması gerektiği fikrini öne sürmüştür.

Gazetede T.Janbayev tarafından ‘Neye ihtiyacımız var?’ yazısında Kazak ülkesini kültürlü bir ülke haline getirmek için Kazak gençlerini okumaya, kültüre ve çalışmaya çağırmıştır. T.Jomartbayev’in ‘Dostluğu dostluğa borçlusun, düşmanına karşı adil ol’ başlıklı makalesi, ülkeyi medeni olmaya ve bunun için çalışmaya çağırmıştır. Abay’ın atasözleri alıntılanmıştır. ‘Uyanmak Lazım’ yazısında geri kalmış Kazak ülkesinin

eğitim, sanat ve gelişiminde gençlerin yetiştirilmesi, şehirleşip yerleşim yerine taşınması ve Devlet Dumasına milletvekili seçilmesi gerektiğini yazmıştır. ‘Çiçek açacağız’ yazısında, geçici hükümetin ülkeye özgürlük getirdiğini anlatarak, ülkeyi özgürlüğü korumaya çağırmıştır. ‘Özgürlüğün Kökşetau'da Doğuşu’ başlıklı yazıda, Rusya'ya teslimiyetinden bu yana Kazak ülkesinin durumuna odaklanan çarlık hükümeti, insanları okumaya, sanat ve eğitime devam etmeye ve kapatılan okulları yeniden açmaya çağırmıştır. S.Donentaev ‘Özgürlük Günü’ adlı şiirini Kazak halkının çarlık köleliğinden kurtuluşuna adanmıştır (Mukaşeva, 2018).

Gazetelerin sayfalarında kadın eşitliği ile ilgili pek çok makale, öykü ve şiir yer almıştır. A. Barjaksin, kadın sorununa odaklanan ‘Ruhunuzun sorunu’ adlı makalesinde, sıkıntılı zamanlarda bir arkadaş olarak kadın, Adem ve Havva hakkındaki efsanelerden alıntı yapmıştır. ‘İpeğe dokunmazsan yün olur, kız yetiştiremezsen köle olur’ diyerek, kadın yetiştirmenin önemine vurgu yapmıştır. ‘Üzgün Bir Kızın Ağıtı’ şiiri, özgürlüğe özlem duyan bir kızın hüznünlü durumunu anlatmıştır. B.Maylin, ‘Pahalı Olan’ adlı şiirinde kadın eşitliğinden bahsetmiş ve ‘bir kızın fakirler için bir hazine, zenginler için bir oyun’ olduğunu ortaya koymuştur. ‘Alaş’ gazetesinin yayıncısı Maryam Togisova olması, o dönemde Kazak kadınlarının uyanışının bir işareti ise, gazetenin sayfalarında pek çok kadınların yazı yazdıklarını da görülmektedir. Sabira Abdikhalykovna, ‘Kızın Ağıtı’ adlı şiirinde, genç nesli eğitmek ve terbiye vermek için bir annenin kendisinin de eğitilmiş ve terbiyeli olması gerektiğini yazmıştır. Tanınmış şair-yazarların ilk şiir ve hikâyeleri gazetede basılmıştır (Baitasov, 2005).

U. Subhanberdina'nın verilerine göre, St. Petersburg'daki Saltykov-Şedrin adlı kütüphanede gazetenin 22 sayısı bulunmaktadır (Nurpeisov, 1995).

2.1.4. “Üç Jüz partisi ve Üç Jüz” Gazetesi

Sovyet döneminde ‘Alaş’ partisi konuşulmasa da ona karşı çıkan ‘Üç Jüz’ partisi hakkında en azından az da olsa bilgi okuyucuya ulaşmıştır. Örneğin bu konuyla tanınan bilim adamları olan S. Zimanov, A. K. Bogaçev, M. S. Burabaev, T. Yeleuov, B. Elkeev’in eserleri günümüze kadar korunmuştur. Farklı yönler izleyen tarihçiler ve araştırmacılar başka türlü bir değerlendirmelerde bulunmuştur. Örneğin, yukarıda

bahsedilen Bogaçev A. K. Alaş hakkında, ‘Küçük bir ulusal burjuva partisidir’ demiştir. Brynin S. ve Şafiroş– ‘Tüm zenginlerin siyasi örgütü’ ve Kuramysov ise – ‘Yarı feodal zenginlerin partisi’– demiştir. Ayrıca ‘Üç Jüz’ partisini de ‘Kazak küçük burjuvazisinin muhalefet hizbi’, ‘Ulusal bir siyasi örgüt veya hareket’, ‘Kazak yoksulları ve ücretlilerin birliği’ olarak adlandırmışlardır (Jakıp, 1998)

Bilim adamı, tarihçi K. Nurpeyisov bu iki parti hakkında kendisinin ‘Alaş hem Alaşorda’ adlı araştırma monografisinde: ‘1917 sonbaharında Kazakistan’da başka bir ulusal siyasi örgüt – ‘Üç Jüz’ partisi ortaya çıkmıştır. Kendisine ‘Kırgızistan Sosyalist Partisi’ adını vermiştir.

‘Üç Jüz’ Ekim-Kasım 1917’de çıkmış olup ilk başta ‘Alaş’ ile birlikte çalışma olasılığını duyurmuştur, ancak hızla fikrini değiştirmiş ve kısa süre sonra ‘Alaş’ın Kazakistan’ın sosyo-politik ve sosyo-ekonomik konularında ana eleştirmeni (rakibi) olmuştur. Eski savunma avukatı, gazeteci ve oyun yazarı Kölbay Togısov, sağlık görevlisi ve tercüman Şaimerden Aljanov, öğrenci Abilkhayır Dosov, nakliye işçisi İskhan Kabekov, gazeteci Mukan Aitpenov ‘Üç Jüz’ siyasi örgütünde baş rolleri üstlenmiştir (Koygeldiev, 1995).

1912-1915’te Ş.Alzhanov, M.Aitpenov ve K.Togısov, ‘Aykap’ dergisinde kültür, eğitim, sağlık ve toprak konularında yazılar yazmıştır. K.Togısov, 1907-1912’de Rus Çarlığı yönetimi tarafından zulüm görmüştür. 1916’dan itibaren Taşkent’te ‘Alaş’ gazetesini çıkarmıştır. İlk sayılarında resmi hükümet aleyhine yazılar yayınlamaktan kaçınırken, 12. sayısından (24 Şubat 1917) itibaren gazete devrimci-demokratik bir yön almıştır.

Mart-Nisan 1917’de Kölbay Togısov, Mustafa Şokay’a Syrdarya bölgesindeki şehirlerde ve diğer yerleşim yerlerinde ‘Şora-i-İslam’ partisi örgütlerinin kurulmasında yardım etmiş ve Taşkent örgütünün üyesi olmuştur Bu teşkilat adına da tüm Rusya Müslümanları Kongresine delege olarak katılmış ve yönetim kuruluna seçilmiştir (Bekhojin, 1981).

Ortaya çıkan zorluklara rağmen, ‘Üç Jüz’ partisinin Kazakistan’ın özerkliğinin açıklamadaki görüşü, A. Bokeykhanov'un düşünceleriyle tutarlıdır. Bu durum, söz konusu haberdeki şu yorumdan da görülmektedir: ‘Kazakların özerkliğe kavuşması için toprak ve su çok uzaktadır. Kazak-Kırgız bölgesinin başı Astrahan’da, sonu Çin’de, ortamızda Yertis, Yeşil, Tobyl, Volga, Jaiyk gibi uzun akan nehirler vardır. Vadilerindeki tüm topraklarda, çok eski zamanlardan beri oraya yerleşmiş Ruslar vardır. Onların arasında bile bize giriş yok, bizden çıkış yok, artık köyün kenar mahallelerinde oturmak yok. Bu olduktan sonra yanlarında saygı ve sevgiyle oturmazsak hiçbir şey olmaz. Birçok Rus, bir Rus’u Kazaklarla özdeşleştirmeyi yakınlaşmasına müsaade etmez’ demiştir. Ayrıca gazete, ‘Kazak halkı göçebe, atalarının peşinde koşan, boylar halinde yaşayan ve tarihte kendisini devlet olarak ifade edememiş bir halktır’ söyleminde bulunup: ‘Diğerleri hariç bu beş seçeneğin tümü göğre doğru atılmış bir kurşun gibi değerlendirildiğinde ayrı bir Kazak-Kırgız özerkliğine sahip olacağımızı kamuoyuna duyurmuş olmamız...Kısacası bu korkunç dönemde Kazak-Kırgız karışık komşularımızla baş başa kalmaz, el ele vermez, Kazakları Sibirya’ya veya Türkistan’a birlikte sürmezsek özerk olmamız tehlikelidir’ denmiştir. ‘Üç Jüz’ partisinin Kazak özerkliği hakkındaki bu görüşleri, 1918 Mart ayının başında gazetede yayınlanmıştır (Eleukenov, 1998).

‘Üç Jüz’ partisinin ana lideri Kölbay Togısov, 1879’da bugünkü Doğu Kazakistan bölgesinin Tarbagatay semtindeki Zaisan oyazı’nın Şorga boly’sında doğmuştur. Sosyal ve siyasi faaliyetlere aktif katılımı, birinci Rus devrimine denk gelmiştir ve 17 Ekim 1905 tarihli Çar beyannamesinde 17 Kasım 1905’te Karkaralı’da düzenlenen miting ve grevi düzenleyenlerden biri olarak anılmıştır.

‘Aykap’ dergisinde Kapal, ülkelerinin kültürü, ekonomisi, eğitim işleri, mahkeme işleri hakkında yazılan ‘Kazak Bozkırından’, 98/1913 tarihli ‘Kazak’ gazetesinde Kazaklar arasında mahkeme hakkında yazılan ‘Hangisi doğru?’, Kazaklar arasındaki mahkeme işlemleri hakkında ‘Kapol tarafında olaylar’, ‘Raimjan’ın sözlerinde doğruluk var mı?’ ve benzeri makaleler yayınlanmıştır. Ayrıca ‘Kazak’ gazetesinde Jetisu yakınlarındaki Jalayır boyu hakkında ‘Jalayır eli’ diyen haberi, ‘Alaş’ gazetesinde her milletin kendi içinde egemen bir ülke olduğu, demokratik bir

cumhuriyet fikrini sunan ‘Romanovlar kaybolsun!’ diyen birçok makale yayınlanmıştır (Akınbekova, 2020).

Siyasi faaliyetleri nedeniyle çarlık makamları Kölbay'ı, üç yıllığına sürgüne göndermiştir. Kapal'daki daha sonra Taşkent'in Namangan kentine giderek 26 Kasım 1916'dan itibaren ‘Alaş’ gazetesini çıkarmaya başlamıştır. Kölbay'ın kendisi kamu ve siyasi çalışma hakkından mahrum bırakılmış, bu nedenle gazeteyi eşi Meryem adına çıkarmıştır.

Kölbay Togısov, ‘Alaş’ın ilk sayısının ana yazısında ‘Kazak’ gazetesi ile ‘Aykap’ dergisinin ‘Alaş’ gazetesinin kardeş olduğunu söyleyerek ve Kazak halkının geleceği için ortak hareket çağrısında bulunmuştur.

Omsk'ta yayınlanan ‘Devrimci Düşünce’ gazetesinin 23 Kasım 1917 tarihli sayısında ‘Kazakistan Sosyalist Partisi – ‘Üç Jüz’ün kurulduğu yazılmıştır. Parti Merkez Komitesi başkanı Mukan Aytpenov'dur ve arkadaşı (vekili) olarak Kölbay Togısov seçilmiştir. Daha sonra partinin genel başkanı olmuştur. Partinin yayın organı olarak ‘Üç Jüz’ gazetesi yayınlanmıştır. Editör Kölbay Togısov'dur (Nysanbayev, 1998).

Saken Seifullin, ‘Tar jol Taigak keşu’ adlı romanında bunu: ‘Kızıljar şehrinde ‘Üç Jüz’ gazetesi yayınlanmaya başladı. Gazetenin sayfaları ‘Alaş’ liderlerinin aşağılanmaları ile dolu’ olduğunu aktarmıştır. ‘Alaş’ partisinin liderleri ‘Üç Jüz’ liderlerini azarlamaktan geri kalmamış ve onlar da aynısını yapıp ‘Üç Jüz’den fazla hakaret ve iftira atmıştır.

Kölbay Togısov'un hangi hizmetleri yaptığı ve nasıl hapse düştüğü hakkında en son bilgiler Kölbay'ın 1918'in başında Ombı valilik konseyinin yürütme kurulu üyesi olduğudur. Diğer görevlerle birlikte aynı zamanda kanun komiseriydi. Batı Sibiryada Kolçak hükümeti kurulmuş, ‘Üç Jüz’ün tanınan isimlerin yakalanıp hapse atılmıştır. Onların arasında Kölbay'da bulunuyordu. 1919'da Kolçak hapishanesinde hayatını kaybetmiştir (Espagambetova, 2010).

‘Uş Jüz’ partisinin editörü ve yayın organı ‘Uş Jüz’ gazetesi Kölbay Togysov'un biyografisi ve izlediği yolu bugüne değin tam olarak araştırıp incelenmemiştir. Bir dönem diğer Kazak aydınları gibi vatan, toprak ve millet mücadelesi sahnesine çıkmış ama seçtiği yola başka bir şekilde ulaşmak için mücadele etmiştir. Kendisinden bu fikre inananları erkenden tanımıştır. Bir parti kurmuş ve planlar yapmış Kazakların ana destekçisi ‘Alaş’ partisinden uzaklaşmamıştır. Ancak 20. yüzyılın başındaki çeşitli siyasi koşullar, onların talimatlarını uygulamalarına izin vermemiştir (Matvienko, 1988).

2.1.5. “Uşkın” (“Egemen Kazakistan”) Gazetesi

20. yüzyılın son yılında 80. yılını kutlayan ‘Egemen Kazakistan’ gazetesinin tarihi, 17 Aralık 1919'da ilk sayısı çıkan ‘Uşkın’ gazetesi ile başlar. 1919'da Orynbor beyazlardan temizlendikten sonra Kazak bölgesinin geçici yönetimi için devrimci komite (Kirrevkom) kurulmuş ve çalışmaya başlamıştır. Bir basın bölümü açmış ve kendi gazetesi ‘Uşkın’ı yayınlamak için bir yayın kurulu oluşturmuştur. Bökey Orda'da ‘Uran’ ve ‘Durustyk Joly’ gazetelerinin yayınlanmasında yer alan, Kazakça ve Rus dilinde eşit derecede okur yazar olan T. Saniev liderliğine atanmıştır.

‘Uşkın’ın ilk sayısında şair Berniyaz'ın ‘Uşkın’a ithafen yazdığı bir şiir ve gazete yönetimi adına yayının amacını anlatan bir yazı yayınlanmıştır. Yazar Amirgali'nin toprak ve su, ülke yönetimi, gıda ve hayvancılık sorunlarına adanan ‘Genel Kazak Kongresine Hazırlanın!’ başlıklı bir makale yazmıştır (Baitursynov, 1991).

Gazetenin ikinci sayfasında ise ‘Dış haberler’, ‘Rus haberleri’, ‘Düşmanlar diyarında’ başlıkları altında merkezden ve yurt dışından haberlere yer verilmiştir. Orada, örneğin, Hindistan'da hükümete karşı bir halk protestosu olduğunu, ‘Mısır’ makalesinde, çok sayıda insanın toplanıp yönetimde değişiklik talep ettiği ve bunun sonucunda hükümetin mahkumları serbest bırakmak zorunda kaldığı belirtilmiştir.

1920'de Kazakistan Özerk Cumhuriyeti'nin ilanından sonra ‘Uşkın’ yerine ‘Enbek Tuwı’ gazetesi çıkmıştır. Ana organizatörü S. Seifullin, gazetenin lideri olarak

‘Manap-Şamil’ takma adıyla siyasi makaleler yazmıştır. ‘Uşkın’ gazetesi gibi, ‘Enbek Tuwı’ın ilk sayısı 13 Kasım 1920’de Orınbor’da yayınlanmıştır (Kuzenbay, 2019).

Genel olarak söz konusu dönemde gazetenin etrafına toplananlar Kazak ülkesi ve ulusunun çıkarlarını gözeterek eğitilmiş insanlarıymış. Baitursynov, S. Seifullin, T. Ryskulov, S. Saduakasov, M. Jumabaev, M. Dulatov, B. Kuleev, O. Jandosov, O. İsaev, G. Togjanov, M. Auezov, G. Musirepov, J. Aymauytov, S. Mukanov gibi liderler ve kişiliklerin boy göstermesi gazetenin itibarının ne kadar büyük olduğuna işaret etmektedir.

7 Kasım 1921’de Orınbor şehrinde ‘Enbek Tuwı’ın devamı olarak ‘Enbekşi Kazak’ gazetesinin ilk sayısı yayınlanmıştır. Editörü Abdirahman Baidildin’dir. Ayrıca yayınevleri teşkilatında T. Jurgenov ve E. Aldongarov da yer almış. 1922’de ‘Enbekşi Kazak’ın asıl görevi, Kazak işçi sınıfını ve kitleleri cehaletten kurtarmak, sınıf bilincini güçlendirmek, onları dost ve komşu yaparak İslam davasına kavuşturmadır. Adalet işlerini daha verimli kılmak, hayatlarını iyileştirmek, ülkedeki eski örf ve adetlerden ise kurtulmaktır (Akhmetova, 1993).

1922’de ‘Enbekşi Kazak’ sayfasında bunu destekleyen pek çok yazı yayımlanmış. İlk zamanlarda haftada 2 kez çıkıyormuş. ‘Enbekşi Kazak’ın 7 Kasım 1921 tarihli ilk sayısı ‘Tahıl mücadelesi- sosyalizm mücadelesi’ makalesiyle açılmış. Gazete, iç savaşın sonuçlarını, Kazakistan’ın bazı bölgelerinde meydana gelen kuraklığı ve mahsul eksikliğinden kaynaklanan kıtlığı aktarmıştır.

1922’de S. Seifullin’in gazetenin yazı işleri müdürü olarak gelişi, gazetenin itibarını büyük ölçüde arttırmıştır. Nisan 1924’ten itibaren Moldagali Joldybayuly (1887-1937) onun yerini almıştır. ‘Enbekşi Kazak’ a politik olarak doğru bir yön, politik ağırlık ve Kazak işçilerinin eğitimi için çok çaba sarf etmiştir (Baymenşin, 1996).

1925’in başından Nisan 1926’ya kadar ‘Enbekşi Kazak’ gazetesinin editörü S. Saduakasov’dur. Beyimbet’i, Kostanay’ı davet ederek edebiyat kâtibî yapmış ve eserlerini sık sık yayımlamıştır. Aynı yılın mart ayında, Smagul’un editör olduğu dönemde, Merkez Parti Komitesi, ‘Enbekşi Kazak’ gazetesini milliyetçi okuyucular,

Kazaklar arasındaki sınıf mücadelesi, partideki solcu gençler hakkında yorumlar yayımladığı için eleştirmiştir. Bunun için S. Saduakasov 1926'da görevinden alınmıştır (Allabergenov, 1998).

T. Ryskulov, onun yerine 'Enbekşi Kazak'a gelmiş ancak sadece iki ay kalmıştır. 'Kazak Basınının Hedefleri', 'Basın Hakkında' gibi önemli makaleler yayınlamış ve basına karşı yeni bir tavır oluşturmuştur. T. Ryskulov'un 23 Haziran'dan 11 Temmuz'a kadar olan süreden sonra ayrılmasının ardından gazetenin editörlüğünü O. Jandosov yapmıştır. O ise 'Enbekşi Kazak'ta sanat ve eğitim sorunlarına odaklanmıştır. 'Enbekşi Kazak' alanı genişlemiş. Muhabir 350'ye, alıcı 8 bine ulaşmıştır. Eskiden şikâyetten başka bir şey yazmayanlar artık ekonomik, kültürel, eğitimsel konularda yazmaya başlamıştır. Ancak başkentin Orynbor'dan Kyzylorda'ya taşınması, gazetelerin dağıtımını ve ülkeden malzeme alımının azalmasına sebep olmuş. Pek çok eksiklik olmasına karşın gazetenin durumu yıldan yıla iyileşmeye devam etmiş. 1925'te 'Enbekşi Kazak' haftada dört kez çıkmış. Gazete, ülkede yeni bir düzen kurma, sınıf duygusunu güçlendirme ve siyasi bilinci yükseltme görevini başlatmıştır (Kaliuly, 1999).

13 Temmuz'dan 30 Ağustos 1926'ya kadar gazete editörü olarak çalışan, Kazraykom'un teşkilat dairesine başkanlık eden ve ardından yaklaşık on yıl Halk Komiserleri Konseyi'ne başkanlık eden O. İsaev gelmiştir. Çalıştığı süre boyunca tecrübeli ve saygın bir kişilik olarak anılmıştır. Daha sonraları G. Togjanov, 'Enbekşi Kazak'ın daimî editörü haline geldi. 30 Ağustos 1926'dan Mayıs 1932'ye kadar gazetenin yöneticiliğini yapmıştır.

'Enbekşi Kazak', özellikle ağır sanayiye odaklanarak, sanayileşme için gerekli mali fonu yaratma mücadelesi vermiştir. Örneğin Karsakpay fabrikasının inşaatı çok zor koşullar altındaydı. Bu bağlamda 'Enbekşi Kazak' özel bir başyazı yayınlamış ve fabrikanın Kazakistan'ın en büyük sanayi tesislerinden biri olduğunu vurgulayarak inşaat yöneticilerinden eksikliklerin giderilmesini istemiştir. Ayrıca 'Enbekşi Kazak' gazetesinin sayfalarında Karagandı, Jezkazgan, Ridder, Ekibastuz gibi sanayi devleri hakkında, özellikle Türksib demiryolunun gelişimi, oradaki işçilerin hayatı hakkında

ilginç yazışmalara yer verilmiştir. Bu konuda ‘Şantiyede’, ‘Türkistan-Sibirya demiryolunda’, ‘İşçilerin hayatı’ başlıklı yazılar yayınlanmıştır (Alektorov, 1990). Ayrıca gazete sürekli olarak tarım kooperatiflerinin önemi ve yararlılığı üzerinde durulmuş 1930'un ilk aylarında ‘Enbekşi Kazak’ propagandasıyla Kazakistan'ın göçebe ve yarı göçebe nüfusunun planlı yeniden yerleşimi başlamıştır. İlk beş yıllık dönemde ‘Enbekşi Kazak’ ülke hayatına girmiş ve çeşitli konularda dönemi için ilginç ve önemli konular üzerinde durmuştur.

Ocak 1932'de ‘Enbekşi Kazak’ gazetesinin adı ‘Sosyal Kazakistan’ olarak değiştirilmiştir. Aynı yılın Mayıs ayında Aitike Musin gazetenin yazı işleri müdürü olarak atanmıştır. Gabit Musirepov 1934-1936'da ve Jusipbek Arystanov 1937-1938'de editörlük görevini üstlenmiştir. Jusipbek: ‘İlk görevim gazetemizin adını değiştirmektir, Kazakistan'da Ekim ayında başlayan değişiklikleri tam olarak yansıtamıyor, bundan sonra (Mayıs 1937) gazetemizi ‘Sosyalist Kazakistan’ olarak adlandırmak için Bölgesel Komite Bürosundan izin aldığımı hatırlıyorum’ demiştir (Auezov, 1961).

Otuzlu yılların başından itibaren, Sovyetler Birliğinde ağır sanayi, toplu çiftlik inşaatı ve halk kültürü için geniş bir mücadele başlamış. ‘Sosyalist Kazakistan’ gazetesi o dönemin sesi olmuş ve Kazak ülkesinin kalkınmasına büyük katkı sağlamış. Ancak ülke bütünlüğünün ve topraklarının korunması konusu Kazak milletinin gündeminden hiçbir zaman düşmemiş. Özellikle 1932'deki kıtlık ve 1937'deki baskı ciddi sorunlar ortaya çıkarmış. (Mukanov, 1964).

Gazetenin toplum yaşamının ve tarihinin aynası olduğu şeklindeki basit ilkedен yola çıkarsak, dönem içindeki sorunlardan yalnızca yayını sorumlu tutabilir miyiz? Cevap hayır. Emperyalist sömürge politikasının etkisi altına giren tüm ülkeler gibi, ne Kazak ülkesi ne de Kazak ülkesinin ana gazetesi Stalinist rejimin yaptıklarından sağ çıkamamıştır (Kenjebayev, 1956).

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte basının tüm içeriği ‘Hepsi cephe için, hepsi zafer için!’ şanlı sloganlara maruz kalmış ancak ‘Sosyalist Kazakistan’

gazetesinin 22 Haziran 1941 tarihli sayısı her zamanki gibi barışçıl bir şekilde yayınını sürdürmüştür. İlk sayfasında Kazakistan Cumhuriyet haberleri, İkinci sayfada parti hayatı ile ilgili haberlerin yanı sıra ülke ekonomisinin gelişimi hakkında uzun bir yazı, son olarak Üçüncü sayfada Jambıl'ın çalışmalarına ayrılmış uzun bir makale, dördüncü sayfada ise 'Dış haberler' ve 'Astana yaşam haberleri' başlıklı yazılara yer verilmiştir (Koygeldiev, 1995).

Gazetenin bir sonraki sayısı ise tamamen farklıydı. Kural olarak, cumhuriyet gazeteleri pazartesi günleri yayınlanmıyordu. İkinci Dünya Savaşı başlar başlamaz, gazete çalışmalarını savaşın koşullarına ve kahramanlık döneminin gereklerine kendilerini uyarladı ve yeniden gazeteyi şekillendirdi. Başlıca makaleleri, yazışmaları, mesajları, denemeleri ve feuilletonları savaşın çıkarları için yazılmaya başlandı. Örnek olarak savaş yıllarında '8.Muhafız Tümeni'nde' manşeti 'Sosyalist Kazakistan'ın sayfalarında uzun süre yer almıştır. 28. Panfilov kahramanlarına ve diğerlerine adanmış makaleler, denemeler, şiirler burada yayınlanmıştır (Kul-Muhammed, 1996).

'Sosyalist Kazakistan', savaş sırasında Kazak askerlerinin yiğitliğini, savaş sırasında cephe işçilerinin yaşamını ve nefesini ve ikinci dünya savaşı sırasındaki cesur çalışmayı her zaman örnek göstererek okuyucularıyla paylaşmıştır. Bu yıllarda 'Sosyalist Kazakistan'ın büyümesine ve gelişmesine büyük katkılarda bulunan editörler Kurmanbek Sagyndykov, Kenesbay Usebayev, Uzak Bagayev olmuştur (Nurpeisov, 1995).

O yıllar gerek ülke gerek basın için çalkantılı dönemlerdi. Örneğin 1986-1987 Aralık olaylarından sonra Kazak halkına karşı çok sert kararlar, haksız suçlamalar yapıldı. Dönemin tüm kamuoyu sıkı bir şekilde Sovyet otoriteleri kontrol ediliyordu. Bu nedenle, zamanın gereklerine göre Aralık olaylarından sonra 'Sosyalist Kazakistan'ın en önemli teması halkların dostluğu, etnik ilişkiler sorunudur.

'Sosyalist Kazakistan' gazetesi, olayların yatışmasını beklemeden, ülkenin bağımsızlığına katkıda bulunmaya, ülkenin 'milliyetçi' ruhunu yükseltmeye çalışması yönünde çaba göstermiştir (Nuskabayoğlu, 1994).

Özellikle ‘Sosyalist Kazakistan’ın çehresi, ülkenin bağımsızlığını kazanmasından bu yana büyük değişiklik göstermiştir. Gazete yavaş yavaş eski tembelliğinden kurtulmuş ve ulusa daha çok hitap eden içerikler yayınlamaya başlamıştır.

Gazetenin sayfalarında Kazak tarihinin önde gelen isimlerinden Töle bi, Kazybek bi, Aiteke gibi aydınlar ve ülkeyi yöneten kahramanlar hakkında bir dizi içerik okuyucu kitlesinin minnetini uyandırmakla kalmamış, aynı zamanda ulusal bilinci de etkilemiştir.

Zamanla ‘Sosyalist’ kelimesi eski anlamını kaybetmeye başlamış gazetenin adının değiştirilmesi konusu gündeme getirilmiştir. Haziran 1991’de ‘Bağımsız Kazakistan’ olmuş; 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren ise ‘Egemen Kazakistan’ adıyla yayınlanmaya başlamıştır (Smagulova, 2019).

Söz konusu dönemden günümüze değin ‘Egemen Kazakistan’ geçmişte kaybedilenleri yeniden bir araya getirmek için çaba göstermiş, Ahmet, Magjan, Mirjakıp gibi aydınların yerleşim ve şehirlerin yerli isimlerini restore etme ve diğer dönemlerdeki çalışmalarını yazarak ‘Aktandağlar’ sayfalarının açılmasına katkıda bulunmuştur. Bağımsızlık ve istikrara kavuşturmak Kazak dili ile ulusun köklerini güçlendirmek gibi temel görevlerin yerine getirilmesinde ‘Egemen Kazakistan’ özel bir yer edinmiştir (Tilepbergen, 2019).

2.1.6. “Jas Alaş” Gazetesi

20. yüzyılın başında, J. Aimaurov: ‘Kendilerini özgürlüğün prangalarından kurtaran ve özgürlüğü kucaklayan zeki vatandaşlarımız gizleyecek bir şey yok! Özgürlük, eşitlik, güçlünün ve yozlaşmışın eşitliği değildir. Kitlelerin, yoksulların eşitliği, ona ulaşamayanlara tanınan özgürlüktür’ demiş ve bu sözü kısa sürede ülke çapında, demokratik gazete ve dergilerde yayınlanmaya başlamıştır. Çoğu kısa süre sonra gazeteler, Bolşevikler tarafından ‘zengin’, ‘milliyetçi’, ‘düşük gelirli’ olarak düşmanca adlandırılmış ‘Saryarka’, ‘Birlik Tuwı’, ‘Uran’, ‘Abay’ ve Türkistan Cumhuriyeti’nin başkentinde yayımlanan ‘Ak Jol’, ‘Şolpan’, ‘Sana’, ‘Kedey Ainasıy’

hedef gösterilmiştir. Bunların arasında gençler için ilk gazete olan ‘Jas Azamat’ da vardır.

Araştırmacı Dikhan Kamzabekuly, ‘Ana tili’ gazetesinin 1993 yılında 14. sayısında yayınlanan ‘Alaş'a hayat üfleyen genç adam’ başlıklı makalesinde bu yayın hakkında şunları yazmıştır: ‘Kazak ulusal basın tarihinde halka önemli bir yer bilincin ilerlemesine adanmış gazete-dergiler arasında ‘Jas Azamat’ yayınından bahsetmeye değer. ‘Jas Azamat’, ulusun bağımsızlığına yas tutan ve sömürgeci baskıya karşı çıkan Kazak gençliğinin ilk kamuya açık siyasi gazetesidir’ (Syzdykov, 1991)

Bir zamanlar Kazakistan'ın kuzey bölgelerinin en büyük gençlik örgütlerinden biri olarak kabul edilen ‘Jas Azamat’ örgütünün organı, 30 Temmuz 1978'den 3 Şubat 1919'a kadar Kızıljär kentinde 22 sayı yayınlayan ‘Jas Azamat’ gazetesinin yayıncısı olan Köşke Kemenger'dir.

Gazete için ‘Geleceğin karanlığı, siyasi atmosferin her gün değişmesi, alev gibi şiddetli günlerin doğuşu ve milletin hayati haklarının ayaklar altına alınması, ‘Jas Azamat’a ağır bir yük bindirmiştir. Güç birliği yapmak, güç vermek, sorumluluğu yerine getirmek gençlerin asli ve büyük vazifesidir. ‘Jas Azamat’ ın altın ideali, ana yolu ulusal özgürlük, ulusal eşitliktir’ denmiştir (Eleukenov, 1998).

Teşkilat kurdukları ve gazete çıkarmanın sırlarını okurlarına ilettikleri 11 numaralı basımda yer alan ‘Açık Mektup’ ta bu teşkilatın ana komitesi: ‘Kalabalık bir yığın ortasında bir fikir çıktı ki, bu fikir için el ele vermeliyiz.’ Bu kanaate yol açan ise Bolşevik fırtınasıdır. Amaç Kırgız-Kazak ülkesini elimizden geldiğince bu fırtınadan kurtarmak, gücümüz yettiğince tarihin önünde masum kalabilmek, ölürsek aynı çukurda, yaşıyorsak yine aynı çukurda, aynı tepede olacağız’ diyerek açıklama yapmışlardır (Abdimanov, 1998).

Saken Seifullin bu konuya değinirken: ‘Gazeteler, Alaşorda gençliğinin küçük ya da büyük, ellerinden geldiğince güçlerini sergilediklerini gösteriyor. Alaşorda'nın gençlik örgütü, Kazakistan'ın tüm milliyetçi gençliğine yön veriyor ve Kızıljär'da ‘Jas Azamat’

gazetesini çıkarıyor' sözlerini sarf etti. Ünlü 'Tar jol, Taigak Keşu' adlı yazısında, J.Aimautov, 'Saryarka' gazetesinin 1919 yılındaki 70 numaralı sayısında yayınlanan 'Öğrenciler için gazete-dergi' makalesinde, Rus dilindeki baskıyı yazan öğrencileri olmadığı için, Kazakça bir gazete ve bir derginin kapatıldığı yönündeki asılsız habere karşı: 'Bu bir yalan haber: 'Jas Azamat' bugüne kadar devam etti ve devam edecek. Finansman sıkıntıları var evet durup durmayacağını merak ediyorsunuz. Ama şimdi durmayacağız. Sonuçta, Ombı'nın gençliği edebiyat akşamından 1.000 som ve Semipalatinsk'in gençliği yaklaşık 5.000 som gönderdi. Görünüşe göre bu tür yalancılar daha fazla olacak'- diyerek iddiaları reddetmiştir. Araştırmacı Dikhan Kamzabekuly, Kazak gençlik basınının mevcut durumuyla ilgili yazısında: 'Sovyet döneminde yazılan tarihe aşina olan bir kişi, bu yayın sırasında, anlayacaktır ki söz konusu gazete suçlu değil, ama insanların kafasını karıştıranlar suçludur. Gerçekle yüzleşecek olursak, 'Jas Azamat' gazetesini hesaba katmıyormuş gibi yapmak veya Kazaklar hakkında bilgi edinmek isteyen kitlelere bu konuda hiçbir şey söylememek, ülkenin geçmişini, bugününü ve geleceğini yok saymakla aynı şeydir',- demiştir (Koljigit, 2019).

Totaliter rejim döneminde birçok gerçeğin üstü örtülmüş ve söylenmeden bırakılmıştır. Örneğin, bu bağlamda kapsamlı bir araştırma sonucunda Sagımbay Kozybaev, 'Leninskaya smena' olan şimdiki 'Express-K' çıkışını 5 ay ertelemiştir. Ayrıca Kazak gençlik basınının tarihi, bugün söylendiği gibi Mart 1921'den değil, Temmuz 1918'den başlar. 'Jas Alaş' gazetesi ise Sovyet hükümetinin kurulup güçlendiği dönemde yeni bir istikametle yayımlanmaya başlayan Türkistan Cumhuriyetinde Kazak gençliğine ithaf edilen ilk yayındır (İrmukanov, 1998). 'Jas Alaş' gazetesinin ilk sayısı 22 Mart 1921'de Taşkent şehrinde yayınlanmıştır. İlk editör Ghani Muratbaev'dır. Ancak çok geçmeden, kâğıt ve fon eksikliği nedeniyle bu yayın kapatılmış ve yerine 1 Eylül 1922'den itibaren Orta Asya Bürosu ve Türkistan Partizan Gençlik Teşkilatı Komitesi'nin on günlük gazetesi 'Jas Kairat' yayımlanmaya başlanmıştır. Editör olarak E. Aldongarov seçilmiştir.

'Jas Kairat' gazetesi, yaklaşık 30 sayıdan sonra Ocak 1924'ten itibaren dergi olmuştur. Bu, Türkistan ve Kazakistan'da bir gençlik yayını olan 'Örten' gazetesinde 1922'de

Orynbor'da yayımlanmıştır. Yayıncıları S. Saduakasov, A. Baitursynov, A. Baidaralin, E. Aldongarov idi. Ne yazık ki 'Örten' iki ayda sadece 6 sayı çıkarmış, siyasi taşkınlık yaptığı bahanesi ile kapatılmıştır. 'Örten' gazetesi yerine, Kazakistan Bölgesel Gençlik Komitesi Ekim 1923'ten itibaren 'Jas Kazak' dergisini çıkarmaya başlamıştır. 8 Şubat 1924'ten itibaren 'Enbekşi Kazak' gazetesi, sayfalarından birini 'Leninist Gençlik' adlı bir gençlik sayfasına çevirmiş. 1925'te bağımsız bir gazete olan 'Jas Kairat' adını almış. 22 Eylül 1927'den 27 Ağustos 1991'e kadar sürekli olarak 'Leninist Gençlik' adıyla yayınlanmış, bundan sonra ülkenin bağımsızlığı nedeniyle adlandırdığı eski adı 'Jas Alaş' olmuştur (Tilepbergen, 2019).

İlk on yılda, gençlik yayınlarının sayfalarında G. Muratbayev'in 'Başarı sorunu ve Kazak-Kırgız sorunu', N. Nadymzhanov'un 'İşi öğrenmek gerek', J. Saktaev'den 'Gençler ağlıyor', S. Saduakasov'un 'Bir Kazak'ın Neye İhtiyacı Var' başlıklı yazılar yayımlanmıştır. Otuzlu yıllarda L. Lekerov'un 'Mynbulak eyalet çiftliğinin Komsomols'u hayvancılıkla ilgileniyordu', A. Tajibaev'den 'Göçebeliğe ve Zenginliğe', H. Bolekbaev'in 'Vatan için nasıl savaştık', Rakhimov'un 'Sanatta insan düşmanlarının tüm zararlı etkilerini ortadan kaldıralım', R. Januzakov'un 'Yazarlar Birliği'ndeki burjuva milliyetçilerinin suç ortakları hakkında', Kenjegaharaev'den 'Halkın düşmanlarından birini bırakmadan ortadan kaldıracağız', E. Smayylov'un 'Jurgenov ve kuklaları' adlı çeşitli konulardaki makaleleri yayınlanmıştır. Burada belirtilmesi gereken, Stakhanovitler, genç çobanlar, Komsomol patronluğu konusunun yanı sıra yukarıda bahsettiğimiz gibi nitelikli ve zeki vatandaşları halk düşmanı olarak suçlayan içeriklerinde yayınlanmış olmasıdır (Akınbekova, 2020).

1941'de İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle, diğer endüstri yayımları gibi gençlik basını da geçici olarak yayını durdurmuş, savaş sonrası ellili yıllarda, bakir büyüme dönemi başlamıştır. O yıllarda M. Madiyev'in 'Dökülen ekinlere gidelim arkadaşlar, bakir toprağa', S. Berdikulov'dan 'Cömert Kalpler', A. Boldekbaev, Ş. Murtazaev 'Altın bir kalp atıyor', T. İmanbekov'dan 'Hayatta bir yer var', H. Tilemisov'un 'Bakire'nin Nefesi' başlıklı birçok eser yayınlanmıştır (Jakıp, 1998). Bundan sonra ise uzay yarışlarının kızıştığı 1960'lı yıllarda ilk kozmonot olan Yuri Gagarin uzaya çıkmış, şair A. Duysenbiev 'Leninist Gençlik' sayfasında 'Sovyet aklı

bugün yükseliyor' diye olayı duyururken, gazeteci A.İbragimov 'Dünya sallanıyordu' ifadesini kullanmıştır. O yıllarda K. Naimanbayev'in 'Kalbin Sıcaklığı', T. Aybergenov'dan 'Kuleler', F. Ongarsynova'dan 'Ateşli Şarkılar', A.Janaev'dan 'Hayat, sana aşığım', M.Şakhanov'dan 'Tanakoz', diğer yazarların denemeleri ve şiirleri okuyuculara ulaşmıştır.

1970'li yıllarda 'Leninist Gençlik' gazetesinde yayınlanan M. Makataev'in 'Mozart'ın Cenazesi', O. Abildaev'in 'Altın Parçası', E.Sagintaeva'dan 'Kömür ve alev', J.Soltieva'nın 'Çağdaş, sana söylüyorum!' vb. çalışmalar dönemin okuyucularını düşündürmüş ve endişelendirmiştir.

Seksenlerin başında 'Leninist Gençlik' sayfalarında çeşitli konularda yayımlanan makaleler, denemeler ve şiir-hikayeler okuyucular tarafından bugün bile unutulmamıştır. Örneğin 1986 Aralık olayından sonra Kazak gazeteciliğine büyük bir görev verilmiş. Bunun nedeni, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin Kazak halkıyla ilgili meşhur kararının 'Kazak milliyetçiliği' kisvesi altında yayımlanmasından sonra, merkezi yayın organlarında, ülkenin Rusça gazete ve dergilerinde gençlere iftiralar atılıp, kurum tarafından yakılan rahatsız edici materyallerin sayısı artmasıdır. Her baskıya özel görevler verilerek özel olarak hazırlanmış hikayeler ve şiirler sunulmuştur (Kenjebayev, 1956).

Doksanlı yıllarda gazete, karanlık yılların depremlerini, bağımsızlık ve tanıtım kisvesi kullanarak okuyucularının ilgisini çekmiştir. Örneğin, Profesör T. Kakişev'in 'Saken ve Serebryakova', K. Botbaev ve T. Daniyarov 'Vurulmaya mahkum edildi,' N. Junisbaev 'Kuralsız dövüş', B. Momyşuly'nın 'Yetimin Dönüşü', B. İsabaev'ın 'Video Salon Mahkumları', S. Toikenova'dan 'Yarasa çocuklar', K. Azimkhanov'un 'Sade Kimdir' gibi yazılar okuyucunun ilgi odağı olmuştur. 'Jas Alaş', tirajı ise fiili günlük tirajı 53.800 adettir. Bu nedenle "Jasalaşşılar" kendi gazetelerini ülke çapında en çok tirajlı yayın olarak görüyorlardı. Buna karşın gazete vizyonuna ve ilkeleri uymayı bırakmış. Gazete okurları nezdindeki itibarını zedelenmiştir (Matvienko, 1988).

‘Jas Alaş’ Kazak dilinde yayınlanan ilk gazete-dergi internet sistemine girmiş. Eskisinden daha fazla bilinir hale gelmiştir. Editörler, sürpriz haberlerle dolu, acele etmeden ve fazladan reklam yapmadan, kendilerine özgü gençlik ritmiyle peş peşe gazetelerini çıkarmaya çabalamıştır (Taişybay, 1992).

İlk editör Ghani Muratbayev, Temmuz 1921’de Kazakistan Komsomolünün ilk oturumuna katılmıştır. Kongrede S. Yesova’nın ‘Jas Kairat’ta yazdığı rapora göre, kongre delegesi Amir İpmagambetov’a göre, Ghani, S.Dolin, M.Tolepbaev, E.Aldongarov gibi kişilerle birleşip, birçok vaka çözüme kavuşmuştur. Bu Orynbor oturumundan kısa bir süre sonra, Ağustos ayında, Türkistan Komsomolün siyasi ve kamu çalışmalarını güçlendirmekten bahsedip, yükselişe geçen ve yeni görevler belirleyen Türkistan Komsomolün oturumunda Merkez Komite sekreterliğine Ghani Muratbayev seçilmiştir. O yıl gençleri eğitmek ve aralarında siyasi çalışmalar yapmak için Taşkent’in ilk gençlik gazetesi ‘Jas Alaş’ı çıkarmaya başlamıştır. İlgili parti bürolarına talepler yöneltilmiş ve sonunda gazete çıkarma izni almıştır. Ne yazık ki, Ghani henüz 23 yaşındayken vefat etmiş kendisi için belirlediği ve bir sonraki nesile aktardığı tüm hedef ve görevleri yerine getirememiştir (Ahmedov, 1996).

Ghani’nin hayali ve hedefi üzerinde çalışmak için 80 yıl boyunca Sara Yesova, Abdirakhman Baydildaulı, Yergali Aldongarov, Saduakas Baimakhanuly, Sapar Arykov, İbat İgenov, Mustafa Kayıpnazarov, Beisenbay Kenjebaev, Sadyk Nurpeyisov, Hakim Duysenov, Mukhtar Samatov, Jumabay Ormanbaev, Aşır Burkitbaev, Omar Moldagaliev, Rahmalı Baijasarov, Nesipbay Manaşev, Baydabek Alimanov, Zarap Temirbekov, Zeynolla Turarbekov, Abikey Januzakov, Şakarım Örjanov, Kajım Köşekov, Jüsip Altaybayev, Baymahan Ordabayev, Abay Beisenbayev, Absattar Böldekbayev, Şerhan Murtazayev, Seidahmet Berdikulov, Ualikhan Kalijanov, Törehan Daniyarov, Nurtöre Jusip, Jusipbek Korgasbek gibi pek çok kişi çalışıp çabalamıştır (Tilepbergen, 2019).

2.2. Savaş Yıllarında Basın (1941-1945)

Savaşın başlamasıyla birlikte Sovyet devletinde kitle iletişim araçlarının örgütlenmesinde önemli değişiklikler yapılmıştır. Parti özellikle enerji ve paradan tasarruf etmek, askeri gazete sistemini genişletmek için sanayi gazete ve dergilerinin yayınını geçici olarak durdurup siyasi yayınları güçlendirmek için mümkün olan tüm imkanları seferber etmiştir. Temmuz 1941'de Kazakistan'da, 'Leninist Gençlik', 'Lenin'in Değişimi', 'Kazakistan'ın Öncüsü', 'Ekim Çocukları', beş bölgede yayınlanan Komsomol gazeteleri, 'Komünist', 'Genç Bolşevik', 'Öncü', 'Vojaty'nın yardımcısı', 'Stalin'in Yolu', 'Kazakistan Halk Ekonomisi', 'Kazakistan kolhoz-devlet çiftlikleri', 'Kazakistan Edebiyatı ve Sanatı', 'Halkın Öğretmeni', 'Edebiyat ve Sanat' dergilerinin yayını savaşın gereklerine göre durdurulmuştur. Bu andan itibaren söz konusu gazete ve dergilerin görevleri cumhuriyetçi 'Sosyalist Kazakistan', 'Kazakhstanskaya Pravda' gazeteleri tarafından yerine getirilmiştir (Akhmetova, 1993).

Zorlu bir dönem olması nedeniyle bölge gazetelerinin sayısı önemli ölçüde azalmıştır. Karaganda, Doğu Kazakistan ve Kuzey Kazakistan bölgelerinde, Kazakça ve Rusça dillerinde iki baskı halinde yayınlanan sadece bir gazete kalmıştır. Tüm Birlik Komünist Partisi Merkez Komitesinin talimatıyla, cumhuriyetçi ve bölgesel gazeteler haftada üç kez dört sayfa ve üç kez iki sayfa olarak yayınlanmıştır.

İlçe gazeteleri ise büyüme göstermiştir. Savaşın başında sayıları 196'ya ulaşmıştır. Mayıs 1941'de buna üç gazete daha eklenmiştir. Fark şu ki, eskiden günlük olarak yayınlananlar artık haftada üç kez iki sayfa olarak yayınlanır hale getirilmiştir. Bu ilçe gazetelerine ek olarak, Kazakistan'ın büyük işletmelerinde 44 adet yüksek tirajlı gazete yayınlanmıştır. Nitekim savaşın ilk döneminde ülke genelinde dağıtılan 228 gazeteden 126'sı Kazakça, 96'sı Rusça, üçü Uyгурca, ikisi Özbekçe ve biri Korece idi. Savaştan önceki yıllarda toplam tirajları 2.100.000 kopya iken, sonrasında 700.000 kopyaya düşmüştür (Orazai, 1996).

Savaşın başlamasıyla birlikte basının tüm içeriği, 'Hepsi cephe için!' Her şey zafer için!' gibi sloganlara dolmuştur. Örneğin, 'Sosyalist Kazakistan' gazetesinin 22

Haziran 1941 tarihli sayısı her zamanki barış mesajıyla yayınlanmış olmasına rağmen, sonraki 23 Haziran sayısı tamamen Alman-faşist işgalcilerin Sovyet hükümetine yönelik hain saldırısına ayrılmıştır. Böylelikle gazete, savaşın en başından itibaren çalışmalarını tamamen cephenin koşullarına ve dönemin gereklerine uyarlanmıştır. Ana makaleler, yazışmalar, raporlar, denemeler ve feuilletonlar vb. her şey savaşın çıkarlarıyla bağlantılı olarak yeniden ele alınıp yazılmıştır.

Özellikle o dönemde basında sıklıkla yer alan hiciv, kıssa, nükte ve risale gibi siyasi yergi türleri faşistlere karşı sıklıkla kullanılmıştır. Genellikle dergilerde veya ayrı koleksiyonlar halinde yayınlanmıştır. Örneğin, savaşın başında, Kazak Birleşik Devlet Yayınevi, Anavatan hakkında atasözleri ve şiirler koleksiyonu basmıştır. (Atabayev, 2000)

Savaş nedeniyle ilk günlerinden itibaren ‘Sosyalist Kazakistan’ gazetesi başta olmak üzere bölge ve ilçe gazetelerinin sayfalarında hiciv yazıları yer almaya başlamıştır. Örneğin A. Tokmagambetov, ‘Aslan taklidi yapan kedi’, ‘Esek tameli esirikter’, ‘Aukat ve saukat’ gibi feuilletonlar ve şiirler yazarak Alman ordusunun aşağılık imajını ve hayvani eylemlerini teşhir etmiştir.

Birlik Komünist Partisi Merkez Komitesinin Propaganda Dairesi Mart 1942’de gazetecilik tecrübesinin etkin kullanılması ve eksikliklerin giderilmesi konusunda ilçe gazetelerinin yazı işleri müdürlerine ikaz göndermiştir. Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi ise bir mektupla tüm bölge ve cumhuriyet gazetelerinin çalışmalarını kontrol etmiş ve onlardan bölgenin hayatı ve ekonomisi hakkında derin ve canlı bir dil, üslup ile yazmalarını istemiştir (Baitursynov, 1991).

Bundan yola çıkarak savaşın ilk günlerinden itibaren ilçe gazetelerinin önemli bir işlev üstlendiğini söylenebilir. Bir başka örnekte Guryev (şimdiki Atırav ili), Tengiz bölgesel ‘Sosialistik jol’ gazetesi. Genel olarak ‘Alman işgalcilere ölüm!’, ‘Vatan için ileri!’, ‘Davamız haklı, kazanacağız!’ sloganıyla içerikler yayınlamıştır. Aynı zamanda gazete, savaş yıllarında cephedeki insanların sıkı çalışmasını ve cepheye

yardımlarını, Anavatan için silinmez cesaret gösteren askerlerin eylemlerini sürekli kaleme almıştır.

Bölge gazetelerinin bu tür çalışmalarına ek olarak, savaş sırasında kadınların ve gençlerin üretimdeki rolü daha da artmıştır. Haziran 1941'de 'Sosyalist Kazakistan', 'Kazakstanskaya Pravda' gazeteleri, Kuzey Kazakistan bölgesinin Poluden MTS'sinde bir grup kadın traktör şoförü 'Kızlar traktöre, biçerdöver direksiyonuna!' yazıları ön plana çıkmıştır.

Kadınlar Kazakistan'ın kırsal kesimlerinde erkeklerin savaşa gitmesi nedeni ile çeşitli görevler üstlenmişlerdir. Aktöbe bölge gazetesi 'Sosialistik Jol'un yazdığı haberle bunu destekler nitelikte. Örneğin savaş sırasında bölgede yaklaşık 2 bin kadın yeni bir meslek edinmiştir. Aktöbe ferroalyaj fabrikasında 332 kadın çok zor ve meşakkatli bir meslek olarak görülen çelik izabe işini kısa sürede öğrenmiştir (İmaşev, 1961). Aynı şekilde tarım işçiliğindeki kadınlar da her türlü zorluğa rağmen Vatan görevini yerine getirmişlerdir. Örneğin 1942'de bölgede çeşitli kurslarda yetişen 3913 tamirciden 313'ü kadındır.

O yıllarda Ulusal Vatan Nöbetine katılanların başarısı hakkında haberler yaymak için gazetelerin sayfalarında özel 'Kırmızı Köşeler' düzenlenmiştir. Öncelikle Karagandalı madencilerin, Balkaş, Konyrat, Öskemen ve Şymkent metalurjistleri ile Petropavl makine imalatçılarının cepheye yardımlarını artırdığı bilgisi verilmiş daha sonra gazete sayfalarında cephede savaşan Kazak kahramanların yazıları, yazışmaları ve fotoğrafları yayınlanmıştır (Şaripov, 1995). Halkın Anavatan'a olan derin sevgisi, birçok yeni ulusal rekabet biçimini de beraberinde getirmiştir. Daha savaşın ilk günlerinde her mesleğin dahil olduğu yöneticiler, çok birimli kapsama, cephe tugayları ve vardiya hareketleri ortaya çıkmıştır.

Tüm halkın mücadelesi, demiryolu işçileri arasında da yer kazanmıştır. 'Temirjolşı' ve 'Turksib' ve diğer gazeteler, demiryolu işçilerinin ve yenilikçilerin çalışmalarını geniş bir şekilde ele almışlardır.

Basın, kollektif çiftlikler ve devlet çiftlikleri için kışlama tesislerinin kamu denetiminde aktif rol almıştır. Gazeteler, çiftlik operasyonlarını araştırmak için serbest muhabirlere görevlendirmişler. Örneğin savaş sırasında sadece Jambyl bölgesinde 500 kadar baskın tugayı görev yapmış, 2.500'den fazla işçi - köy muhabirleri, uzmanlar ve tarım uzmanı katılmıştır (Smagulova, 2019).

1942 sonuçlarına göre, Kazakistan işçileri Sığır Yetiştiricilerinin Tüm Birlik Emek Yarışmasında birinci olmuş ve Devlet Savunma Komitesi'nin Kızıl Bayrağı ile ödüllendirilmiştir. Bu hadise Kazakistan'da yayın yapan gazeteler tarafından özel bir sayı ile kutlanmıştır.

Emek ve mücadelenin yükselişi sırasında, cephe çalışanları sıkı çalışmaları ile cephedeki askerlere moral kaynağı olmuştur. Basın cephedeki ve cephe gerisindeki insanları birbirinden haberdar ederek bağlayıcı bir rol üstlenmiştir. İlk başta, Kızıl Ordu askerlerinin başarılarıyla ilgili yazılar çoğunlukla Rus dilinden tercüme edilen merkezi yayınlardan çevrilmiştir. Daha sonra 'Sosyalist Kazakistan' gazetesi, ünlü 8. Muhafız Tümeni birimleriyle temasa geçmiş ve sürekli olarak tümenin savaştaki kahramanca eylemleri hakkında yazı yazmıştır (Auezov, 1961).

Basın, geridekilerin cepheye yardım etmek için her türlü yolla girişimde bulunmuş, Anavatanı Savunma Fonu'na para bağışlamak veya askerler için hediye ve sıcak giysiler toplamak için vatansever hareketleriyle ilgili yazılar sürekli olarak, bölge ve ilçe gazetelerinde yayınlanmıştır. İşçilerin gönüllü katkılarıyla 'Kazakistan kollektif çiftçisi', 'Karagandı madenci', 'Kazakistan Komsomol' adlı hava filoları oluşturulmuş. Bu filoları başlatanlar ise gazete ve dergilerdi.

6 Şubat 1943'te 'Pravda' gazetesi 'Şanlı Kazak halkı Sovyet vatanı için savaşıyor' başlıklı makalede: 'Kazaklar cephede düşmana karşı iyi savaşıyor babaları, anneleri ve eşleri arkada cephede onlar için yorulmadan çalışıyor' denmiştir (Koygeldiev, 1995).

2.3. 1946-1953'te "Milliyetçiliğe" Karşı Kampanya

18.-20. yüzyıllarda Rus İmparatorluğu'nun ve ardından gelen Sovyetler Birliği sömürgeleştirilmesi politikası, basını, yani yabancı ülkelerde dördüncü güç olarak kabul edilen kitle iletişim araçlarını etkilemiştir. Bunun tezahürlerinden biri, 1949'da dördüncü beş yıllık planın sonunda yeniden canlanan 'milliyetçiliğe karşı mücadele'dir.

Bu tutum aslında 1937-1938 döneminin devamıdır. Ülke boyunca milliyetçilik yapan kişileri cezalandırmak için çeşitli yöntemler kullanılmıştır. İlk olarak 1950'lerin başında Kazak tarihi, edebiyatı ve kültürü eleştirilmiştir. Örneğin 28 Eylül 1951'de 'Kazakhstanskaya Pravda' gazetesi Mukan Tölebaev'ın 'Kazakistan müziğindeki yanlış yön hakkında' eleştirel bir makalesi yayınlamıştır. Bu eleştiri, Akhmet Jubanov'un 'Kazak müzisyenlerinin yaşamı ve yaratıcılığı' başlıklı ilk araştırma monografisine yönelik yazılmıştır. Burada daha önceki eleştiri sınırlarını aşan yazar, A.Jubanov'u burjuva-milliyetçi, Pan-İslamcı ve Pan-Türkçü olmakla suçlamıştır (Alektorov, 1990).

Bu bağlamda Ahmet Jubanov, 5 Ekim 1951'de 'Sosyalist Kazakistan' gazetesine 'hatalarını itiraf eden' bir makale yazmak zorunda kalmıştır. Ancak bu sahte eleştirmenlerin sert üsluba sahip yazılarını durduramamıştır. Bundan bir haftadan kısa bir süre sonra Cumhuriyet Besteciler Birliği, Kazak müziğindeki burjuva-milliyetçi sapkınlık üzerine özel bir toplantı yapmış ve Moskova'dan üç kişiyi toplantıya davet etmiştir. Bu toplantıda sadece A. Jubanov sorunu tartışılmış ve her konuşmacı onun için yeni bir analogi bulmaya çalışmıştır. Örneğin konuşmacı P.V. Aravin, Ahmet Jubanov'u 'idealist, kaba sosyolog, biçimci, burjuva-milliyetçisi' olarak nitelendirmiş, B. G. Erzakoviç 'milliyetçi ve kozmopolit', Ivanov-Sokolsky ise 'müzikte Bekmakhanovizm'i yücelttiğini' söylemiştir. Buradan yapılacak çıkarımla sadece beste üzerinden 20'li ve 30'lu yılların zulmünü yeniden alevlendiğini görmek mümkündür.

Ardından Kazak edebiyatının gururu Mukhtar Auezov hakkında eleştirel yazılar baş göstermiş. Burdaki temel amaç Kazak halkının ve onun temsilcilerinin kültürünü

küçük görmek veya inkâr etmektir. M. Auezov'un kurduğu 'Abay'ın şiir okulu' çalışmalarını, bu konudaki ilk tezi savunan Kayim Mukhamedhanov'un çalışmalarını yalanlayıp Şakarim ve Turagül'ü burjuva milliyetçileri arasına dahil etmişlerdir. Böylece Abay'dan Sovyet dönemine kadar olan dönem bir anda karmaşanın içerisine sürüklenmiş ve 80'li yıllara kadar önde gelen temsilcilerinden yoksun kalmıştır. Suçlama için M. Auezov, S. Mukanov, K. Jumaliev, E. Ysmailov, A. Jirenşin gibi tanınmış edebiyat uzmanlarının ve eleştirmenlerinin isimleri kullanılmıştır (Jakıp, 1998).

11 Ekim 1951'de ideolojinin 'figürleri' bir kez daha 'Kazakstanskaya Pravda'nın yönetimine güvenerek yeni bir girişim başlattı. Gazete, 'Kazak kahramanlık destanı çalışmasında hatalara bakmak' başlıklı yazısında 'birleşik akım' teorisini eleştirerek sözlü edebiyatın 'sınıf mücadelesi' açısından ele alınmasını talep etmiştir. Tüm Birlik Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin 1944'te Tataristan'da feodalizmin 'Edige' şarkısını ifşa eden kararına dayanıyordu. Gazete, okuyucular arasında Kazak destanlarına karşı ideolojik bir görüş oluşturmaya çalışmıştır. Folklor araştırmacıları ise M. Auezov, A. Margulan, K. Jumaliev, M. Gabdullin burjuva-milliyetçilikleri nedeniyle eleştirilmişlerdir.

26 Aralık 1950'de Pravda gazetesi tarafından başlatılan milliyetçi karşıtı kampanyalar başkanı, Sekreter J. Şayahmetov'un 16-17 Ekim 1951'de Kazakistan Merkez Bankası'nın üçüncü genel kurul toplantısına ilişkin raporunu yayınlanmıştır. Raporda test edilen kişi sayısı artmış ve 1944'te Abılay, Kenesary, Nauryzbai'yi Kazak kahramanları kategorisine aldığına pişman olduğunu belirtmiştir.

Ardından Kazak aydınlarının önde gelen temsilcileri hakkında ayrı bir dava açılmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin bilim gururu akademisyen Kanış Satbayev hedef alınmıştır. Bahsi geçen VIII genel kurulunda, J. Şayakhmetov, Bilimler Akademisi Başkanı K. Satbayev'e, 'Vestnik' ve 'İsvestia' dergileriyle ilgili olarak Merkez Komitesinin 10 Ağustos tarihli bir önceki kararında tarihçi Bekmakhanov'u himayesi için, burjuva - milliyetçileri zamanında ifşa etmemekle suçlanmış. 'Kazakhstanskaya

Pravda' gazetesi ise, 'parti üyelerinin halkın sesini dinlememesi' sonucuna varmıştır (Koljigit, 2019).

Ayrıca, tanınmış bilim adamı, öğretmen, psikolog, Kazak Devlet Üniversitesi rektörü T. Tajibaev, daha önce akademiden siyasi suçlamalarla, özellikle Bekmakhanov'u destekledikleri için ihraç edilen kişileri işe aldığı için komünistler tarafından sınanmıştır. Bu eleştirinin hemen sonuç vermemesi üzerine 'Pravda' gazetesi 20 Ekim 1951'de 'Kazak Üniversitesinde eleştiri ve baskı altındadır' yazısı yayınlanmıştır. Sonuç olarak, Merkez Komite'nin 10 Aralıkta toplantısının kararı, büyük bir bilim adamı olan T. Tajibaev'in rektörlük görevi elinden alınmıştır.

Bu yıllarda merkezi ve cumhuriyetçi yayınlar aracılığıyla Kazak aydınlarının gözünü karartmaya yönelik ön koşullar yaratılmış, 1930'ların deneyimi kullanılmıştır. Örneğin, 'Pravda' gazetesi 'Aramızdaki açık ağızlardan kurtulalım' başlıklı bir ana makale yayınlamış ve açık ağız örneği olarak Bekmakhanov'u kınayanlardan tarihçi B. Süleymenov'dan söz etmiştir (Nuskabayoglu, 1994).

1954 baharından sonra Kazakistan bilimi ve kültürü üzerindeki milliyetçilik karşıtı siyasi kampanya yavaşlamaya başlamıştır. Bunun nedeni ise Sovyetler Birliği genelinde başlayan olumlu süreçlerin etkili olmasıdır.

2.4. 1954-1985 Durgunluk Yılları

2.4.1. "Kazakistan Öğretmeni" gazetesi

Kazak topraklarında eğitimin yayılması 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında başlamıştır. O dönemde 'Dala Vilayeti Gazetesi', 'Kazakistan', 'Kazak' gazeteleri, 'Aykap', 'Mugalim' dergileri ve 'Kazakistan Okulu' tarafından sürdürülen diğer yayınlarla başlayarak, eğitimle ilgili birçok temel konu gündeme getirilmiş ve bir pek çok zengin içerikler toplanmış, yayınlanmıştır.

Zaman içerisinde eğitim ve bilimin gelişmesiyle, yöntemler ve eğitim anlayışı köklü değişikliklere uğradı. Bu nedenle 1952 yılından itibaren Kazak ve Rus gazetesi ‘Kazakistan öğretmeni’ yayınlanmaya başladı. İlk editörü O. Kudyşev'dir. Bu yayın, Millî Eğitim Bakanlığı bölümleri ve ilk ve ortaokul çalışanları, yani öğretmenler, pedagojik yüksek öğretim kurumlarının öğrencileri için yardımcı ve eğitici bir araç olarak kabul edilmiştir.

‘Kazakistan öğretmeni’ gazetesinde ilk sayısında yayınlanan ‘Sovyet okulunun yeni başarılarını elde edelim’ ana makalesinde ‘Öğretmenin çalışması, yalnızca pedagojik çalışma, sürekli çalışma ve ideolojik ve politik düzeyde sürekli iyileştirme ile birleştirildiğinde daha verimli olacaktır’ sonucuna vararak her öğretmenin dürüst ve sıkı çalışmasını gerektiğini öğütlemiştir. Aslında gazetenin temel amacı, sosyalizm çağında yaşayan nesli yetiştirmek, eğitim alanındaki genç öğretmenleri bilinçlendirmek, onlara yeni yöntemler hakkında yol göstermektir’.

‘Kazakistan öğretmeni’ gazetesinde pedagojik ve metodolojik yaklaşımlarla ilgili birçok materyal yayınlanmıştır. Örneğin, ‘Kamu eğitimi iyileştirin!’ adlı ana makalede: ‘19. oturumda eğitimle ilgili olarak belirtilen sorunlar dikkate alınarak, Komünist partiye ve Sovyet hükümetine sadık bir nesil yetiştirmek öğretmenlerin görevidir’ – denmiştir (Amantayev, 1990).

O yıllarda gazetenin asıl yazarları, her bölgenin ve ilçenin nitelikli öğretmenleri ve öğrencilerinden oluşuyordu. Gazetede pek çok içerik başlıksız uzun slogan benzeri alt başlıklar ile sunulmuştur. Bunun sebebi yazarların gazetecilik eğitimi almamış genç öğretmenler olması ve kadrosunun kademeli olarak değişmesi idi. ‘Kazakistan Öğretmenin’ 1956 yılından itibaren gazetede ‘Mektep’, ‘Parti’, ‘Sendika’, ‘İlim ve Edebiyat’ adlarıyla birkaç yeni bölüm açılmıştır. Birçok materyal türe göre farklılık göstermiş, her yazı içeriğine göre ‘Okul Hakkında Düşünceler’, ‘Okul Haberleri’, ‘Ocak Öğretmenler Toplantısından’ başlıkları altında yayınlanıyordu.

Gazete sadece öğrencilere öğretme yöntemlerine değil, aynı zamanda öğretmenin ders sırasında nasıl davranması gerektiğine de değinmiş. Örneğin, ‘Okul Hayatı’ özel

sayfasında, Kuzey Kazakistan bölgesindeki Voloşin ortaokulunda öğretmen olan K. Osmiyeva'nın 'Dikkat Hakkında' materyali yayınlanmış. Yazar makalesinde: 'Çocukları yalnızca yüksek sesle bağırarak ve onları cezalandırarak eğitemezsiniz. Çocuğa güvenmelisin. Bir öğretmen bir öğrenciye güvenmezse, ikisinin arasındaki ilişki bozulur' – diye başlayarak, devamında: 'İnsanlara saygı göstermenin ve alçak gönüllülüğü ifade etmenin Sovyet sosyalist hümanizminin ana amacı olduğu' sonucuna varmıştır (Mukaşeva, 2018).

2.4.2. Kültür ve Yaşam" ("Parasat") Dergisi

Bu sosyo-politik ve edebi derginin ilk sayısı Temmuz 1958'de yayınlanmış. Kıdemli gazeteler 'Sosyalist Kazakistan' ve 'Kazakstanskaya Pravda', Yazarlar Birliği'nin organı 'Kazak edebiyatı' gazetesi ve 'Jıldız' dergisinin ve 'Kazakistan kadınları' dergisi kutlama mesajı yayınlamıştır. Yazıda: 'Kültür ve yaşam' dergisinin kültür, sanat, edebiyat ve yaşam alanlarında önemli ve parlak ahlaki konuları geniş çapta göstereceğine inanıyoruz. Dergi, Kazak halkının gözde dergisi haline gelmelidir. Aynı zamanda dergi, kültür ve yaşamda halen görülen eksiklikleri ve gölgeli yerleri görmezden gelmemeli, büyümemizi ve ilerlememizi engelleyebilecek sahneler keskin bir kalemin gücü ve nakışlı sözlerle karşı çıkmalıdır. Kazak halkı dil bakımından zengindir. Derginin yerel dilin kullanımında büyük bir kültür gösterdiğine inanıyoruz.' (Koljigit, 2019). Derginin ilk editörü M. Dinişev'dir.

'Kültür ve Yaşam' ana başlıkları 'İlginç, öğren', 'Hayırların başlangıcı', 'Et yemekleri', 'Sanat ve bilim haberleri', 'Faydalı tavsiyeler', 'Doktor Tavsiyesi', 'Yabancı Şakalar', 'Aile eğitimin merkezidir', 'Spor', 'Bebeklere okuyun', 'Sanat Ustaları' olarak adlandırılmıştır.

Ayrıca bu yayında düzenli olarak her ay özel bir sayfa 'Oşagan', 'Kötü alışkanlıklardan kurtulun, iyi alışkanlıklar öğrenin' başlığı altında 'Dinlenme Günü' diye özel bir sayfa yayınlanmıştır.

Derginin ilk sayısında Sosyalist Emek'ten Nurmolda Aldabergenov'un 'Kırsal kültür üzerine bazı düşünceler' başlığıyla yazdığı bir makale yayınlanmıştır. Yazar, içerikle

güncel sorunları gündeme getirmiştir. Özellikle, köylerini modaya uygun ve kültürlü hale getirmek için her köyün, her ilçenin halkının, çobanlarının yaşam tarzını ve kültürünü iyileştirme gereğini vurgulamıştır. Çobanların göçebe hayatını gelecekte yerleşik bir kültürel mekâna dönüştürme fikrini ortaya atmış.

Bu yazarın derginin Ağustos ayındaki ikinci sayısında yer alan ‘Nurmolda Aldabergenov'un ‘Köy kültürü hakkında bazı düşünceler’ başlıklı makalesini tartışacağız’ yazısı Büyük Eleştiriden Önce’ adlı materyali yayınlanmıştır. On günlük Kazak sanatını kimlerin sergileyeceği ve ne ölçüde hazırlık yapıldığı anlatılmış.

Ayrıca T. Ahtanov'un ‘Büyükten büyüğe’, S. Kirabaev'den ‘Yukarı çıkarken’, Ş. Jienkulova'nın ‘Dans sanatımız’, U. Baidildaev'in ‘Söylenecek Güzel Şarkı’, B. Kundyzaev'den ‘Sahne şarkısı’, A. Lekerov'dan ‘Hayatın Güzelliği’, K. Tastanov'un ‘Yetenekli Orkestra Şefi’ adlı anıları yayınlanmıştır.

‘Kültür ve yaşam’ da şiire büyük önem vermiş J. Moldagaliev, A. Sarsenbayev, T. Moldagaliev, G. Khairbekov ve diğerlerinin şiirleri ve şarkıları yer almıştır. Ülkenin kültür ve yaşam tarzının geliştirilmesine kendi katkısını yapan tek yayın ‘Kültür ve yaşam’ duruluğu sayesinde günümüze kadar gelmeyi başaran nadir basın yayın organıdır. 1989 yılında adını ‘Parasat’ olarak değiştirse de otuz yıllık tarihi ve orijinal yazım süreci değişmemiştir (Kuzenbay, 2019).

2.4.3. 1986-1991 Kazak Basını

Kazakistan Komünist Partisi'nin XXVII. oturumundan sonra, Kazakistan medyası, partinin siyasi, ekonomik ve diğer alanlardaki durumunu yeniden inşasına aktif olarak katılmıştır. Yeniden yapılanma döneminde halkın ilgi ve istekleri için gerekli olan ve okuyucuların ilgisini çekecek birçok materyal ‘Sosyalist Kazakistan’, ‘Leninist Gençlik’, bölgesel ‘Orta Kazakistan’, ‘Beyaz Yol’, ‘Yedisu’, ‘Güney Kazakistan’ gazetelerde geniş yer bulmayı başarmış. Bu yayınlarda ilgi çekici konular tartışılmış ve insanların fikir ve düşünceleri açık bir şekilde dile getirilmiş. Apartman dairelerinin dağıtımı, gıda, rüşvet ve kayırmacılığın önlenmesi sorunlarını gündeme getirilerek dönemin gazetelerinin sayfalarında yeni manşetlerin yer alması dikkat çekicidir:

‘Parti Komitesi ve Yeniden Yapılanma’, ‘İmar ve biz’, ‘Milletvekil ve hayat’, ‘Emek rölesine devam edelim’ başlıklı yazılar mevcuttur. 1987 Ocak ve Ekim Plenum kararlarına göre, SBKP Merkez Komitesi, Ekim Devrimi'nin 70. yıldönümü için kapsamlı hazırlıklara ilişkin karar almış ve davayı gerçekleştirmek ve halka ulaştırmak cumhuriyet gazetecilerinin asli görevi haline getirilmiş. Aynı zamanda halkların tarihi dostluğu, okullarda dil öğretimi ve farklı ailelerin kaderi hakkında gazetelerin sayfalarında yazılar yayınlanmıştır. Ayrıca Cumhuriyet genelinde gazeteci kadrosunun kalitesini artırmaya yönelik çalışmalar ortaya konulmuştur (Smagulova, 2019).

1988 raporuna göre Kazakistan'da 500 cumhuriyet yayını, cumhuriyetler arası, bölge, şehir, ilçe ve yüksek tirajlı gazete, yirmi milyon dergi ve dergi benzeri yayın yapılmıştır. 1988 ve 1991 yılları arasında Kazak dilinde yayınlanan birkaç yeni baskı gazete ve dergi listesine eklenmiştir. Bunlardan ilki ‘Almatı Akşamı’ gazetesidir. Gazete 1 Temmuz 1988 tarihinden itibaren yayın hayatına başlamıştır. Kazakistan Komünist Partisi Almatı Şehir Komitesi ve Halk Temsilcileri Şehir Konseyi'nin gazetesi olarak kabul edilmiştir. Dolaşım- 36.000. Bölümleri: parti hayatı ve komünist eğitimi, konseyler ve sosyal konular, spor haberleri, askeri-vatanseverlik eğitimi ve anlık haberler, ekonomi, sosyalist rekabet ve mektupların kaydından oluşuyordu. Ana başlıklar: ‘Bizim ülkemizde’, ‘Haberler’, ‘Yabancı TV türünden’, ‘Parti Hayatı’, ‘Konseyler ve Yeniden Yapılanma’, ‘İmar ve biz’, ‘Tiyatro, sinema, reklam’ olarak adlandırılmış. Gazete, ‘Herkes için basın’ başlığı altında, okuyucularının güncel olayları, okuyucu ve basın arasındaki ilişki ve bağlantıları sürekli takip ederek görüşlerini yazmayı bir gelenek haline getirmiştir. Ayrıca ‘Almatı akşamında’ Merkez Komite Plenumlarının kararları ve SBKP oturumları, konuşma metinleri vb. gibi birçok materyal yayınlanmıştır (Baitursynov, 1991). Ayrıca başkentin işletmelerine genel bir bakış, aktif, tanınmış kişilerin fotoğrafları sunulmuştur. Gazetenin son sayfaları ise çoğunlukla kültürel haberler ile birlikte öyküler, şiirler, destanlar içeren edebi konulara yer verilmiş. Bir sonraki yayının adı ‘Örken’’dir. O zamanlar cumartesi günleri yayınlanan haftalık bir gazetedir. Ocak 1988'den beri yayın yapmaktadır.

Kurucular: basın bakanlığı ve yazı işleri ekibidir. A3 formatında 12 sayfadır. İki dildedir.

Önceleri öğrenci gazetesi olarak çıkmış, kısa sürede gazete, gençlerin aradığı ilginç ve sempatik bir yayın haline gelmiş. ‘Örken’, cüretkarlığı, gündeme getirdiği konuların derinliği ve ilkeli yapısıyla, ilk sayılarından itibaren popüler hale geldi. ‘Sosyal perspektif’, ‘Öğrenci ve piyasa ekonomisi’, ‘Demokrasi Öğretileri’, ‘Müzikal kolaj’ gibi başlıklar gazetede yer edindi. Bazen ‘Örken hakkında okuyucular’ başlığı altında ulusun gelenek-görenek, kültür ve dil sorunlarının tartışılıyordu. Mayıs 1989’da Kazakistan sendikalarının haftalık gazetesi olan ‘Adilet’ yayın hayatına başladı. Kazakça ve Rusça yayın yapmış olan gazetenin tirajı — 14342 kopyadır. Gazetenin temel görevi ‘Adilet’ okurlarını sendika hayatıyla tanıştırap, çalışma programları ile yüksek Sovyet değerlerini aşlamak. Başlıklar arasında: ‘Pazar ve insanlar’, ‘Sendika-işçi koruması’, ‘Resmi Bilgiler’, ‘Geleceğin uzmanı için’, ‘Sessiz kalmaya gerek yok’, ‘Yabancı meslektaşların deneyimlerinden’ yer alıyordu (Akinbekova, 2020).

22 Mart 1990 tarihinde yayınlanmaya başlayan üçüncü yayın ‘Ana tili’ gazetesidir. Kurucuları ‘Kazak dili’ derneği ve ‘Kazakistan’ yayınevidir. Gazete haftada bir sayı olarak 16 sayfa olarak yayınlanmaktadır. Kazakistan’ın tarihinde ilk kez Kazakistan topraklarında yaşayan halkların tüm temsilcilerine Kazak dilinin öğretilmesi sorunu gündeme getirilmiş, ulusal örf, adet ve tarih ile ilgili ciddi içeriklerin tek yayın olarak yayınlanması kabul edilmiştir. Sadece Kazak dilinde yayınlanmış ‘Anadil’nin yirmi kadar başlığı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları ‘Yerel kuruluşlar’da, ‘Kaderimize sahip çıkalım’, ‘Serke söz’, ‘Yaşam deneyimleri’, ‘Bilmesi gereken’, ‘Tolgau’da doğan dil’ olarak adlandırılmıştır. Kitap tanıtımı için özel başlıklar bulunmaktadır. Genel yayın yönetmeni Jarylkap Beisenbayulydur. Hemen her soruna kendi bakış açısı ve çözüm fikri sunan gazete, zamanla okurlarının merakla beklediği yayınlardan biri haline geldi (Fetisov, 1961).

Bir diğerk gazete ise ‘Halk Meclisi’dir. 24 Nisan 1990 tarihinden itibaren yayın hayatına başlamıştır. Kurucusu: Kazak SSC Yüksek Konseyi'nin başkanlığını yapmış Sarbas Aktaev’dir bir yazısında: ‘Bu gazeteyi Üst Kurula ve çevre ilçe milletvekillerine arz ediyoruz... düşüncelerinizi açıkça ifade edebileceğiniz bir platform haline getirmeyi amaçlıyoruz” diye yazmıştır. Yeniden yapılanma sırasında ‘Halk Meclisi’ sayfasında tanınmış gazeteci ve milletvekillerinin, şair ve yazarların ve sıradan emekçilerin birçok fikir ve görüşleri yayınlanmıştır.

Ayrıca gazetede cumhuriyet içindeki siyasi haberlerin yanı sıra dış hayattan haberler de sıklıkla yansıtılmıştır. Okuyucu kitlesi çok geniş olmakla beraber haftada iki kez Kazakça ve Rusça olarak yayınlanmıştır.

Aralık 1991'den itibaren ‘Asya’ gazetesi yayınlanmaya başlamıştır. Kurucuları: Bakanlar Kurulu ve yazı işleri ekibidir ve editörü Nurmakhan Orazbekov’dur. ‘Asya’ uluslararası bir gazete olup Kazakistan’ın komşu memleketleri olan, Tacikistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan devletlerinin sosyal ve siyasi hayatlarına dair haberlere yer vermiştir. Yazılan başlıklar arasında: ‘Güneşin bugünün nefesi’, ‘Dünya haberleri’, ‘Görüş Yarışması’, ‘Şiir, kelimelerin kralıdır’ ve benzeri. İki dilde yayınlanmış yazılar mevcuttur (Espagambetova, 2010).

7 Şubat 1991'den itibaren Kazakistan Müslüman Kadınlar Birliği ‘Ak Bosaga’ adlı gazete çıkarmaya başlamıştır. Ayda bir kez 4 sayfa olarak yayınlanmış olup Editörü Şolpan Ugybayovna’dır. Kazak kadınlarının ve kızlarının durumuna dikkat çeken bir yayın ahlakı edinmiştir.

‘Benim Görüşüm’, ‘Gizli Görüşme’, ‘Ayıp da olsa sorayım’, ‘Görgü ve Gelenek’, ‘Gelinlere tavsiyeler’, ‘Pazar ve insanlar’ gibi başlıklar altında yazılar yazılmıştır. 1991’de Nevada-Semey nükleer karşıtı hareketi ile ön plana çıkan ‘Amanat’ gazetesi yayınlanmıştır. Baş editörü S. Ainakulov’dur. Semipalatinsk depolama sahası ve bunun sonuçlarıyla ilgili sorunları gündeme getirmiştir. 8 sayfadan olup ‘Poligon’, ‘Merkez

üssü', 'Yaralı yer', 'Editöre mektup', 'Altın kemer' ve benzeri başlıklarda yazılar kaleme alınmıştır.

Kazakistan Tarım Bakanlığı'nın bir organı olan 'Dala Didary' gazetesi 1991 yılından beri yayınlanmaktadır. Haftalık yayınlardan olup baş editörü Bekbolat Adetov'dur. Ana başlıkları arasında: 'Tarımsal sanayi yeni bir durumda', 'Gelenek', 'Teknik onarım', 'Bugünün derdi yarının ekmeği' vardır. Sonraları gazetenin adı 'Auıl' olarak değiştirilmiştir (Şaripov, 1995).

Yeniden yapılanma yıllarında gazetelerin yanı sıra yeni dergiler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin 1990 yılında çıkan 'Densaulyk' dergisi, 'Yeniden Yapılanma Ufku', 'Bir uzmandan bilgi', 'Ülkedeki şifacılar', 'Hastalıktan kurtulmanın sırları' başlıklarıyla yazılar yayınlamıştır. Dergini Ana bölümlerini: 'Sosyal problemler', 'Tedavi-profilaksi', 'Nüfusa tıbbi hizmet sağlamak', 'Anne ve çocuk" vb. oluşturunuyordu. Editörü ise Moldakhmet Kanazov'dur.

Bir değeri 'Kazak dili ve edebiyatı' dergisidir. 1991 yılından beri yayınlanmaktadır. Kazakistan Halk Eğitimi Bakanlığı'nın aylık bilimsel ve pedagojik yayınıdır. Derginin ilk sayısında: 'Bu yayının amacı, Kazak dili ve edebiyatının kritik sorunlarını, okuyucuya düşündürücü değeri olan bilimsel, pedagojik ve metodik makaleleri halkın beğenisine sunmanın çeşitli yolları hakkında okuyucuya sunmak' olarak belirtilmiştir (Ospanuly, 2006)

'Kazak dili ve edebiyatı' dergisinin ana konuları: 'İlginç Dilbilgisi', 'Rus izleyicide Kazak dili', 'Şecere tarihi' vb. denmiş. Ayrıca burada ilginç hikayeler ve şiirler yayınlanmaktadır. Derginin genel yayın yönetmenliğini şair, yayıncı ve gazeteci Zernek Şildebayev üstlenmiştir.

2.4.4. Aralık 1986 olayının basında yer alması

Öncelikle Aralık 1986 gerçeğinin ilk olarak basında nasıl yayınlanıp açıklandığını hatırlatmakta fayda vardır. Tüm yayınlanan içerikler tek taraflı olup Almatı şehrindeki

olayla ilgili ilk bilgi, 18 Aralık'ta eski Sovyetler Birliği'nin telgraf ajansı tarafından bildirilmiştir. Basitçe 'Almatı'dan Haberler' adlı küçük bir haber, daha önce basında yer almayan şaşırtıcı bir olayı yayınlamıştır. Kazak gazeteleri de bunu tekrarlayanlar arasında yer almış ve bundan sonra merkezi basın, Aralık olaylarını kendince 'siyah beyaz' malzemelerle sunarak alay etmeye başlamıştır.

Yayının sayfalarında, Almatı sokaklarında görülen milliyetçi tezahürler suçlanarak azarlanmıştır. İsyanları düzenleyenlerin bulunması, yakalanması ve yargılanması gerektiği fikirleri açıkça ifade edilmiştir. Kanuna göre o dönemde halk mahkemeleri zaten bu görevi onların yerine getiriyordu. Bir zamanlar masumken mahkûm edilen ve daha sonra tamamen beraat eden Sabitova ve Rakhmetov, Salikova ve Kojakhmetov ve diğerlerinin davaları bunun kanıtıdır. Aynı Kazak gencinin yarattığı kriz sırasında yaşanan olayın özel organizatörlerinin olduğuna dair yüksek platformlardan yapılan açıklamalar doğrulanmamış ve sonunda örtbas edilmiştir (Mukanov, 1964).

Merhum A. Alimjanov'un 1 Ocak 1987'de 'Literaturnaya Gazeta'da yayınlanan 'Almatı'da ne oldu?' yazısı dikkat çekicidir. Sovyet basınının mensubu olduğunu ifade eden ancak kimliğini belirtmeyen bir yazar: 'Zamanı geldiğinde Almatı'da olan etkinliğin organizatörlerinin kim olduğunu öğreneceğimize inanıyorum. Güvensizlik tohumları ekmek isteyenlerin tipini, adını bilmeli. Çocuklarımızı kimin aldattığını öğreneceğimiz gün gelecek. Yalan ve dedikodularla onları öğrenci yurtlarından çıkaranları, ellerinde düşmanca ve cahil pankartlar tutanları, yalnız bırakanları ileride tanıyacağız' diye yazmıştır (Tilepbergen, 2019).

Ardından gazetenin muhabiri A. Samoilenko, iki hafta sonra yayınlanan sayısında 'Hakikat Dersleri' başlıklı yazısında görüşünü dile getirerek: 'Birçok genç cezalandırıldı, Komsomoldan çıkarıldı, yasa dışı faaliyetler nedeniyle eğitim kurumlarından atılmış, bazıları fitne ve ortalığı karıştırmaktan mahkemede yargılandı. Elbette isyanların liderleri ve organizatörlerinin aranması şarttır' demiştir.

Bu merkezi yayınların sayfalarında yayınlanan haberler bugünün bakış açısından taraflıdır, gölgeli ve isli yönlerin hakimiyetinin yanı sıra, olayı ciddiye alma, sorunun

kaynağını toplumsal koşullarda arama isteği söz konusu değildir. En önemlisi, gençlerin meydana neden geldiklerinin hikayesi söz konusu olduğunda, tüm yazarlar kendilerini birinin onları sürdüğü yanlış sonucuyla hemfikirdir.

O dönemde Komsomollerin gözde organı olan ‘Komsomolskaya Pravda’ bu fikrin üstesinden ileri gelmemiştir. Muhabir A. Lapin, Almatı’da Aralık ayında yaşanan olayı ‘Acı ders’ adlı yazısında: ‘Aradan bir süre geçtikten ve Aralık olaylarının milliyetçi çıkarlara yönelik eylemlerinin nedeni netleştiğinde buna ne denebilir?’ Bir şeyi güvenle söyleyebiliriz: yaşananların nedenleri, her şeyden önce, gençler arasındaki ideolojik çalışmanın ciddi eksiklikleri, yurtsever ve uluslararası eğitimin zayıflamasında yatmaktadır. Gençliğin bir kısmının milliyetçi görüşleri daha dün oluşmadı. Herkesin gözü önünde ot gibi bitiyorlar (Nysanbayev, 1998). Cumhuriyette 100’den fazla milletin temsilcilerinin yaşamasına rağmen, Kazak başkentinde, şehrin yüksek eğitim kurumlarında ve teknik okullarında okuyan insanların büyük çoğunluğunun yerel halkın temsilcileri olmasına dikkat etmediler. Yurttaki öğrencilerin ulusal kimliklerine göre düzenlenmesi önemsiz bir şeymiş gibi davranıldı” diyerek eleştiride bulunmuştur.

Buradan gençlik gazetesi muhabirinin bütün sorunu milliyetçilik haline getirdiğini ve asıl cevaptan kaçındığını görüyoruz. Partinin güvenilir bir ideolojik silahı haline gelen medya, ‘milliyetçi’ gençlerin eğitim kurumlarında ana dillerinde okuyamayacaklarını, başkentteki fabrikalarda asgari ücretli bir işi zar zor bulabilecekleri söylentileri yaymıştır.

Oysa Kazak dilinde eğitim veren okulların ve anaokullarının yıldan yıla ortadan kalkması, milletin kaderi, dilin kaderi ile ilgili önemli meselelerin, çözülememesi ve yerli halkların ayrımcılığa uğraması, medeni haklarını bile korumadan yoksun hale gelmesi hususunda tek bir yazı dahi yazılmamıştır.

Aksine Kazak gençlerinin Kazakça okuldan mezun olmaları ve Rusça bilmemeleri büyük günah olarak öne sürölmüştür. Örneğin Komsomol öğrencilerinin belgelerinde şu husus dikkat çekiyor; “Her şeyden önce, çoğunluğu cumhuriyetin güney

bölgelerinde yaşayan insanlar oldukları için çoğunlukla küçük köy ve yerleşim yerlerinde yaşıyorlar. Çoğu Kazak dilindeki ulusal okullardan mezun olmuş. Rusçayı çok az biliyor. Çalışmaları da ortalamanın altında. Çoğu sanayide çalışmamış veya orduda hizmet etmemiş” (Akhmetova, 1993).

Kazak dilinden bahseden ‘Komsomolskaya Pravda’ muhabiri, tarihinden, geleneklerinden, bihaber olduğu insanları yeren yazılar yazarak aslında bir nevi Moskova'nın söylediği baskıcı sloganlarla uyumlu bir düşünceleri dile getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Kazakistan'da her şeye adil davranması gereken siyasilerin gözü kulağı olan Pravda gazetesinde ‘enternasyonalizmin nesi var?’ adlı yayınında muhabir T. Yesilbayev'in 11 Şubat 1987'de ‘Mardymu'nun Zararı’ başlıklı bir makalesi yayınlandı. Makale Kazak okurları arasında öfkeye neden oldu. Bunun sebebi sendika, gazete ve dergilerde dönemin siyasetinin Kazaklarla ilgili yayınlanan tüm içeriklerin ayrıntıları ile ulusal dile çevrilmesiydi (Smagulova, 2019).

Aralık ayı yayınlarına göre, Rus yazarlar görüşlerini herhangi bir dayanak ve bilimsel kanıt olmaksızın açıklamalarda bulundular. İspatlamak, üste çıkmak adına Kazak milliyetçiliğinde kusur bulmaya çalışarak Rus aydınlar ‘Ruslar daha eğitilmiş Kazaklar geride kalmış’ demiştir. Aralık olayını tartışmak için ortaya çıkan belgelerde bundan bahsedilerek, halk tarafından suçlanan ve dile getirilmeyen diğer bir gerçek ise Almatı'da ‘Er Töstik’ adında bir Kazak anaokulunun varlığıdır.

Kazak anaokulunun müstakil bir evde açılması o dönemde insanları çok sevindiren bir gelişmeydi. Ancak ‘Kazak vatansever’ T. Yesilbayev'in görüşü bunun tam tersiydi. Bunun nedeni hükümete bağlı olmasıydı. Yazar, halkın desteklediği ve gösterdiği sevince mutluluk dileyen yayınları aşağılamış, cumhuriyet gazetesinin en önemli sayfasına bu haberi taşımıştır. Anaokulu örneğinden açıkça ulusal tecridin propagandasına çok kızan halkın küskünlüğüne neden olmuştur. Ancak yazar bununla da yetinmemiş, ‘gerçekten tarihi bir olay, çok sarsıcı’- diyerek alay etmiştir (Abdimanov, 1998). Diğer bir hadise ise tanınmış Kazak şairinin (A. Tajibaev) ‘Leninist çağda’ yayınlanan dil hakkındaki görüşü ile ilgilidir. Bilge olarak görülen şair: ‘Anadiliyle gurur duymak, onu korumak, yükselmesine ve gelişmesine katkıda

bulunmak- Kazak ulusunun her bir üyesinin, her Kazak ailesinin, tüm toplumun tek görevidir. Halkın gücü dilin gücüdür. Biz Kazaklar anadilimizi en akıcı, en bilgili ve en zengin dillerden biri haline getirmeliyiz. Bu, bugünün ve yarının genç kuşağının görevidir.’

Ancak bir ‘Pravda’ muhabiri Kazak dilinde eğitim ve öğretim yapılan epeyce okul ve anaokul olduğunu belirterek: ‘Farklı milletlerden çocukların izole edilmemesi, ortak bir okulda okuması ve ortak bir anaokulunda büyüülmesi çok daha iyidir’ diyerek Kazak okulların diğer ulusların çocuklarına zarar vereceğini belirtmiştir. Ertesi gün ‘Mardymysu'nun Zararı’ çevrilerek ülke genelindeki tüm gazetelerde yayınlandı (Amantayev, 1990).

Taldykorgan bölge meclisi yürütme kurulu başkan yardımcısı B. Ramazanov’un ‘Evinde başaran sonunda başarır’ 3 Eylül sayısında ise Semey bölgesi Şar istasyonundaki 60 Nolu Kazak ortaokulunun öğretmeni A. Kasymbekov’un ‘Yuvada ne görürse uçarken onu yakalar’ Ekim ayının 4. sayısında Kızılorda bölgesindeki birinci kollektif çiftliğinin çobanı A. Mendybaeva’nın ‘Durum var, servet yok’ başlıklı bir dizi materyaller yayınlanmıştır (Özbekuly, 1998).

Ayrıca burada ‘Moskova’da Kazak sanat ve edebiyatının on gününün arifesinde’ başlığı altında Kazak SSC Kültür Bakanı A. Kanafın’ın ‘İzvestia’ gazetesi meslektaşlarından yalan ifşa girişimi söz konusu. Muhabir Almatı ziyaretinden ‘Şırmawık’ adlı bir makaleyle dönerek. Tek taraflı bir yazı yazdı. Ülkenin başkentindeki yüksek öğretim kurumlarının rektörleri ve fakülte dekanlarının Kazak uyruklu olduğunu belirterek, yerli halkın toplam nüfusun yarısından azını oluşturmasına rağmen, enstitülerde Kazak gençliğinin arttığını, Brejnev Meydanı’na gelen gençler arasında hukuk fakültesi öğrencileri, mimarlık-inşaat, zooteknik veterinerlik enstitüleri öğrencileri olduklarını ve beklendiği gibi meydana gelenlerin çoğunun güneyden gelen genç insanlar olduğunu listelemiştir.

Kazak gençleri arasında yüksek öğrenim şevkini teşvik etmek yerine itibarsızlaştırmaya yönelik bir tutum sergilemiş, Kazak öğrenci sayısının arttığına dair

adeta şikâyet etmiştir. Almatı şehrinin, yerel etnik grubun daha yoğun olduğu güney bölgelerin ortasında yer aldığını da göz ardı etmiştir. Aralık ayındaki olayla ilgili makaleler yayınlamanın Moskova gazetecileri için bir gelenek haline geldiğini söylemeliyiz. Tarihe kanlı harflerle yazılan Aralık 1986, yenilenme gününe vesile olsa da bazı yazarların sadece millet meselesiyle ilgili konularla ilgilenmeleri ve çözüm aramaları Kazakistan için düş kırıklığıdır. Son yıllarda ülkede açık demokratik değişimler, açık tanıtım, cumhuriyet egemenliği ve bağımsızlığı yaşanmaktadır. Ancak dönemin çalkantılı zamanında merkez gazetelerinin bağımsız bir cumhuriyet kaygısı taşımadığı ortadadır. O dönemde Kazak milletinin vatanseverlik ruhunu yerenlerinde Kazak uyruklu olması şüphesiz halkı gazetelerine ve kıymetli gördüğü yazarlarına karşı küstürmüştür (Koljigit, 2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: SOVYET DÖNEMİ KAZAK GAZETELERİNİN ÖZELLİKLERİ

Sovyet yönetiminde Kazak gazetelerinin baskılanması

Sovyet döneminde ideolojinin hakimiyeti bilim, kültür ve edebiyata ayrıca basına kadar halkın tüm sosyal hayatı üzerinde sıkı bir kontrole sahipti. Toplumu aklen ve ruhen egemenliği altına alan, insan olmaktan çok bir nesne, emirleri yerine getiren itaatkâr makinalar olarak değer biçilmiş. Özgür düşünce, özgür çalışma, ifade özgürlüğü ortadan kalkmış, gerçeği aramak ve sorgulamak tam anlamıyla yasaklanmıştır. Bilim ve sanat ise ideolojik hizmetin bir parçası haline gelmiştir. Bu dönemde Milli Güvenlik Komitesi, Merkezî Parti Komitesi'nin ilgili daireleri ve komisyonlarıyla iş birliği içinde siyasi sansür gerçekleştirmiş, edebiyat ve sanatta belirli eğilimlere, yazarlara, sanatçılara karşı baskılar artmıştır.

Bu hususta Basın Genel Müdürlüğü'nün rolü büyük önem taşımıştır. Basın Genel Müdürlüğü, Merkezî Parti Komitesi ve Milli Güvenlik Komitesi'nin Sovyet karşıtı eylemler ve emirlerine aykırı olan veya sansür sırasında ortaya çıkan aykırı sözler hakkında bilgilendirilirdi. Bununla beraber basın yönünden toplumu yönetme ve yönlendirilmesinin üçlü yapısı ortaya çıktı. 50'li ve 60'lı yıllarda basın temelli tartışmaların ana yönü 'milliyetçiliği' bastırmakla birlikte komünist ideolojinin iktidara geldiği dönem basınının sınıf mücadelesinin aracı, kolektif propagandacı, kampanyacı ve örgütleyici araç olarak görev görmesiydi.

Basında halkın düşünceli vatandaşlarını hedef alan siyasi sloganlar; 'Halk düşmanı, sınıf düşmanı', 'burjuva-milliyetçi', 'milliyetçi-faşistler', 'Alaşorda karalamaları', 'Pantürkiler', 'Alaşorda köpekleri' diye yazılmıştır. Partinin iki ana gazetesi olan 'Sosyalist Kazakistan' ve 'Kazakhstanskaya Pravda' partinin Kazak ülkesindeki gözü kulağı olmuş ve Kazakistan Yazarlar Birliği'ni köşeye sıkıştırmıştır. 1956 yılında Kazak SSR Bilimler Akademisi bibliyografya yazarı Uşkiltai Subhanberdina, 'Türkistan Vilayeti Gazetesi', 'Dala Vilayeti Gazetesi', 'Aykap' gibi Ekim devrimi öncesi basın materyallerine önem vererek önemli olanları inceleyip bibliyografik indeks oluşturmaya başladı. Pek çoğu birlik genelindeki kütüphanelerde ve arşivlerde

milliyetçi yayınlar olarak adlandırılan Kazak basınının belgelerini arayarak, ‘Kazak devrim öncesi dönemlerinin materyalleri’, ‘Aykap sayfasındaki makaleler ve yazışmalar’ olarak anlamlı bibliyografik indeksler kaleme alınmış ve söz konusu kitaplar oldukça beğenilmiştir. Yazının yayın Editörleri ise E. İsmailov ve A. Margulan idi. Söz konusu yazının yayınladığının Merkez Parti Komitesi'nin haberdar olması ile yazıyla ilgili çalışma yapmış olan yazar ve editör cezalandırılmıştır.

N.S. Kruşçev'in dönemi Stalin'e kıyasla Sovyet genelinde daha ılıman ve insancıl politikalar izlemiş olsada kendisine has olumsuzlukları vardı. N. S. Kruşçev'in izlediği politikanın maceracı bir yön olduğunun tezahürlerinden biri, Belarus'ta bir gazetecinin şu sözleri sarf etmesiydi: ‘Komünizme ne zaman ulaşacağız? sorusuna Kruşçev; ‘Hepimiz Rusça konuştuğumuzda! O zaman oraya varacağız!’- cevaptan anlaşılacağı üzere ılıman politikaların yanı sıra Kruşçev'in Ruslaştırma politikaları yüzünden Kazak köyleri çökmüş, Kazakça eğitim veren okullar kapatılmış ve yerel Kazak memurlar ikinci sınıf hale gelmiştir. ‘Kazak edebiyatı’ gazetesi, milli kültür ve edebiyatın uzun süredir çözüme kavuşturulamayan sorunlarını cesurca gündeme getirmiş. Kazak okullarının daha kısa başlaması, Kazak dili ve edebiyatı ders saatlerinin keskin bir şekilde azalması, sözlü edebiyatta onlarca ve yüzlerce eski, kahramanlık, aşk, tarihi destanın yönetim tarafından ‘zararlı’ olarak yargılanması ve kaldırılması, yüksek öğrenim kurumlarına kabul için başvuran Kazak öğrenciler için zorla Rusça kompozisyon yazdırması örnek verilebilir.

Ayrıca kitlesel devrilme, kısaltılmış kelimelerin Rusça versiyonuyla aynı şekilde yazılmasına ilişkin bir kararnamenin kabul edilmesi, bazı cumhuriyetçi gazete ve dergilerin Rusça'dan çevrilmesi, bölgesel gazeteler ‘Kokşetau Pravdasy’ ve ‘Semei Pravdasy’ olarak adlandırılıp ve kısmen ruslaştırılması, evrakların Kazak dilinde yazılmaması, Almatı gibi büyük şehirlerde Kazak gençlerinin kayıtlarına katı kısıtlamalar getirilmesi, Kruşçev'in ‘komünizme ulaşmak için Rusça öğrenin’ çağrısının derhal uygulanması Ruslaştırma politikalarını hızlandırmıştır. Kazakistan'ın orta ve kuzey bölgelerinde Kazak halkının normal dil ortamının ihlali, yer adlarının

değiştirilmesi ve din karşıtı fikirleri vaaz ettiği bahanesiyle yazılı edebiyatın asıl versiyonlarının neredeyse toplu olarak ortadan kaldırılması peşi sıra gerçekleşmiştir.

1956 yılında Merkezi Komite, ‘Kazak edebiyatı’ gazetesinin kapatılması yönünde bir karar almış, Kakişev ise ‘milliyetçiliği’ nedeniyle görevinden alınmıştır. Kısa süre sonrada gazete editörü Maulenov, yardımcısı Moldagaliyev ve genel sekreter Abdirakhmanova ideolojik hatalar yaptıkları gerekçesi ile görevlerinden alınmıştır. Bu olaylar Kazak halkının milli tarihinin, dilinin, edebiyatının ve geleneklerinin istismar edildiği durumlara sebep olmuştur.

O yıllarda Parti Tarihi Enstitüsü'nün altı araştırmacısı- Tursynbek Kakişev, Rakhmetolla Sarsenbaev, Hamit Kasenov, Törekhan Alişerov, Tarih bilimi adayları Agzam Baişin, Adiet Muhtarov, ‘Kazakistan Kommunisti’ dergisi bölüm başkanı Kurmanbek Abildaev ve ‘Propagator's Notebook’ genel sekreteri Kyzır Aliaskarov, ‘Dil kültürü’ başlıklı bir makale yayınladılar. Bu yayının amacı ve anlamı, yayınlanan diğer açıklamalardan farklıydı. Yazıda ‘Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne bağlı enstitünün araştırmacısı mevcut politikaya bu düzeyde karşı çıkıyorsa, o zaman bizde seslenelim’ diyen Kazak vatandaşları birleşerek, yazı işleri bürosuna çok sayıda sert dille yazılmış tepki mektupları göndermiştir. Sorunun ağırlaştığını gören Merkezi Komite, gazetede yazı yayınlamayı durdurmuş ve 10 Aralık'ta aldığı kararla sorunun büyümesine izin veren Berdibayev, Kakişev ve Muhtarov'u ideolojik hataya neden olduğu ve milliyetçiliği kışkırttığı gerekçesiyle suçlamıştır. Anlaşılacağı üzere Sovyet döneminde özellikle 1960'lı ve 1990'lı yıllarda Kazak aydınları baskı altına alınmış, Kazak dilini kullanma ve tarihini öğrenme hususunda yasaklar ve baskı nedenli zorluklar yaşanmıştır. Sovyet ideolojisine aykırı eserler ortadan kaldırılmış ve pek çok aydın, gazeteci ve yazarlar sürgüne gönderilmiştir (Koskeeva, 2016).

Sansür

Sovyetler Birliği döneminde oldukça katı bir sansür politikası uygulanmıştır. Yetkililer tarafından gözetimi güçlendirilmiş ve rejim karşıtı hemen hemen her şeye

uygulanmıştır. Kazakistan da dahil olmak üzere SSCB'nin tüm cumhuriyetlerinde, birlik yapısına benzer şekilde Devlet Sırlarının Basında Korunması Dairesi açılmış. 23 Kasım 1949'da Basında Devlet Sırlarının Korunması Genel Müdürlüğü başkanlığına seçilen Abdraşid Nazarbayuli Şalabayev, 25 Şubat 1974 tarihine kadar bu kurumda görev yapmıştır. Bu süre zarfında 16 bölgede devletin sırlarının basılı olarak saklanmasına ilişkin müdürlükler kurarak faaliyet göstermiş, basın ve sanat eserleri üzerindeki siyasi-ideolojik kontrolü güçlendirmek adına sansür memurları yetiştiren eğitim programları oluşturmuş. Buradan yola çıkarak Sovyet yönetiminin sansür meselesine karşı hassas davrandığı ve bu uğurda eğitim programları dahi uyguladığı söylenebilir.

Yayınlanan haberler ve haber dili

Sovyetler Birliği döneminde yayımlanan gazetelerin pek çoğu bölge fark etmeksizin yapıları gereği birbirine benzeyen karakteristik özellikler taşıyor. Buna Sovyet döneminde Kazakistan'da yayınlanan gazetelerde dahil edilebilir. Dil unsuru, bölgesel haberler, yazı tipi, fotoğraf kullanımı, siyasi olan veya olmayan haber konuları ve Sovyet dönemi gazetelerinin en büyük ortak noktası olan propaganda yazıları, dönemin Kazak gazetelerinde de görmek mümkündür. Sovyet gazetelerinde reklam olmadığı bilinmektedir. Reklam kapitalizmin sinsi bir aracı olarak görüldüğü için gazetelerde reklam bulunmamaktadır. Onun yerine ekonomi, sanat-edebiyat, günlük yerel olaylar, siyasi ve politik yazılar ve yönetime bolca övgü içeren sloganlar ve ifadeler vardır.

Sovyetler Birliği, bütün sovyet cumhuriyetlerindeki halklara ideolojik söylemlerini yaymak ve insanlar arasında pekiştirmek adına kitle iletişim araçlarına büyük önem veriyordu. Hükümet, sinema-radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları üzerinde tam kontrole sahip olduğu gibi yazılı basın üzerinde de söz sahibi tek mutlak unsurdu. Yayınlanan gazetelerde Kazak dilinde başta Kazakistan'da olup biten hadiseler, kutlamalar, röportajlar, devlet bildirileri, diğer sovyet cumhuriyetlerinde gerçekleşen önemli hadiseler ve yurt dışındaki siyasi olaylar okuyuculara sunuluyordu. Ancak gazetelerde sunulan her içerik doğrudan hükümet denetimine bağlıydı. Bu yüzden

sıklıkla sansür uygulanması söz konusudur. Kazakistan'da yayınlanan gazetelerin hemen hepsi Komünist partinin propagandasını yapıyordu.

Gazeteler içerisinde genellikle ilk sayfada doğrudan Lenin'i, Komünist partiyi öven siyasi sloganlar veya devlet adamlarının sözleri aktarılmış. İşçi sınıfına vurgu yapmak adına da zaman zaman 'Biz' merkezli Kazak diline ait veya Kazakların aşına olduğu söz ve deyimlere yer verilmiş. Özellikle siyasi-politik içeriklere önem veren 'Leninşil Jas' ve resmî gazete olan 'Pravda'nın Kazakistan'daki ayağı 'Kazakstanskaya Pravda' gazetesi gibi siyasi temelli gazetelerde daha sık rastlanmaktadır. O dönemlerde gazetelere devlet tarafından hem gazete çalışanlarına motivasyon vermek hem de okurlarına güven aşlamak adına nişan ve ödülleri takdim edilmiş. Kazakistan'daki köklü geçmişe sahip her gazete bu nişanlara sahiptir.

Sayfa düzeni ve yazı tipi

Söz konusu bölge olan Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti içerisinde yayınlanan Kazakça gazeteler bütün sovyet cumhuriyetlerinde olduğu gibi kiril alfabesini kullanmıştır. Kiril alfabesinin kullanımının satır düzeni ve sayfa tasarımına büyük bir etkisi vardır. Latin alfabesi kullanan ülkeler hemen hemen birbirlerinin gazete tasarımlarına aşına iken Japon, Arap ve Kiril alfabesi kullanan ülkeler farklı sayfa düzenlerine hâkim. Dönemin pek çok sovyet gazetesinde olduğu gibi Kazakistan'da yayınlanan gazeteler büyük ölçüde dikey mazgallar ile ayrılır. Kullanılan resim veya fotoğraflar sayfa düzenini bozmayacak şekilde yerleştirilmiş. Izgaraların bu şekilde kullanılması, sayfaya yerleştirilecek haber sayısını, satırların boyutunu, satırların sayısını ve yazı tipini belirler. Günümüz gazeteleri ile kıyaslandığında estetik ve gösterişli tasarım kaygıları olmadığı ve sade yalın gazete tasarımları tercih ettikleri söylenebilir.

Dönemin koşulları dolayısıyla Kazakistan'da ve pek çok sovyet ülkesinde zaman zaman gazeteler fon eksikliği ve basım konusunda sıkıntılar yaşamış. Bu yüzden çoğu gazete içeriklerini siyah-beyaz yayınlamıştır. Dolayısıyla gazetelerde kullanılan fotoğraflar ve resimler renksiz olarak basılmış. Fotoğraf kullanımları genellikle azdır.

Devlet adamları veya önemli bir kişilik ile yapılan röportaj, uluslararası bir hadise veya bölgede gerçekleşen önemli bir olaya dair fotoğraflara yer verilmiş. Fotoğraftan daha çok çizimler ve posterlere yer verilmiş.

Dönemin Sovyetler Birliği Başkanı Nikita Kruşçev Stalin'den beri süregelen Sovyetler Birliği'nin sert ve diktatoryal imajını değiştirmek adına yönetimi ile birlikte insanların üzerindeki baskı ve korkunun azaltılmasına yönelik çalışmalarda bulunmuş. Sovyet siyasi hayatındaki bu dönüşüm Kazak gazetelerinde de hissedilmiş. Sovyet halkının mutluluğunu, çalışkanlığını, birlik ruhu taşıdığını, adil ve ahlak sahibi olduğunu yansıtan resimlere ve fotoğraflara yer vermeye başlanmış. Ayrıca Uzay yarışının başlaması ile Sovyetler Birliği'nin uzaya ilk insanı göndermesi sonrasında zaten varlığını hissettiren soğuk savaşın daha da körüklenmesi ile kapitalist ve Amerikan karşıtı fotoğraf ve resimlerde sayfalarda yer bulmuş.

Gazeteler içerisinde fotoğraflar ile birlikte çizimlerde kullanılmış olup tamamı siyah-beyaz basılmıştır. Günümüzdeki modüler sisteme sahip gazetelere kıyasla çok az fotoğraf kullanımı vardır. Gazeteler bu ihtiyacı karşılamak için resim veya el çizimlerine de başvurmuştur. Alışık olduğumuz fotoğraf kullanım tarzı ve düzeni mevcut değil ancak birden çok fotoğrafın kullanıldığı sayfalarda 'Z' kuralı dikkate alınmış. Fotoğrafları incelerden içerik bakımından Belgelendiren, Renklendiren ve Kavramsal fotoğraf türleri. Şekil bakımından ise Genel, Dikey, Yatay, Özgün ve Detay Fotoğraf türleri kısaca belirtilmiştir. Bu belirtilenlerin dışında, daha çok kullanılan fotoğrafların okura ne çağrıştırdıkları ne anlatılmak istendiğini, haber dili ile konusu arasındaki bağları, açıktan devlet fikirleri taşıyıp taşımadıklarına da değinilmiştir.

İçerik bakımından fotoğraf türleri

Belgelendiren fotoğraflar: Okuyucuyu bilgilendirici işlev üstlenir. Haber konusu ve içeriği ile doğrudan ilişkilidir.

Renklendiren fotoğraflar: Bilgilendirici görevi olmamasına karşın birlikte yer aldığı haber metninin konusuyla ilişkilidir.

Kavramsal fotoğraflar: Söz konusu haber konusunun merkezindeki kavramı görselleştirir

Şekil bakımından fotoğraf türleri

Genel Fotoğraf: Haber içeriğinde söz konusu olan olayın geçtiği zaman ve yer hakkında okuyucuya bilgi verir.

Dikey Fotoğraf: Görüntü dikey kadrajlanır ve fotoğraf içerisindeki objeler dikey konumda olur.

Yatay Fotoğraf: Görüntü yatay kadrajlanır ve fotoğraf içerisindeki objeler yatay konumda olur.

Özgün Fotoğraf: Fotoğrafi çeken muhabirin özgün çekim kullanmasıdır.

Detay Fotoğraf: Konu ile bağlantılı fotoğrafların ayrıntılı çekimleridir.

Buradaki Leninşil Jas gazetesinde dış politika haberi olarak dönemin Sovyetler Birliği Başkanı Nikita Kruşçev'in 18 Mayıs 1960'da ki Paris basın konferansına yer verilmiş. Bir diğer haberde ise yine Kruşçev'in Amerikalı iş adamı Cyrus Eaton ile görüştüğü aktarılmış.

Sosialist Kazakistan gazetesinde iç politikaya dair yazılar mevcut. SSCB Merkez Komitesi'nin 4 Mayıs'ta kimlerle toplandığı aktarılrken bir diğer haberde yoldaş Kruşçev'in işçiler ve hizmetlilerin üstündeki Sovyet halkının refahını arttırmayı amaçlayan vergilerin kaldırılması raporundan söz edilmektedir.

[illegible]

Alt taraftaki 7 Nisan 1960 tarihli gazetede ‘Birinin işi değil, bininin işi’ ya da ‘Kendini düşün, başkalarını da unutma’ gibi siyasi sloganlar mevcut. Leninşil Jas’ın kullandığı üslup Sosyalist Kazakistan’a kıyasla daha propogandacıdır. Leninist-Komünist fikirlerin daha çok övüldüğü bir dil hakimdir.

Kiril alfabesinin kullanımının satır düzeni ve sayfa tasarımına büyük etkisi vardır. Latin alfabesi kullanan ülkeler birbirlerinin gazete tasarımlarına aşina iken Japon, Arap ve Kiril alfabesi kullanan ülkeler farklı sayfa düzenlerine hakimdir. Her iki gazetede olduğu gibi pek çok Sovyet gazetesinde de satırlar büyük ölçüde dikey ızgaralarla ayrılır. Kullanılan resim veya fotoğraflar bu yapıyı adeta bozmayacak şekilde yerleştirilir. Izgaraların bu şekilde dikey kullanılması satırların boyutunu, satırların sayısını ve yazı tipini belirler. Negatif yazılar kullanılmakla birlikte çok az rastlanır.

Altındaki Leninшіл Jas gazetesinde sayfa tamamen Lenin'e ayrılmış. Birinci fotoğrafa bağlı haber başlığında 'Bir bilgeliğin cevheri olan efsane adamdır Lenin' yazıyor. İkincisinde ise 'Bir bahar şarkısıdır Lenin' yazılı. Başlıklardan da çıkarılacağı gibi Lenin'e ve Lenin'in temsil ettiği komünist düşüncelere övgüler vardır. Birinci haberde Lenin'nin fikirlerini paylaştığı bir

konuşmasından fotoğraf verilmiş buda başlığa uymuş. İkincisinde ise çalışma odasında olduğu bir görüntü paylaşılmış. Üçüncü haber ise Abdilhan Kasteev adlı bir ressam hakkında olsada dolaylı yoldan Lenin ile ilgilidir. Haberin sol yanına içerisinde Lenin'in bulunduğu fotoğrafı çekilmiş bir tablo vardır.

İçerik bakımından

Birinci ve kinci fotoğraf kavramsal fotoğraflar olarak kullanılmış çünkü Lenin ölümünden sonra zamanla siyasi fikirlerin vücut bulmuş haline dönüşmüş. Üçüncüsü ise renklendiren fotoğraftır.

Şekil bakımından

Birinci ve üçüncü fotoğraflar dikey ikinci fotoğraf ise yatay türdedir. Sosyalist Kazakistan gazetesinde 9 Mayıs Zafer Günü 'Yaşasın kahraman Sovyet halkı ve onun şanlı ordusu. Yaşasın sevgili komutanımız yoldaş Stalin!' yazılı kutlama mesajının altına Stalin'in boynuna sarılan bir kız çocuğunun fotoğrafı yanında komutanları ile birlikte fotoğrafı verilmiş. Fotoğrafta zafer sevinci ve coşkusu ile beraber Stalin'in kız çocuğuna sarılmasıyla sempatik gösterilmiş. Bunun yanında halkını seven ve kucaklayan bir lider olduğu imajını da verilmiş.

İçerik bakımından

Sayfa içeriğinde kullanım açısından renklendiren bir fotoğraf

Şekil bakımından

Yatay Fotoğraftır

Bir başka haberde ise Kazak işçilerinin toplandığı bir fotoğraf verilmiş. Üst başlıkta ‘Kazakistan emekçileri Sovyet hükümetinin iç ve dış siyasetini oy birliği ile kabul etti’ denmiş. Alt başlıkta ‘Makine işçilerinin alkışı’ yazılmış. Haber içeriği ile Fotoğrafa bakıldığında emektar Kazak işçilerinin Sovyet hükümetinin politikalarını destekledikleri ve muhalif olmadıklarını belgeliyor. Kazak emekçilerinin Sovyetler birliğinin yanında olduğu hükümete karşı güven hissi aşıyor.

İçerik bakımından

Belgelendiren fotoğraf

Şekil bakımından

Genel fotoğraf

Bir başka 20 Nisan 1960 Tarihli Leninşil Jas gazetesinde birinci sayfada fotoğrafı ile birlikte ziraat ile ilgili bir habere yer verilmiş. Haberde kamusal çiftliklerdeki çalışmalardan bahsediyor, habere başlarken ‘Sarp yerlerde çalışan işçilerin başarılarını görün! Tarım kültürünü arttırmaya ve ekinlerden istikrarlı hasat almak için çaba gösterin! Kamusal çiftliklerde çalışanlar işinizi keyifle yapın!’ yazısı göze çarpıyor. Fotoğrafta ise Kalhozlarda (kamusal çiftlikler) tarla süren bir traktörün fotoğrafı verilmiş. Haber dili ziraat çalışmaları ile ilgili propaganda yapıyor. Hali hazırda çalışan çiftçileri överek şevklendirirken, özendirmede var.

İçerik bakımından

Haber konusu ve temasıyla dolaylı yoldan bağlantılı olması nedeniyle renklendiren fotoğraf türü.

Şekil bakımından

Yatay fotoğraf kullanılmış

Altındaki Sosyalist Kazakistan haberinde de çok benzer bir fotoğrafa daha küçük boyutta yer verilmiş. Haber başlığında 'Her gün hasat hızımızı arttıralım!' denmiş. Alt başlıkta ise 'İki bin hektardan hasat elde edildi' yazılı. Leninshil Jas'ta kullanılan fotoğraf ile aynı gibi görülmekte fotoğrafa dikkatli bakıldığında bu fotoğrafta biçilmemiş ekinler ve insanlar fark ediliyor. Leninshil Jas'ta ki fotoğrafta insanlar yok, tarlanın sol kısmı sürülmüş ve traktöre pulluk takılı. Bu aslında dönemin Sovyet gazetelerinin benzer çekim tekniklerini, benzer görselleri kullandığını göstermekle beraber haberin içeriğine bağlı olarak benzer fotoğrafların değişime uğradığını gösteriyor.

İçerik bakımından

Belgelendiren fotoğraf

Şekil bakımından

Genel fotoğraf

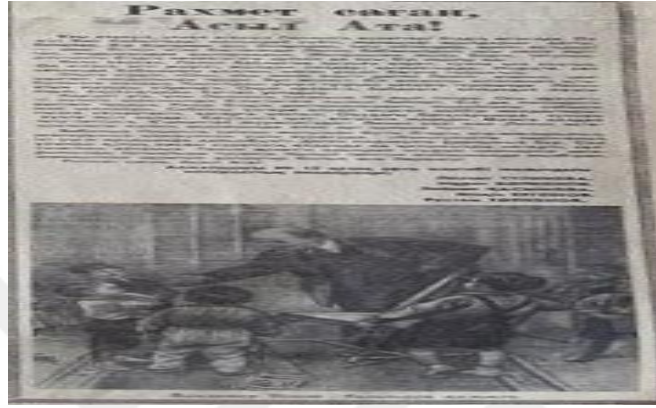
Altta bulunan Leninşil Jas gazetesinde yine Lenin'in olduğu ve ona övgü dolu sözlerin yer aldığı bir sayfa mevcut. Sayfanın en üstünde 'Yüreği sensin-Lenin' başlığı atılmış. Başlığını hemen sol altına da Lenin ve onun dava arkadaşlarının olduğu bir fotoğraf karesi verilmiş. Fotoğrafın altında ise 'Önderin Mektubu' başlıklı bir yazı kaleme alınmış. Fotoğrafta Lenin'in dava arkadaşlarıyla haklı mücadelesinin taraftarları olduğu, 'Önderin Mektubu' başlıklı yazıylada Lenin'in siyasi fikirlerinin okurlara hatırlatılması var.

İçerik bakımından

Hem fotoğraf hem de resim burada renklendiren fotoğraf görevi görüyor

Şekil bakımından

Birinci fotoğraf yatay ikincisi ise dikeydir

Sovyet dönemi gazeteleri büyük oranda benzerlikler taşımaktadır. Hepsinde sayfa kullanım tarzı, satır düzeni, yazı kullanımı, yazı tipi, fotoğraf vb. özellikler büyük oranda aynıdır. Bu benzerliklerinin altında yatan en büyük sebep Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde yer alan hemen hemen bütün yayın organlarının Komünist partiye, yani Sovyet hükümetine bağlı olmasıdır. Yazılan yazılar, çekilen fotoğraflar yayınlanıp halkın önüne sunulmadan evvel mutlaka partiye bağlı siyasi denetmenler tarafından kontrol edilir, gerekirse eklemeler ve çıkarmalar yapıldıktan sonra yayınlanabilir idi.

Bu yüzden çoğu Sovyet dönemi gazetesi ve kullanılan fotoğraflar ya birbirinin aynıdır ya da birbirine çok benzemektedir. Öte yandan gazeteler arasında farklar mevcuttur. Örneğin, Sosyalist Kazakistan daha çok iç siyasete ve yerel hadiselerde olup bitenler hakkında yazı kaleme almakta iken Leninşil Jas adının da hakkını vererek, daha çok siyasi fikirlerin güdüldüğü Leninist propaganda yapmıştır. Bu doğrultuda Sosyalist Kazakistan gazetesine kıyasla daha çok bir ‘fikir’ gazetesi gibi hareket etmiştir.

SONUÇ

20. yüzyılın başları, Kazak halkının tarihinde, Rus İmparatorluğu tarafından kasıtlı olarak bastırılan ulusal bilincin uyanmasına yol açan ve kamuoyunun yükselişine neden olan bir dönemdir. Bu noktada, milli bilincin en üretken alanı olan edebiyat, halk bilincinin bir göstergesi olan basının önemli bir ilerleme kaydetmesi söz konusudur. Kazak basını, ulusun politik-sosyal, edebi, kültürel düşüncesinin oluşumuna ve uyanmasına katkıda bulunmuş, tarihinin yüzyılı aşkın bir süredir esrarengiz bir kroniğidir. 19. yüzyılın 2. yarısında Çarlık Rus hükümetinin 'Türkistan Vilayeti', 'Dala Vilayeti' kararıyla doğmuştur. Kazak basınının temellerini atan 'Türkistan Vilayeti' gazetesinin sona ermesinden sonra Orta Asya halklarının dillerinde gazete ve dergiler çıkmaya başlamıştır. Bunlardan başı çekenlerden biri ise 'Dala Vilayeti' gazetesidir. Gazete, programına göre resmi olarak çar hükümetinin emir ve kararnamelerini, yasalarını ve idari yönetimini yayınlayan bir yayın organıdır (Syzdykov, 1991).

Gazete, Kazak halkının kamusal ve sosyal düşüncesini uyandırmada, kültürel ve edebi dünya görüşünü oluşturmada ve genişletmede önemli bir etkiye sahiptir. Siyasi ve ekonomik konuların yanı sıra eğitimin durumu, sanat ve eğitimin yararları, Rus kültürünün kazanımları, Kazak edebiyatının değeri, Kazak aydın ve bilim adamlarının hayatı hakkında çok sayıda tarihi makale ve rapor yayınlanmıştır. Rus devrimci-demokratik basınının ve halkçılığının ve gazeteciliğinin temellerini atmış. Rus basınının da etkisiyle 'Kazakistan', 'Serke', 'Kazak', 'Alaş', 'Birlik tuwı', 'Saryarka', 'Ulan', 'Üş Jüz', 'Tırçılık' vb. gazete ve dergiler çıkmış, Kazak halkının dünya görüşünü etkilemiş, görüşlerini genişletmiş ve ilerici aydınlanma yönünde büyük rol oynamıştır. Kazakistan'da örgütlü sosyal demokrat grup vb. teşkilatlar, ülkedeki devrimci harekete öncülük etmişler ve yerel yayınları kullanarak kendi bağımsız basın organlarını da oluşturmuşlardır. Çarlık otokrasisinin sömürge politikasını cesurca teşhir eden ve proletaryanın buna karşı geliştirilmesinde çok önemli rol oynayan Leninist gazeteler 'İskra', 'Novaya Jizn', 'Oral', 'Trudavaya Jizn', 'Stepnaya Jizn' sürekli olarak haber yapmış, işçilerin siyasi uyanışı üzerine etkili olmuştur (Ahmedov, 1996).

1905-1907'de Kazakistan'ın Bolşevik basını, Kazak işçilerinin devrimci mücadeleye katılmasında büyük rol oynamış. Harekete önderlik ederken, basın yerel parti örgütlerinin silahı halini almış. Bolşevik basın 'Sosyal-Demokrat', 'Zvezda', 'Pravda' sürekli olarak Kazakistan işçilerinin özgürlük mücadelesini aktarmıştır. Rus ve Kazak işçilerinin içinde bulundukları zor durumu ve mücadeleyi kaleme alan basın, halk arasında sınıf dayanışması duygusunu güçlendirmiş. Bolşevik ideallerinin kıvılcımlarıyla da Kazak demokratik basını ortaya çıkmıştır. 'Kazakistan' gazetesi, 'Aykyn' dergisi Kazak kamuoyunu, edebiyatını ve gazeteciliğini yayınlamış. Ualihanov, Y. Altınsarın, A. Kunanbayev'in eğitim gelenekleri temelinde geliştirilmesinde katkıda bulunmuştur. 1915-1918 yıllarında Ufa'daki Rama medresesinde öğrenim gören Kazak gençleri B. Mylin'in bünyesinde 'Sadak' dergisi yayınlamış, 1913 yılında 'Elim' gazetesi. Rusya'da devrimci hareketin yeniden canlanması ve birinci dünya savaşı sırasında, Bolşevik basını, demokratik bir istikametle Kazak lideri, Rus proletaryası ile birlikte Kazakistan işçilerinin otokrasiye karşı ayaklanmasının gelişmesinde önemli bir rol oynamış. 19. yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılın ilk yarısında Kazak basınının siyasi ve toplumsal önemi çok büyüktür. A. Baytursynov, M. Dulatov, A. Bokeyhanov, M. Tynyşpaev gibi Kazak aydınları, Kazakça yayın yapan bu gazeteler aracılığıyla uzun zamandır bir koloni olan ülkenin birikmiş sorunlarını gündeme getirmiştir (Abdimanov, 1998).

Böylece, 19. yüzyılın ve 20. yüzyılın ilk yarısında Kazak basını, sosyo-sosyal düşüncenin uyanışı, oluşumu, Kazak halkının kültürel ve edebi dünya görüşünün genişlemesi üzerinde önemli bir etkisi olan manevi bir araç olmuştur. Genel olarak basının özelliği, kampanya faaliyeti sırasında daha fazla önem kazanır. Bu nedenle farklı yıllarda yayınlanan yayınlar, Kazakistan tarihinin her gününün, ayının ve yılının yıllığı niteliğindedir.

Tüm bu değerlendirmenin sonunda denilebilir ki Kazak basını Rusların bölgeye gelmeleri ile başlamış, zaman içerisinde milliyetçi ve sosyalist fikirler yer değiştirmiştir. Kimi zaman bağımsızlık hareketinin oluşmasında Kazaklara öncülük etmiş kimi zaman imparatorluğun veya Sovyet rejiminin çıkarları için hareket etmiştir. Ancak var olduğu süre zarfında ulusun başından geçen hadiseleri aktararak Kazak ulusunun aynası olmuştur. Olmaya da devam etmektedir. Sovyetler Birliği döneminde

Kazak basını ağırlıklı olarak propaganda üzerine kurulmuştur. O yüzden genel olarak basınlar Komünist Parti'nin siyasetini ile ideolojisini desteklemek zorunda kalmıştır. Ayrıca söz konusu dönemde Sovyetler nezaretindeki gazetelere şairler yazarlar da başyazar olarak aktif bir şekilde katılmıştır. Bunun sonucunda edebiyatın da Sovyetlerin menfaati için basın sayfalarına sokulması kaçınılmaz hale gelmiştir. Deyim yerindeyse edebiyat da bir nevi gazetecilik işlerine ortak olup propaganda dışına çıkma imkanının kısıtlandığı söylenebilir.

Konuya farklı yönden bakılacak olursa o dönemlerde edebiyatın basına bağımlı olduğu görülmektedir. Edebiyatçıların eserlerinin halk arasında yayılması için basına ihtiyaçları vardı ancak basının maruz kaldığı sansür yüzünden eserleri kısıtlı olarak yayınlanabiliyordu. Dönemin farklı ülkelerine kıyasla basının denetleme mekanizması yani dördüncü güç olması hususu Sovyet sistemi içerisinde geçerli değildir. Onun yerine sisteme bağlı ideolojiyi ve doğrudan hükümeti destekleyen bir kitle iletişim aracı görevi görmektedir.

Sonuç olarak Kazakistan'daki basınların Sovyetler Birliği döneminde hızla geliştiğini söylemek güçtür. Ancak o dönemde siyasi konular basında özgürce tartışılmamış olsa da sosyal konular gündeme sık sık getirilmiştir. Bu da bize Sovyet politikasının ne kadar doğru olup olmadığını sorgulamaya yöneltmektedir. Sert müdahaleler, baskı ve sansür uygulamalarına ve propagandalara rağmen sosyal sorunların yüzünü örtememiş ve basın siyasal problemleri sosyal problem olarak ifade etmeye devam etmiştir. Kazak basını ideolojik baskıya rağmen halkın talebini dile getirmekten geri durmamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdimanov, Ö. (1998). Kazak Matbaasının Tarihi. *Kazak*, 6-8.
- Ahmedov, G. (1996). Alaş "Alaş" olduğunda. G. Ahmedov içinde, *Alaş "Alaş" olduğunda* (s. 224-227). Almaty: Jalın.
- Akhmetova, L. (1993). Kırlangıç Kalemleri. *Egemen Kazakistan*, s. 7-9.
- Akınbekova, A. (2020). Kazak dergileri: tarih, tipoloji, işlev. *Kazak Üniversitesi*, 214-218.
- Akkuly, S. (2010, Mayıs 24). *Azattyk Radyosu*. Azattyk Radyosu: <https://www.azattyq.org/> adresinden alınmıştır
- Akkuly, S.-h. (2010, Mayıs 24 Mayıs). *Azattyk*. Azattyk: <https://rus.azattyq.org> adresinden alınmıştır
- Allabergen, K. (1996). *Kazak Gazeteciliğinin Tarihi*. Almaty: Bilim.
- Allabergenov, K. (1998). Dünya Basınının Tarihinde K. Allabergenov içinde, *Dünya Basınının Tarihinde* (s. 31-35). Almaty: Almaty.
- Amantayev, A. (1990). Kitabın, Dergi ve Gazete Makalelerinin ve Kırgızlarla İlgili Kayıtların Dizini. A. Amantayev içinde, *Kazak Basınının Tarihi* (s. 28-31). Almaty: Bilim.
- Atabayev, K. (2000). Kazak basını Kazakistan tarihinin kaynağıdır. K. Atabayev içinde, *Kazak basını Kazakistan tarihinin kaynağıdır* (s. 358-362). Almaty: Kazak Üniversitesi.
- Auezov, M. (1961). Edebi miras ve onun çalışması. M. Auezov içinde, *Edebi miras ve onun çalışması* (s. 29-33). Almaty: Sariarka.
- Auezov, M. (1961). Edebi Miras ve Onun Çalışması. M. Auezov içinde, *Edebi Miras ve Onun Çalışması* (s. 47-51). Almaty: Almaty.
- Aydarov, G. (1991). Orhun şarkıları tarihi veridir. G. Aydarov içinde, *Orhun şarkıları tarihi veridir* (s. 78-84). Almaty: Almaty.
- Baitasov, B. (2005). Arystar. *Otyrar*, 26.
- Baitursynov, A. (1991). *Dil eğitimi*. Almaty: Ana Dil.
- Baymenşin, S. (1994). Maylının Beyimbeti. S. Baymenşin içinde, *Maylının Beyimbeti* (s. 118-122). Almaty: bilim.
- Baymenşin, S. (1996). Gücün Dördüncü Tahtı. S. Baymenşin. içinde Almaty: Bilim.
- Baymenşin, S. (1996). Gücün Dördüncü Tahtı. S. Baymenşin içinde, *Gücün Dördüncü Tahtı* (s. 67-71). Almaty: Bilim.

- Bekhojin, K. (1964). Kazak Basını Geliştirme Yolları. K. Bekhojin içinde, *Kazak Basını Geliştirme Yolları* (s. 49-51). Almaty: Almaty.
- Bekhojin, K. (1981). Kazak basınının tarihinin bir taslağı. B. Kalijan içinde, *Kazak basınının tarihinin bir taslağı* (s. 63-67). Almaty: Jalın.
- Bekhojin, K. (1981). Kazak Basınının Tarihinin Bir Taslağı. K. Bekhojin içinde, *Kazak Basınının Tarihinin Bir Taslağı* (s. 35-38). Almaty: Almaty.
- Bekhojin, K. (1988). Kazakistan'ın gazetecilik tarihinin denemeleri. K. Bekhojin içinde, *Kazakistan'ın gazetecilik tarihinin denemeleri* (s. 110-112). Almaty: Sariarka.
- Bekhojin, K. M. (1988). Kazakistan'ın Gazetecilik Tarihinin Denemeleri. K. M. Bekhojin içinde, *Kazakistan'ın Gazetecilik Tarihinin Denemeleri* (s. 83-87). Sankt-Petersburg: Lenizdat.
- Bennigsen, A. (1991, 10 10). Lemerrier-Kelkeje. *Kazak*, s. 74-77.
- Eleukenov, Ş. (1998). Kitap Biliminin Temelleri. Ş. Eleukenov içinde, *Kitap Biliminin Temelleri* (s. 32-35). Almaty: Almaty.
- Espagambetova, A. (2010). Kazak edebiyatı. *Kazak Ansiklopedik*, 23.
- Fetisov, M. (1961). Kazak gazeteciliğinin doğuşudur. F. Mikhail içinde, *Kazak gazeteciliğinin doğuşudur* (s. 47-50). Moskova: İntellekt.
- İmaşev, S. (1961). Kazakistan'da komünist mührün doğuşudur. S. İmaşev içinde, *Kazakistan'da komünist mührün doğuşudur* (s. 86-89). Almaty: Kazgosizdat.
- İrmukanov, B. (1998). Yazılı kaynaklarda Kazakistan'ın geçmişi. B. İrmukanov içinde, *Yazılı kaynaklarda Kazakistan'ın geçmişi* (s. 370-374). Almaty: Ülke.
- İsakanuly, D. (1999). Her şeyden önce çıkarlar. *Akikat*, 37.
- Jakıp, B. (1998). Muhtar Auezov Bir Gazetecidir. B. Jakıp içinde, *Muhtar Auezov Bir Gazetecidir* (s. 73-76). Almaty: Almaty.
- Kakişuly, T. (2003). *Kazak edebiyat eleştirisinin tarihi*. Almaty: Bilim.
- Kaliuly, J. (1999). Mamanya. J. Kaliuly içinde, *Mamanya* (s. 272-275). Almaty: Atamura.
- Kenjebayev, B. (1956). Kazak Basınının Geçmişinden Alıntılar. B. Kenjebayev içinde, *Kazak Basınının Geçmişinden Alıntılar* (s. 47-49). Almaty: Kazak Üniversitesi.
- kitaphana.kz. (2010). <https://kitaphana.kz/>: <https://kitaphana.kz/refkaz/232-zhurnalstika/2512-19-20gasirdagi-kazakstan-baspasozi.html> adresinden alınmıştır

- Klyuçevskiy, V. (1989). Dokuz ciltte çalışır. V. Klyuçevskiy içinde, *Dokuz ciltte çalışır* (s. 6-9). Moskova: Mysl.
- Kojakeev, T. (1991). Yıl kuşları. T. Kojakeev içinde, *Yıl kuşları* (s. 84-87). Almaty: Kazakistan.
- Kojakeev, T. (1995). Sözlerin sardarı'dır. T. Kojakeev içinde, *Sözlerin sardarı'dır* (s. 78-82). Almaty: Rauan.
- Kojakeev, T. (1996). Hicivin temelleri. T. Kojakeev içinde, *Hicivin temelleri* (s. 59-63). Almaty: Sanat.
- Koljigit, A. (2019). Alaş aydınlarının yayıncılığa katkısı. *Kazak Üniversitesi*, 9.
- Koskeeva, A. (2016). Sovyet ideolojisinin ulusal aydınlar üzerindeki etkisi. *Gumilev Üniversitesi*, 50.
- Koygeldiev, M. (1995). Alaş'ın Hareketi. M. Koygeldiev içinde, *Alaş'ın Hareketi* (s. 183-187). Almaty: Sanat.
- Kojakeev, T. (1993). Genç muhabirler. T. Kozhakeev içinde, *Genç muhabirler* (s. 39-42). Almaty: Sanat.
- Kul-Muhammed, M. (1996). Alaş gazisi. M. Kul-Muhammed içinde, *Alaş gazisi* (s. 224-227). Almaty: Jeti jargı.
- Kuzenbay, A. (2019). Alaş Kahramanı: Kazak aydınları ve Kitap. *Kazak Üniversitesi*, 32.
- Mukanov, S. (1964). Halk Mirası. S. Mukanov içinde, *Halk Mirası* (s. 107-109). Almaty: Ülke.
- Mukaşeva, M. (2018). Kazak Gazeteciliğinin Tarihi. *Kazak Üniversitesi*, 459.
- Myrzahmetov, M. (1993). Kazak nasıl Ruslaştırıldı. M. Myrzahmetov içinde, *Kazak nasıl Ruslaştırıldı* (s. 128-132). Almaty: Atamura.
- Nazarbayev, N. (1999). Tarihin gelgitinde. N. Nazarbayev içinde, *Tarihin gelgitinde* (s. 163-167). Almaty: Atamura.
- Nurpeisov, K. (1995). Alaş ve Alaşorda. K. Nurpeisov içinde, *Alaş ve Alaşorda* (s. 122-124). Almaty: Rauan.
- Nuskabayoğlu, J. (1997). Eski yayınlar. Değerli veriler. Güzel isimler. . J. Nuskabayoğlu içinde, *Eski yayınlar. Değerli veriler. Güzel isimler.* (s. 131-133). Almaty: Rauan.
- Nuskabayoğlu, K. (1994). Alaş'ın altı hayranı. K. Nuskabayoğlu içinde, *Alaş'ın altı hayranı* (s. 66-69). Almaty: Kazakistan.

- Nuskabayuly, J. (2018). Kazak gazeteciliğinin tarihi (1870 — 2008). J. Nuskabayuly içinde, *Kazak gazeteciliğinin tarihi (1870 — 2008)* (s. 119-122). Almaty: Bilim.
- Nygmetov, E. (1964). Eğitim ve iş. *Kazakistan*, 5.
- Nysanbaev, A. (1998). "Kazak" gazetesi. *"Kazak Ansiklopedisi"*, 556.
- Nysanbayev, A. (1998). "Kazakistan". *Kazak ansiklopedisi*, 9.
- Omarbekov, T. (1997). 20-23 yılda Kazakistan'ın trajedisi. T. Omarbekov içinde, *20-23 yılda Kazakistan'ın trajedisi* (s. 320-324). Almaty: Sanat.
- Omaşev, N. (1988). Dalgada Paslanıyor. N. Omaşev içinde, *Dalgada Paslanıyor* (s. 54). Almaty: Kazakistan.
- Omaşev, N. (1992). Kazak Radyo gazeteciliği: tarih, deneyim, teori. . N. Omaşev içinde, *Kazak Radyo gazeteciliği: tarih, deneyim, teori.* (s. 56-59). Almaty: Astana.
- Ospanuly, S. (2006). *Altynsarin'in etrafındaki insanlar*. Kostanay: Jalın.
- Özbekuly, S. (1998). Alaş Aslanları. S. Özbekuly içinde, *Alaş Aslanları* (s. 192-194). Almaty: Jeti jargı.
- Rameev, İ. (1926). Vaktili Tatar Basını 1905-1925. İ. Rameev içinde, *Vaktili Tatar Basını 1905-1925* (s. 33-38). Kazan: Gajur.
- Sak, K. (2000). Ulusal farkındalık kampanyası. *Kazak Üniversitesi*, 183.
- Sak, K. (2014). Alaş edatı: arazi sorunu. *"Kazak Ansiklopedisi"*, 400.
- Sak, K. (2014). Alaş edatı: dil sorunu. *"Kazak Ansiklopedisi"*, 400.
- Sak, K. (2014). Alash'ın önsözü: din sorunu. *"Kazak Ansiklopedisi"*, 400.
- Şaripov, A. (1995). Kazak Gazeteciliğinin Tarihi. A. Şaripov içinde, *Kazak Gazeteciliğinin Tarihi* (s. 104-106). Almaty: Rauan.
- Smagulova, A. (2019). Alaş Enstitüsü ve Semipalatinsk Basını. *Jubanov Üniversitesi*, 12.
- Şonanuly, T. (1995). Toprağın kaderi ülkenin kaderidir. T. Şonanuly içinde, *Toprağın kaderi ülkenin kaderidir* (s. 224-227). Almaty: Sanat.
- Subhanberdina, Ü. (1961, Ekim 1). "Aykap" Sayfasındaki Makaleler ve Yazışmalar. *Kazak*, s. 6-9.
- Subhanberdina, Ü. (1963, Mart 19). Kazak Öncesi Devrim Öncesi Periyodik Baskıdan Malzemeler. *Kazak*, s. 10-14.
- Subhanberdina, Ü. (1989-1996, Ocak 4). Dala Vilayeti Gazetesi. *Kırgız*, s. 9-14.

- Subhanberdina, Ü. (1993). Kazak. Saryarka. Alaş. Ü. Subhanberdina içinde, *Kazak. Saryarka. Alaş.* (s. 48-53). Almaty: Rauan.
- Subhanberdina, Ü. (1995). Aykap. Ü. Subhanberdina içinde, *Aykap* (s. 19-24). Almaty: Rauan.
- Subhanberdina, Ü. (1998). Kazak. Ü. Subhanberdina içinde, *Kazak* (s. 36-39). Almaty: Rauan.
- Syzdykov, S. (1991). Orhun şarkıları tarihi veridir. S. Syzdykov içinde, *Orhun şarkıları tarihi veridir* (s. 78-82). Almaty: Almaty.
- Kojakeev, T. (1992). Mavi gölgeler, T. Kojakeev içinde, *Mavi gölgeler* (s. 50-55). Almaty: Kazakistan.
- Taişybay, Z. (1992). Kazak'ın Kazak'tan başka dostu yoktur. Z. Taişybay içinde, *Kazak'ın Kazak'tan başka dostu yoktur* (s. 9-13). Almaty: Kazakistan.
- Tilepbergen, A. (2019). Alaş figürü Batyrbek Aljanov'un editoryal faaliyeti. *Kazak Üniversitesi*, 21.

EKLER: GAZETE RESİMLERİ

‘Türkistan Vilayeti’ Gazetesi

[illegible]

‘Torgay’ Gazetesi

Воскресенье, 17-го декабря 1906 г. № 22 ГИМ М. 1906 г. Год издания 1

ОМЫЧЪ

выходитъ въ г. Омскѣ ежедневно, кромѣ дней постъ-праздничныхъ

НОВЫЙ ГОРОДСКОЙ ТЕАТРЪ
 Дирекція Омскаго-Иркутскаго театровъ: Е. М. Долина.
 сегодня
 предъ концъ 1-го акта въ 8 часовъ вечера, пообщая пьеска М. Горькаго
 «Кремль въ бурю» (по роману Л. Толстого) въ 2-хъ актѣхъ.

В а р в а р ы
 Начало въ 7½ час. веч.

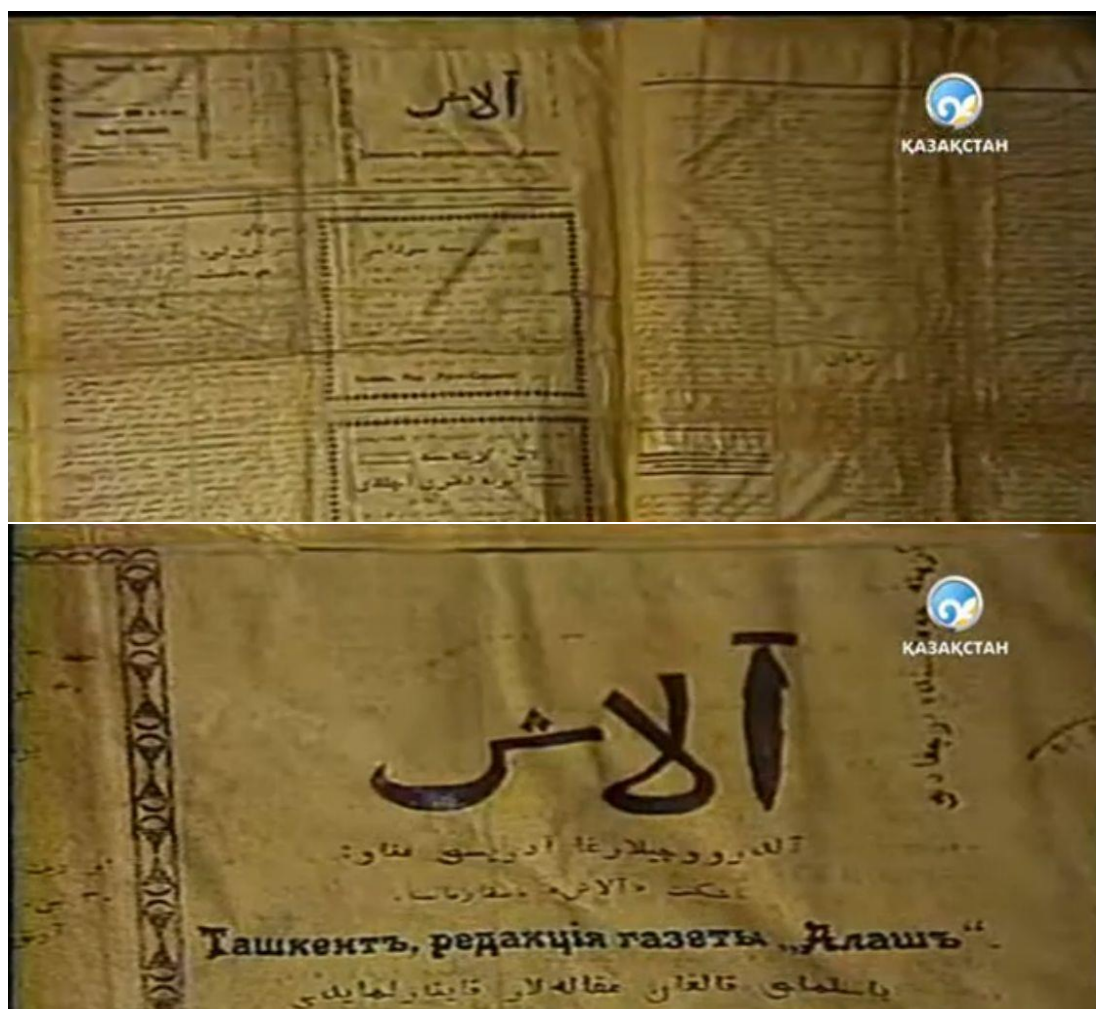
Спеціальныи Бѣльсови магазинъ
 а также муфты, шапки, згачія платья, бов, горжеты и другіе товары.

„Т. Д. Бр. Эрлихъ“
 Рекомендуетъ
 Юли Верте и какава
 Бурни покаяна, перъ-сочинъ в бумажни
 Копи, кари
 Платья дамскія и дѣтскія
 Копи для маминъ
 Какава для маминъ и дѣтскія.

Газета „СТЕПНОЕ ЭХО“
 будетъ выходить въ г. Омскѣ съ 1 января 1907 г.
 ежедневно, кромѣ дней постъ-праздничныхъ.
 Принимаю подписки, объявленій и типографскихъ работъ будетъ объявлено особо.
 Издается въ Н. П. Ковалевъ. Редакторъ Н. А. Обириковъ.

Первая въ Сибирь Сибирская Контора Объявленій
 Ф. М. РАЧИНСКАГО и В. І. ЛЯНГЕ
 съ техническими, торговыми и техническими
 обеспечения залогамъ,
 и Издательство торгово-промышленнаго календаря, былинъ,
 покойнаго Романова, Келдроннаискихъ.
 Г. ТОМСКЪ.
 Принимаетъ, объявленія и рекламы для разбѣжъ печати и въ ея ея ея и въ
 Исполняетъ, техническую работу по издѣлію и разбѣжъ печати и въ ея ея и въ
 Имѣетъ, техническую работу по издѣлію и разбѣжъ печати и въ ея ея и въ
 Составитъ, техническую работу по издѣлію и разбѣжъ печати и въ ея ея и въ

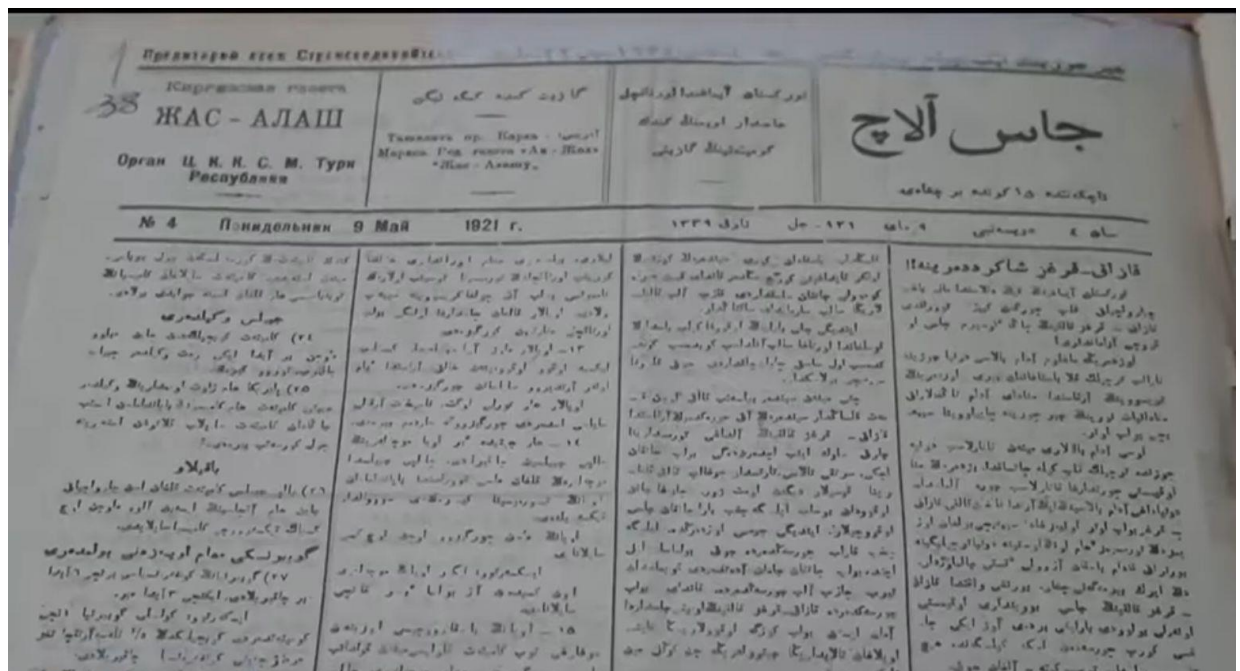
‘Omic’ Gazetesi

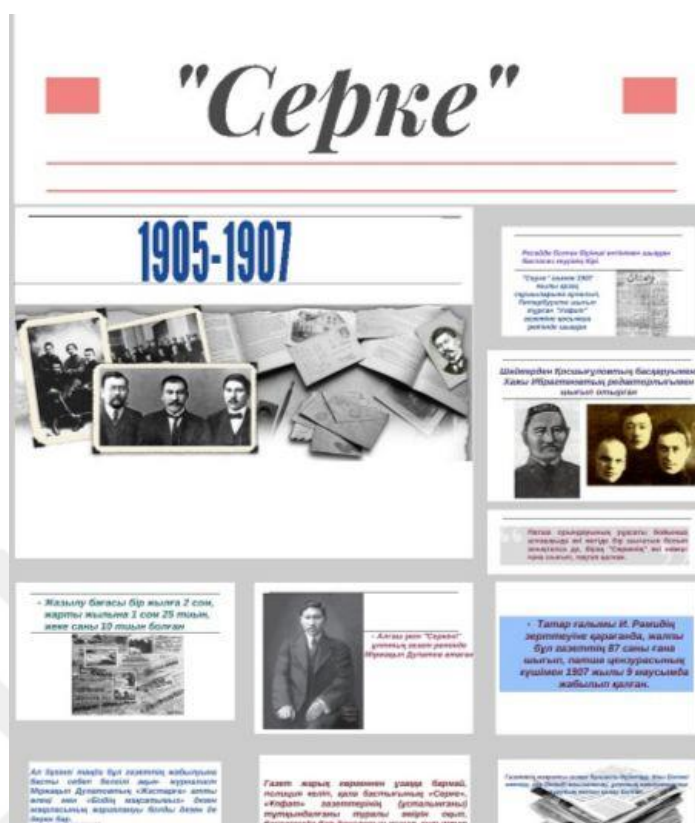
‘Alaş’ Gazetesi

‘Egemen Kazakhstan’ Gazetesi

‘Jas Alaş’ Gazetesi

‘Serke’ Gazetesi

Пролетарии всех стран
объединяйтесь!

№ 126
9 декабря 1932 г.
Адрес редакции
Рем. завод Урал. области
Жданов районсоветов

Гор. издания третий

БОЛЬШЕВИК

Орган Режевского райкома ВКП(б), райисполкома и райпрофсовета

Финплан на 7 декабря выполнен 70%

Безобразно плохо идет выполнение плана по линии Глинского с/совета 50,7 проц., Н.-Кривковского—51,1 проц., Режевского—55,4 проц., Останинского—57,8 и Першинского—58,2 проц.

Есть 70 проц. к фин-слету ударников даешь 100 проц. финплана IV кв.

Отставание в выполнении фин-плана Режевского, Першинского, Глинского, Н.-Кривковского и Останинского сельсоветов—не совместимо с подготовкой к райфинслету

Боритесь за право участвовать на райслете фин-ударников

Всем секретарям ячеек ВКП(б)

Решением бюро райкома ВКП(б) на 15 декабря намечен районный слет фин-ударников. Районный ячейки Черемского, Шайтанского, Узюновского фин-плана IV квартала перевыполнили, являются лучшими ячейками в районе по мобилизации средств: Черемского 105 проц., Узюновского 103 проц., Шайтанского 103 проц. Близи к выполнению: Липовского 78 проц., Левинского 79 проц., Бирюкова 74 проц. Надо сказать, что все время остаются и надо подтянуться Першина 66 проц., Левинского 61 проц., Останина 55 проц., Арамаша 57 проц., Колташи 57 проц., Кюменка 60%. Бючелка 59 проц.

Надо особо отметить совершенно плохую работу Кризиса 49 проц., Глинки 50 проц., Режа 53 проц.

Райком обращает внимание партийных ячеек, что на слете будет иметь право участвовать с/советы, колхозы, предприятия, кто выполнит план к слету фин-ударников на 100 проц.

На слете намечено премирование не только рабочих, колхозников но и руководителей. Необходимо, чтобы каждый с/совет, колхоз, предприятие, учреждение боролось за место на первую участие на районном слете фин-ударников.

О предстоящем слете широко осветить среди рабочих, колхозников, трудящихся крестьян и единоличников.

Обращая ваше внимание на стабильный сбор средств по займу среди колхозников и единоличников: пашни, ссуды сельхоз кредитов, уступок.

Комсомол, пионеры, школьники, профсоюз, печать, массовые организации должны развернуть действительную борьбу за фин-план. До сих пор слабо развернуто соревнование на лучшую финансовую ячейку, школу по мобилизации средств.

Секр. РК ВКП(б) Бурбулис.

К 15 декабря дадим 100 проц. финплана

Слет финансовых работников колхозов: Шайтанского, Левинского, Першинского, Колташевского и Режевского с/советов, принял решение к 15 декабря с. г. дать 100 проц. выполнения финплана IV квартала, в колхозах этих с/советов.

Обязательство выполним к IV слету финансовых всего района, дадим с 100 проц. выполнения финплана.

Обязуем оживить работу комсодов, систематически вести массово-разъяснительную работу среди колхозников, организовать из лучших ударников финансовых штурмовые бригады по мобилизации средств и выдаче ссуд—соревнование и ударничество. Организовать при каждом колхозе красные и черные доски.

Весь ход работы выполнения финплана освещать в райгазете „Большевик“.

Ударники слета. М. Мартышев, П. Миронов, Лепинский, Горохов, Морозов, Медведев и др.

Показательная комсомольская сберкасса рапортует о победах

(Рем. району ВЛКСМ тов. Назанцеву).

Черемская комсомольская сберкасса № 123 с поставленными перед собою задачами справилась. Имеющийся отлив при старом контролере Агафоновым в 2100 руб. ликвидировала.

Задания IV квартала по вкладам физических лиц выполнила на 140 проц., выполнение займа IV квартала на 90 проц.

По обязательным государственным платежам—страх-платежам на 132 проц., самообложение на 61 проц., продано облигаций за наличный расчет среди единоличников на 470 рублей.

О комсомольской привлек-контролер показательной сберкассы № 123—Ежов.

Рапорт

райком ВКП(б) тов. Бурбулису, Райисполком—Гаренских и РК т. Вяткину.

Под вашим непосредственным большевистским руководством при мобилизации всего актива, Шайтанская ячейка ВКП(б) и сельсовет преодолевал на пути трудности в беспощадной борьбе с классовым врагом и его агентурой, правым оппортунизмом и левым загибанием, на фронте хозяйственно-политических кампаний одержал победы.

Хлебозаготовки по культурам выполнили на 100 проц., в борьбе за лес выследили на 100%, как конную и пешую слугу по колхозной системе.

Финплан IV квартала на 1 XII-32 г. выполнен на 102 проц.

Будьте уверены, с той же решимостью, с большевистской непоколебимой твердостью мы закрепим взятые темпы в борьбе за выполнения стоящих перед нами задач. За пятилетку в четыре года.

Ижиков, Ежов.

Равнение на колхозников и трудящихся единоличников Татарской АССР и Московской области

Передовикам хлебосдачи разрешена торговля хлебом

Постановление Совнаркома СССР и ЦН ВКП(б)

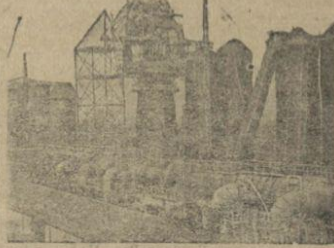
Совнарком СССР и ЦН ВКП(б) постановляют:

1. В связи с тем, что Татарская АССР и Московская область выполнили досрочно установленный на них Совнаркомом СССР и ЦН ВКП(б) годовой план хлебозаготовок, как в целом, так и по отдельным культурам и обеспечили себя семенами для ярового сева, с настоящего времени разрешить колхозам, колхозникам и трудящимся единоличникам Татарской АССР и Московской области производить беспрепятственно продажу своего хлеба (муки, зерна и печеный хлеб), как государственному, так и кооперативным организациям, а также на базарах и станциях Татарской и Московской области.
2. Предупредить колхозы, колхозников и единоличников остальных областей, краев и республик, что им также будет предоставляться, согласно постановления Совнаркома Союза ССР и ЦН ВКП(б) от 6 мая 1932 г., право беспрепятственной торговли своим хлебом ранее установленного Совнаркомом и ЦН ВКП(б) срока, то есть ранее 15 января 1933 года, если в этих областях, краях и республиках годовой план хлебозаготовок будет выполнен досрочно, с обеспечением семян для ярового сева.
3. Предупредить колхозы, колхозников и единоличников, что в областях, краях и республиках, не выполнивших годового плана хлебозаготовок и не обеспечивших себя семенами для ярового сева, колхозная торговля хлебом не будет, а также предупредить их, что торговля хлебом в этих областях, краях и республиках будет преследоваться как спекуляция, согласно постановления ЦИИ и СНК от 22 августа 1932 года.

Председатель СНК СССР Молотов (Скрибли).
Секретарь ЦК ВКП(б) И. Сталин.

Новые домны магнитогорского завода

Как известно, на Магнитогорском заводе в настоящее время работают две домны. Одновременно заканчивается строительство 3 и 4 домны, которые должны быть пущены в конце текущего года.

На снимке: общий вид строительства 3 и 4 домны.

Саботажников хлебосдачи лишит права покупки промтоваров и немедленно взыскать единовременный налог

Президиум РИК'а в своем решении от 5 XII—предупреждая председателей сельсоветов Глинского, Арамашевского, Липовского, Левинского, Левинского, Фирсовского, Першинского, Наманского и Останинского, что если с их стороны не будут приняты меры по завершению плана хлебозаготовок 7 XII—то конкретные виновники будут привлечены к уголовной ответственности.

Предупреждены председатели колхозов, которые не выполнили общего плана хлебозаготовок и по культурам пшеницы и ржи.

Прявлением РПС предложено, прекратить отпуски товаров единоличным хозяйствам Липовского, Фирсовского, Глинского и Арамашевского сельсоветов—председателям сельсоветов предложено в сущности срок взыскать с саботажников единовременный налог.

За саботаж в хлебозаготовках привлечены к ответственности председатели колхозов: „Новая деревня“ и „Воршилова“.

‘Uşkn’ Gazetesi